

Partiprogrammet som flerstemmig tekst

*En retorisk genreanalyse av
Arbeiderpartiets partiprogram 2009-2013
på bakgrunn av forslag som
kom inn til programmet*

Hilde Marie Tvedten

RETKOM 4190
Masteroppgave i retorikk og språklig kommunikasjon
Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2010

Partiprogrammet som flerstemmig tekst

*En retorisk genreanalyse av
Arbeiderpartiets partiprogram 2009-2013
på bakgrunn av forslag som
kom inn til programmet*

© Hilde Marie Tvedten

Våren 2010

Partiprogrammet som flerstemmig tekst – En retorisk genreanalyse av Arbeiderpartiets partiprogram 2009-2013 på bakgrunn av forslag som kom inn til programmet

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg Arbeiderpartiets partiprogram for perioden 2009–2013 sett i lys av forslag om ulike politiske som har kommet inn til programmet. Partiprogrammet beskrives som en genre der mange aktører deltar i en tekstsapingsprosess. Det politiske arbeidet som fører fram til teksten er utgangspunktet for å undersøke tekstens flerstemmige karakter.

Analysen tar for seg fire forslag som har kommet inn til Arbeiderpartiets programkomité fra interessegrupper, partimedlemmer og lokallag, og fire utdrag fra partiprogrammet. Dialogen mellom disse tekstene er utgangspunktet for å undersøke om forslagene subjektive stemme kan spores i partiprogrammet. Tekstene analyseres ut fra seg Michael Hallidays begrep om mellompersonlig mening og modalitet, og Stephen Toulmins argumentasjonsmodell. Språket som brukes for å formidle politikken ses i sammenheng med den retoriske situasjonen for partiprogrammet. Dette brukes til å identifisere hvordan Arbeiderpartiets stemme viser seg som institusjonell og dialogisk rettet i teksten.

Oppgaven peker på genretrekk som er sentrale for partiprogrammet, som hvordan teksten uttrykker løfter, forpliktelser og politiske prioriteringer, og hvordan ideologi kommer til syne gjennom dialogen med publikum. Dette brukes som utgangspunkt for å diskutere om forslagene har en politisk påvirkningskraft, og om det foregår en deliberasjon i arbeidet med partiprogrammet.

Forord

Mange har hjulpet til på veien mot at denne oppgaven er blitt ferdig. Først og fremst, en stor takk til veileder Kjell Lars Berge, som med sin enorme kunnskap og oversikt over faget alltid har nye innfallsvinkler å komme med. Etter veiledning har jeg alltid gledet meg til å ta fatt på skrivingen igjen med ny inspirasjon.

Takk til alle dere første masterstudenter i retorikk og språklig kommunikasjon, og alle dyktige fagpersoner og medstudenter som jeg har hatt gleden av å møte gjennom årene ved universitetet. Takk til Peter Møller for alle de morsomme faglige diskusjonene. En spesiell takk til Ådne Obrestad for gode råd, og for at du har fått meg til å skjønne at man noen ganger må skrive litt crazy.

Som høgskolestudent ble jeg interessert i retorikk gjennom språklærer Yngve Hågvars forelesninger, som også fortjener en takk for hjelp til å komme inn på masterprogrammet i retorikk. Til slutt, takk til Amund for all oppmuntring.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	v
Forord	vii
Innholdsfortegnelse	ix-x
1. Innledning	1
1.1 Oppgavens utgangspunkt	1
1.2 Partiprogrammets politiske funksjon	2
1.3 Partiprogrammet 2009–2013	5
1.4 Deliberativt demokrati	5
1.5 Arbeiderpartiet og deliberasjonshistorien	8
1.6 Internett og politikk	10
1.7 Teoretisk og metodisk utgangspunkt	11
1.8 En kritisk tilnærming	12
1.9 Oppgavens oppbygning	14
2 Genre og kontekst	15
2.1. Partiprogrammet som politisk genre	15
2.2 Genre og retorisk situasjon	18
2.3 Diskursens relasjon	21
3 Teori	23
3.1 Et dialogisk perspektiv	23
3.2 Mellompersonlig mening og modalitet	25
3.2.1 Hva er mellompersonlig mening?	25
3.2.2 Modalitetssystemet	27
3.2.4 Metaforisk realisering av modalitet	30
3.3 Argumentasjon	32
4 Metode	34
4.1 Abduksjon i praksis	34
4.2 Analytisk fremgangsmåte	35
4.3 Den dialogiske modellen og ideologi	36
4.4 Stemmebegrepet i oppgaven	38
5 Partiprogrammet i dialog med forslagene	39
5.1 Forslag 1	39
5.1.1 Fremtredende trekk ved modaliteten	39
5.1.2 Modalitet og språkhandlinger	41
5.1.3 Argumentasjon	41
5.1.4 Fra forslagstekst til programtekst	44
5.2 Forslag 2	46
5.2.1 Fremtredende trekk ved modaliteten	46
5.2.2 Modalitet og språkhandlinger	48
5.2.3 Argumentasjon	49
5.2.4 Fra forslagstekst til programtekst	51
5.3 Forslag 3	52
5.3.1 Fremtredende trekk ved modaliteten	52
5.3.2 Modalitet og språkhandlinger	53
5.3.3 Argumentasjon	53
5.3.4 Fra forslagstekst til programtekst	57
5.4 Forslag 4	60
5.4.1 Fremtredende trekk ved modaliteten	60
5.4.2 Modalitet og språkhandlinger	61

5.4.3 Argumentasjon	62
5.4.4 Fra forslagstekst til programtekst	66
5.5 Oppsummering av funnene	68
5.5.1 Modalitet	68
5.5.1.1 Fellestrekk hos forslags- og programtekstene	68
5.5.1.2 To modalitetsstrategier	69
5.5.1.3 Modalitet og stemmenes ansvar	70
5.5.2 Argumentasjon	74
5.5.2.1 Hjemmelen som subjektiv og ideologisk	74
5.5.2.2 Etablering av felles plattform	75
5.5.3 Fra forslagstekster til programtekster	76
5.5.3.1 Likheter mellom forslags- og programtekster	76
5.5.3.2 Punktlista Arbeiderpartiet vil	77
5.5.3.3 Gode strategier for forslagstekstene	78
6 Partiprogrammet i dialog med publikum	80
6.1 Partiprogrammet som genre	80
6.1.1 Vil som grammatisk løfte	80
6.1.2 Vil som politisk løfte	82
6.1.3 Modalitet og politiske prioriteringer	83
6.1.4 Politisk argumentasjon	85
6.1.5 Argumentasjonen bak <i>Arbeiderpartiet vil</i>	87
6.2 Retorisk situasjon og genre	90
6.2.1 De to retoriske situasjonene og dialogen	90
6.2.2 Publikum som genreforklaring	91
6.2.3 Påtrengende problem og vilkår	92
6.2.4 Dialogiske strategier i genren	94
6.3 Arbeiderpartiets stemme	95
6.3.1 Den ideologiske stemmen	95
6.3.2 Stemmen og genren	96
6.3.3 Publikums stemme i språkhandlingene	98
6.3.4 En parodi på Arbeiderpartiets stemme?	100
7 Den flerstemmige politiske retorikken – oppsummering og diskusjon	101
7.1 Oppsummering av resultatene	101
7.1.1. En flerstemmig tekst?	101
7.1.2. Partiprogrammet som deliberativ retorikk	105
7.2 Diskusjon	107
7.2.1 Deliberasjon og sporene i teksten	107
7.2.2 Internett og deliberasjon	109
7.2.3. Arbeiderpartiet og deliberasjon	110
7.2.4. En deliberasjonsprosess?	112
7.3 Videre forskning	113
7.4 Avslutning	114
Litteratur	115
Vedlegg 1: Forslagstekst 1 og programtekst 1 med analyseskjemaer	119
Vedlegg 2: Forslagstekst 2 og programtekst 2 med analyseskjemaer	128
Vedlegg 3: Forslagstekst 3 og programtekst 3 med analyseskjemaer	135
Vedlegg 4: Forslagstekst 4 og programtekst 4 med analyseskjemaer	149
Vedlegg 5: Intervju med Hadia Tajik, medlem av programkomitéen	160

1 Innledning

1.1 Oppgavens utgangspunkt

I denne oppgaven forsøker jeg å analysere hva som kjennetegner partiprogrammet som politisk retorikk. En av hovedutfordringene i analysen er å ta tak i hvordan partiprogrammet, som er utformet på bakgrunn av bidrag fra mange enkeltpersoner, kan forstås politisk og dermed retorisk. Utgangspunktet for denne problemstillingen er at Arbeiderpartiet i 2008 gikk mer aktivt til verks for å få inn forslag til hva partiprogrammet skal inneholde. «Internett fornyer programdebatten», mente partiet selv, og opplyste at de hadde fått inn hele 8000 forslag til programarbeidet gjennom web, e-post og elektroniske spørreundersøkelser¹. Jeg har fått tilgang til noen av forslagene som kom inn på e-post fra medlemmer, enkeltpersoner, interesseorganisasjoner og lokallag. I analysen skal jeg ta utgangspunkt i fire av forslagene og fire utdrag fra partiprogrammet.

Utgangspunktet er altså to sentrale problemstillinger:

- Hvordan kan man lage en modell for å analysere politisk retorikk som tar hensyn til prosessen som fører fram til en politisk tekst?
- Hvordan kan denne innsikten brukes til å forstå partiprogrammet som genre og dets politiske funksjon?

Målet mitt i denne oppgaven har vært å svare på disse spørsmålene gjennom en *dialogisk* tilnærming til analysen av partiprogrammet. Bakgrunnen for det er forståelsen av at politisk retorikk innebærer at man forsøker å utøve politikk ved hjelp av og gjennom semiotiske ressurser som kan virke overtalende og styrende på samfunnets deltakere². Dette utvider synet på politisk retorikk som noe mer enn politisk talekunst. Tilnærmingen tar utgangspunkt i at tekster som kommer forut for partiprogrammet, setter sine spor i den endelige teksten; Mikhail Bakhtins forståelse av dialogisme er at *all forståelse av levende tale, av levende ytring, har en aktivt svarende karakter* (Bakhtin 1998:10–11). Jeg vil forsøke å undersøke hvordan partiprogrammet som tekst kan forstås som et svar på de forslagene som har kommet inn. Ved å invitere folk til å komme med forslag, og bruke den tekstdiskusjonen og -produksjonen, har partiet selv lagt opp til en konkret dialog med publikum. All kommunikasjonen i en slik prosess er det umulig å få oversikt over. Men med en dialogisk

¹ <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Partiet/Internett-forny-programdebatten> (lesedato 01.06.2010)

² Definisjonen er utarbeidet av Kjell Lars Berge og presentert på masteremnet i politisk retorikk høsten 2008.

tilnærming der jeg tar høyde for denne prosessen, håper jeg å komme nærmere hvordan de mange deltakerne bidrar til å gjøre partiprogrammet til en *flerstemmig* tekst. Tilnærmingen min går ut på å

- analysere tekstene ut fra dialogen som foregår mellom partiet og forslagene som kommer inn. Jeg tar for meg hvordan tekstene utnytter den *mellompersonlige* funksjonen ved språket som et uttrykk for denne dialogen (jf. Halliday og Matthiessen 2004). I tillegg forsøker jeg å ha et kritisk blikk på hvilken *ideologi* som kommer til syne i teksten, gjennom å se på *argumentasjonen* i teksten (Toulmin 2008, Fairclough 1992, 1995). Disse kvalitetene ved tekstene forklarer jeg som noe som avspeiler en subjektiv *stemme*, noe som blir et utgangspunkt for å undersøke hvordan partiprogrammet fremstår som *flerstemmig*. Ved å følge forslagenes vei inn i partiprogrammet, forsøker jeg å forstå genren partiprogram som *sosial handling* (Miller 2001).
- bruke tekstanalysen til å forstå Arbeiderpartiets *stemme* i partiprogrammet, og hvordan denne diskursen er knyttet til Arbeiderpartiet som politisk institusjon. Jeg vil diskutere om Arbeiderpartiet gjennom tekstskapingsprosessen fremmer *det deliberative demokratiet*, der deliberasjon forstås som *rasjonell kommunikasjon i ideelle talesituasjoner* (Svensson 2008: 116, jf. Dryzek 2000). Med dette ønsker jeg å se på den politiske, *deliberative* retorikken med utgangspunkt i dialog og samhandling, og gå bort fra en monologisk forståelse av retorikk som overtalelse.

For å forklare utgangspunktet for denne tilnærmingen, vil jeg først ta for meg partiprogrammets plass i politikken.

1.2 Partiprogrammets politiske funksjon

Utgangspunktet for denne analysen, partiprogrammet, er en tekst som utgjør et viktig dokument i valgprosessen. Partiprogrammenes offisielle funksjon er å informere velgerne og det politiske system for øvrig om de respektive partienes politikk på spesifiserte områder (Narud og Valen 2004: 33). Vi kan også se på partiprogrammet som partienes forsøk på å gi en mest mulig fullstendig oversikt over den politikken de vil føre i den aktuelle perioden, både når det gjelder enkeltsaker og generelle retningslinjer (Høigård 1978: 11). I Arbeiderpartiet diskuteres og vedtas partiprogrammet på landsmøtet i Arbeiderpartiet, og «vil være den ideologiske og politiske plattformen for Arbeiderpartiet den neste fire års perioden

fra 2009 til 2013»³. Dermed er det partiprogrammet som beskriver hva slags politikk partiet vil gjennomføre i kommende stortingsperiode⁴.

Programmet har både en *ekstern* og en *intern* funksjon, og har en stor verdi utover de rene valgløfter. Rent internt kan de sees på som et sluttprodukt av et omfattende arbeid blant medlemmene, og slik sett kan programmene tolkes som et uttrykk for partiets kollektive vilje, skriver Hanne Marthe Narud og Helge Valen (2004: 33–34) De siterer Knut Heidar og Jo Saglie, som mener det er en overraskende stor aktivitet som utfolder seg innen partiene under programarbeidet, der partimedlemmer rundt om i hele landet lager forslag (2002: 214). De diskuterer også om programbehandlingen er demokratisk, og påpeker at det organiseres en omfattende politisk dialog gjennom programarbeidet, der innspill fra alle kanter av landet blir lyttet til. (2002: 215–217). På sine nettsider oppfordret Arbeiderpartiet til en programdebatt der man kunne sende innspill på e-post⁵. Det endte som sagt med mer enn 8000 forslag til programarbeidet⁶. Dermed er ikke forslag til programkomitéen noe nytt, men mengden forslag er mangedoblet siden forrige programprosess.

Dette la også Helga Pedersen vekt på i sin tale til landsstyremøtet februar 2009, der hun presenterte programforslaget. I tillegg til å få inn skriftlige forslag, brukte programkomitéen mye tid på å reise rundt i Norge og snakke med folk: «Responsen har vært overveldende. Vi har fått tusenvis av innspill fra organisasjoner, partiavdelinger og bedrifter. Og ikke minst fra folk: fra enkeltpersoner som skriver til oss for å ta opp et konkret problem eller en sak de vil ha gjort noe med. (...) Programforslaget er ikke skrevet av noen som har sittet for seg selv i et kott og tenkt lure tanker.»⁷ Den samme tanken har partiet gått videre med i andre sammenhenger. I sin nyttårstale for 2010 lanserte Jens Stoltenberg begrepet «samarbeid om arbeid», en bred samfunnsdebatt om arbeid og kunnskap: *I det kommende året vil jeg og de mest berørte statsrådene invitere folk fra ulike miljøer til et rådslag om dette. Hele regjeringen skal ut i landet for å få innspill. Vi kommer også til å bruke nettet for å invitere alle til å delta i debatten. Det handler om landets viktigste ressurs: Menneskene*⁸. Etter det har også AUF invitert til Facebook-chat om sitt internasjonale program. Her forklarer de hvordan de i årets programprosesser kommer til å bruke nettsamfunnet

³ Sitat fra <http://www.arbeiderpartiet.no/Politikken/Partiprogram> (lesedato 01.06.2010)

⁴ Ap skiller ikke mellom et prinsippprogram og et arbeidsprogram. Begrepsbruken som skiller mellom disse to programtypene (f.eks, i Høigård 1978) blir dermed lite relevant for partiet, og jeg kommer til å omtale teksten som et partiprogram.

⁵ <http://web.archive.org/web/20080416040318/www.arbeiderpartiet.no/dna.no/Programdebatt>

⁶ <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Partiet/Internett-forny-programdebatten> (lesedato 01.06.2010)

⁷ <http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Taler/Helga-Pedersen/Programtale-paa-landsstyret> . (lesedato 01.06.2010)

⁸ http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/aktuelt/taler_og_artikler/statsministeren/statsminister_jens_stoltenberg/2010/statsministerens-nyttarstale-2010.html?id=589483 (lesedato 01.06.2010)

mittArbeiderparti.no til å la enda flere delta i programprosessene enn tidligere⁹. Ifølge partiet selv er altså dette et prioritert område i tida framover.

Partiprogrammet har også betydning for valgkampen, der partiene er aktørene som utformer de politiske alternativene som valgene står mellom. De to andre hovedaktørene i valgkampen er mediene, som fungerer som politikkenes dominerende kommunikasjonskanal, og velgerne, som har det avgjørende ordet med hensyn til hvilke partier og politikere som får fullmakt til å styre landet (Aardal mfl 2004: 18). Knyttet til disse aktørene kan vi se at vi har flere typer *dagsorden* i forbindelse med valgkampen: Politikernes dagsorden, som forteller hvilke saker partiene ønsker å prioritere; medienes dagsorden, som beskriver hvilke saker mediene legger vekt på, og publikums dagsorden, som forteller hvilke saker folk flest blir opptatt av. I sine programmer har partiene signalisert sin interesse for et stort antall saker, men bare noen få av disse havner på den politiske dagsorden (Valen og Narud 2004: 61). Før valget i 2001 mente Aps partiledelse at fordeling, utdanning, barn og familie og helse/omsorg var de viktigste sakene i eget program, men nevnte bare utdanning og barn og familie, samt sykelønnsordningen, som de sakene de ønsket å sette på dagsorden før valget (ibid: 63–65). Samtidig omfatter et partiprogram praktisk talt alle saker som er oppe til debatt i den aktuelle situasjon (ibid: 45). Det blir også et viktig grunnlag for valgkampen, ifølge Hadia Tajik, medlem i programkomitéen: «Det spiller jo den rollen at alt det andre materiellet man lager, baserer seg på det. Og alt det man gjør av praktiske... Alt det som handler om utspill i valgkampen deriveres ut av partiprogrammet»¹⁰.

Programsakene avspeiler gjerne prinsipielle målsettinger både på kort og lang sikt, mens dagsorden ved det forestående stortingsvalget representerer et mer kortsiktig og dagsaktuelt perspektiv (ibid: 63). Siden både denne oppgaven og partiet legger vekt på ulike parterers deltakelse i programarbeidet, er det interessant å undersøke om dette betyr at publikums dagsorden får en større påvirkningskraft på politikernes dagsorden.

Studier av partiprogrammer har stått sentralt både i valgforskningen og i analyser av koalisjonsdannelser innenfor statsvitenskapelig forskning, i sin egenskap av å være en viktig kilde til forståelse av partienes plassering i det politiske rom (Narud og Valen 2004: 35). Jeg tar utgangspunkt i forståelsen av Arbeiderpartiet som et pragmatisk sosialdemokratisk parti (jf. ibid: 48) Men disse ulike ideologiske konfliktdimensjonene er ikke fokus i min analyse,

⁹ <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Web-og-sosiale-medier/Facebook-premiere-i-programarbeid>, se linker til de omtalte debattene nederst i saken (lesedato 01.06.2010).

¹⁰ Intervju med Hadia Tajik ble gjennomført for å få inn flere forklaringer på noen sentrale spørsmål i denne oppgaven. I løpet av oppgaven bruker jeg det som kilde for ulike standpunkter og som utgangspunkt for diskusjoner. En utskrift av intervjuet (etter lydfil) finnes i vedlegg 5.

siden den ikke er sammenlignende (jf. ibid:37). Samtidig er det, som hos Narud og Valen, sentralt for meg å undersøke i hvilken utstrekning partienes ideologi kommer til uttrykk i deres formulering av konkrete saksområder (ibid: 34). Jeg er også interessert i å undersøke om det kommer til uttrykk noen annen ideologi i forslagene enn i selve partiprogrammet.

Undersøkelser viser også at det antakelig er få velgere som faktisk leser programmene i noen utstrekning (ibid: 33). Når så mange likevel er interesserte i å bidra til å utforme det, mener jeg det gir grunnlag for å diskutere om programmet kan bli en viktigere tekst for publikum gjennom større deltakelse.

1.3 Partiprogrammet 2009–2013

Partiprogrammet som ble vedtatt våren 2009, har tittelen «Skape og dele», som også er to begreper som går igjen i kapittelinnstillingen¹¹. Partiprogrammet begynner med kapitlet *Skape og dele*, der de presenterer de fem store oppgavene for partiet i perioden 2009 til 2013. Kapittel 2, *Ideene*, tar for seg ideer som «Frihet for alle mennesker», «Mangfold» og «Solidaritet». Kapittel 3 tar for seg *Den norske samfunnsmodellen*.

Delene av partiprogrammet jeg skal ta for meg, er basert på noen av forslagene partiet har foreslått at jeg kan ta for meg, som både er typiske forslag og som jeg vet har blitt tatt hensyn til i programarbeidet. Tekstene fra programmet som jeg tar for meg, er altså de med samme tematiske innhold som forslagene. De fire tekstene er «Storsatsing mot rusmisbruk», «Forsvarsutfordringer» «Frivillighet og velferd» og «En god nasjonal fellesskole» (se vedlegg 1–4). De hører henholdsvis inn under de fire siste kapitlene «Dele: Velferd og rettferdighet», «Verden», «Engasjere: Frivillighet og kultur» og «Skape: Utdanning og arbeid», og representerer altså ulike deler av partiprogrammet.

1.4 Deliberativt demokrati

Partiprogrammet som historisk dokument bærer med seg de grunnleggende forståelsene av en demokratisk stat. I det første demokratiet i Athen var det fundamentale spørsmålet hvordan retorikk kan bli gjort nyttig for *polis* – staten. Man kan også finne spørsmål som strekker seg til tradisjonen innenfor vestlig politisk tenkning, som hva slags politisk diskurs vi bør ha, og trenger vi, hvis samfunnet skal bli bedre (Yunis 1996:1–2). I vestlig filosofi er det kanskje spesielt Habermas' idealtipe borgerlig offentlighet. Teorien er basert på de historiske

¹¹ Hele partiprogrammet finnes her: <http://arbeiderpartiet.no/content/download/26061/372182/version/1/file/Skape+og+dele+-+Arbeiderpartiets+program+2009+-+2013.pdf> (nedlastingsdato 01.06.2010)

kontekstene fra den engelske, franske og tyske utvikling i det 18. og tidlig 19. århundre, der ulike organisasjonsformer innøvde de politiske likhetsnormene for et fremtidig samfunn. Disse organisasjonene praktiserte egalitære omgangsformer, fri meningsutveksling og flertallsavgjørelser innad, og ses på av Habermas som den historiske bakgrunn for de moderne former for offentlig kommunikasjon (1999: 80–83). Han mener også at mennesker drives av viljen til å forstå hverandre, en kommunikativ rasjonalitet, som kan tolkes som noe som fører med seg en holdning til å ville kommunisere med hverandre og oppnå enighet (Svensson 2008: 114–115).

Habermas er blant dem som har inspirert det vi kan kalle en *deliberativ* vending innen demokratiteorien, der deliberasjon forstås som *rasjonell kommunikasjon i ideelle talesituasjoner* (Svensson 2008: 116, jf. Dryzek 2000). Historien om begrepet deliberativt demokrati har to ulike utgangspunkter; begrepet ble først brukt av Joseph Besette i 1980 i en kontekst som tolket USAs grunnlov som prinsipper som sikrer effektiv offentlig deliberasjon, spesielt innenfor Kongressen. Diskusjonen knyttes opp mot den liberale grunnloven, og en deliberativ tolkning av denne legger vekt på dens rolle i å skape en offentlig sfære for deliberasjon (Dryzek 2000: 8, 12). Det andre utgangspunktet er kritisk teori, med Habermas som den største nåtidige eksponenten (ibid: 21). Kritisk teori handler om å undersøke individenes og samfunnets frigjøring fra undertrykkende krefter, eller forvrengende krefter som ikke er konstitusjonelle, som dominante diskurser og ideologier (ibid: 20–21)¹². Teoretikere som er influert av Habermas legger vekt på deliberasjon i offentlige sfærer, slik Habermas blant annet beskriver fra det europeiske atten- og nittenhundretall (ibid: 22–23). Dryzek mener likhetene mellom Habermas' ide om kommunikativ rasjonalitet og forholdene for effektiv deliberasjon er åpenbare (ibid: 22). Han kritiserer imidlertid Habermas for at han i sine senere verker ser offentlig mening som et utgangspunkt for at det oppstår en administrativ makt gjennom lovgiving. Her ser Habermas politiske valg som en nøkkel til påvirkning, men Dryzek lurer på hvor det er blitt av de andre påvirkningskildene, som blant annet demonstrasjoner, boikotter, hendelser i mediene og lobbyvirksomhet (ibid: 25–26). Siden Habermas har gått bort fra å se på disse ikke-konstitusjonelle aspektene, fungerer ikke hans teori som en kritisk teori om demokrati, mener Dryzek (ibid: 27). I stedet går han inn for en maktkritisk teori om et *diskursivt demokrati* som blant annet må være åpent for de foranderlige vilkårene for og mulighetene til demokratisering (ibid: 3). Han beskriver deliberasjon som en sosial prosess, som skiller seg fra andre måter å kommunisere på. De som

¹² Eng. *extra-constitutional agents of distortion* (Dryzek 2000: 21)

deltar i deliberasjonen er mottakelige for å forandre sine vurderinger, preferanser og syn gjennom samhandlingen, som involverer overtalelse i stedet for tvang, manipulasjon og bedrageri (ibid: 1)

Denne overtalelsen kan vi se i sammenheng med den vanlige forståelsen av retorikk som overtalende språkbruk, selv om Dryzek ikke selv trekker denne parallellen. Dryzek argumenterer for å gå bort fra forståelsen av offentlig mening som noe som blir overført til myndighetene gjennom stemmegivning som registrerer preferanser. I stedet ønsker han en rekonseptualisering av begrepet, ved å se på offentlig mening som det som kommer ut av ordstrid innenfor den offentlige sfæren, og som blir overført til staten. Dette skjer ved hjelp av flere ulike verktøy, spesielt gjennom retorikk (2000: 50). Dryzek legger vekt på retorikkens evne til å bevege et spesielt publikum emosjonelt, ved å forsøke å kommunisere på tvers av ulike referanserammer eller diskurser (ibid: 52, 167). Former for kommunikasjon som kan benyttes, må ikke være tvingende, og må kunne knytte sammen det spesielle og det generelle (ibid: 167). Dette er betingelser som knyttes til andre former for kommunikasjon ansikt til ansikt, som fortelling og hilsener. Men vi kan ikke se denne typen kommunikasjon utenfor en kontekst der det rasjonelle argumentet står sentralt (ibid: 168).

I moderne stater er demokratiet indirekte, med valg av representanter som treffer beslutningene. Det kalles derfor også for et representativt demokrati (Østerud 2002: 138). Jakob Svensson karakteriserer det representative demokratiet som i en krise, og derfor pågår det *deltakerdemokratiske* forsøk på å forsterke dets institusjoner, hvor samtalen er blitt en viktig del av dagens deltakerdemokratiske strategier (Svensson 2008: 120). Deltakerdemokratiet kan forstås som et program for bredt folkelig engasjement, deltakelse og medbestemmelse i ulike faser av beslutningsprosessen (Østerud 2002: 139).

Innenfor en partidemokratisk kontekst kan vi se på dette ut fra at systemets demokratiske legitimitet avhenger av vår tro på representasjonssystemet. De avgjørelser som tas, må kunne tilbakeføres til åpne og utvungne debatter mellom likeverdige deltakere. Flere demokratiteoretikere mener at makrodemokratier bygges av mikrodemokratier, og i denne koplingen blir oppmerksomheten først og fremst rettet mot partier som demokratiske organisasjoner. I slike betraktninger står både spørsmålet om formelle beslutningsstrukturer og reelle debattmuligheter sentralt (Skjeie 1999: 19). Den ideelle talesituasjonen for deliberasjon er nettopp et ideal, men vi kan bruke den som et utgangspunkt for å diskutere noen av deliberasjonens vilkår og begrensninger. Sagt på en annen måte, kan vi spørre om det virkelig er et mikrodemokrati som utarbeider partiprogrammet, og om det kan ha en innflytelse på makrodemokratiet.

1.5 Arbeiderpartiet og deliberasjonshistorien

En dialogisk forståelse av partiprogrammet krever at man er bevisst på den store mengden tidligere tekster av samme og andre genrer innenfor det politiske landskapet. I analysen av den sosiokulturelle praksisen vil ikke bare dagens virkelighet være viktig, men også hvordan politikken og Arbeiderpartiets historie har preget den. Å lese tekster historisk handler om å lese alle tekster, enten de er gamle eller nye, på en måte som understreker tekstenes historisitet (Asdal m.fl. 2008:11). Forskergruppa bak boka «Tekst og historie» tar utgangspunkt i en ny forståelse av Ferdinand Saussure og hans dikotomi synkroni/diakroni for å forklare denne tolkningsmodellen: «På ethvert tidspunkt impliserer språket på samme tid et system og en evolusjon, en institusjon i nåtiden og et produkt av fortiden» (2008:14, sitert etter Saussure 1967 [1916]). Dette er utgangspunkt for en genreforståelse der begge disse temporale betingelsene tas i betraktning, uten at den ene kan fortrenge den andre (2008:199). Utgangspunktet er at hvert synkront øyeblikk utfolder strukturelle elementer som peker både bakover og forover – som en diakron bevegelse gjennomstrømmer det synkrone øyeblikk (2008:201). Som en retorisk handling med lang historie må genren partiprogram forstås med dette utgangspunktet.

Innenfor arbeiderbevegelsen har samtale og diskusjon vært spesielt viktig. Framveksten av organisasjonssamfunnet (og dets tilbakegang) har i stor grad bidratt til Arbeiderpartiets og andre partiers historiske utvikling. Idealet har vært partiene som folkebevegelser, og partiene er blitt sett som en del av den sosiale og politiske folkereisningen som brakte demokratiet til Norden (Heidar og Saglie 2002: 16). Rundt 1850 begynte organisasjonslivet å vokse fram, noe som også bygde ut det sivile samfunnet, og førte til et større, åpnere og mer uensartet offentlig rom (Johansen og Kjeldsen 2005: XXXIII). Diskusjonsskolen, som innebar at unge sosialdemokrater møttes for å øve seg i å diskutere rundt et punkt i partiprogrammet, er et eksempel på hvordan stadig flere personer deltok med sin stemme i organisasjonene (Josephson (red.) 1996:46). Gerhardsens Tillitsmannen gir konkrete, praktiske råd om organisasjonslivets og lokallagenes hverdag, også i forhold til språkbruken (2006 [1931]). Potensielle medlemmer "... må gjennom opplysningsarbeidet opdras til klarttenkende og klassebevisste medlemmer. De må lære å forstå selve arbeiderbevegelsen, dens prinsipielle program og grunnsetninger, arbeiderklassens oppgaver og kamp", skrev Einar Gerhardsen (2006: 83). Han la også vekt på at det må være en oppriktig interesse for saken som ligger bak det språklige engasjementet, ikke noen «kunstig tillært veltalenhet» (ibid: 103).

1950-tallet trekkes gjerne fram som idealtypen *massepartiets* storhetstid, og da spesielt i forhold til Arbeiderpartiet. Hovedeksemplet på massepartiet var de sosialistiske partiene, og de begynte som brede massebevegelser utenfor parlamentet og var basert på lokallagene. Partiet var talerør for en samfunnsgruppe (Heidar og Saglie 2002: 43–45). I massepartiene skulle medlemmene avgjøre partienes politikk gjennom et representativt demokrati innenfor partiet. Partiet forventer derfor at medlemmene deltar aktivt i partiarbeidet (2002: 48). I dag er partiene imidlertid i en situasjon der antall medlemmer har gått ned, og oppslutningen om partimøtene skranter (2002: 33). Heidar og Saglie mener at den modellen som tegner det mest dekkende bildet av dagens partier er begrepet *nettverkspartiet*. Det er et parti som er basert på en profesjonalisert ledergruppe som fremdeles opererer innenfor rammen av et organisert medlemsparti. Denne modellen ser medlemmene som viktige, men selv om medlemsoppslutningen er mindre, og politikken søkes fremdeles forankret innenfor den gamle rammen av medlemsdemokrati (2002: 50). Tesen er imidlertid at ulike nettverk innad i partiene er viktigere i dag enn det de var, for eksempel i massepartienes tidsalder, fordi partienes formelle organisasjonsstruktur nå er langt svakere (2002:51). Samtidig ser partielitene en form for medlemsparti som sitt ideal. Medlemmene verdsettes som ambassadører til lokalsamfunnet, valgkampmedarbeidere, politikkutviklere og mulige kandidater til offentlige verv. Medlemsorganisasjonen er også utviklet i partiets interne kommunikasjon, særlig blant topp- og mellomeliten. Ledere kan kommunisere raskere og billigere med sine medlemmer over internett, men Heidar og Saglie ser først og fremst internett som et debattforum, og ikke et sted der demokratiske beslutninger tas (2002: 76–77). Andrea Römmele tar et annet utgangspunkt når hun antar at de *intra-demokratiske partiene*, som gjerne er knyttet til det tradisjonelle massepartiet, er partier som legger størst vekt på deltakeraspektet knyttet til ny teknologi. I bruken av ny kommunikasjonsteknologi er det kommunikasjon fra bunn mot topp, og promotering av deltakelse fra velgerne, som er viktigst. Det tilrettelegges for deltakelse for å gi medlemmene mulighet til å formidle sine interesser, blant annet elektronisk debatt innad i organisasjonen, og medlemmenes krav settes i søkelyset (Römmele 2003: 13–14). Denne idealtypen er nok ikke heldekkende for Arbeiderpartiets nettside, og i dagens virkelighet er det naturlig å at slike partier samtidig kan være et *stemmemaksimerende parti*, som er nødt til å overbevise velgere om sitt partiprogram. Slike partier vil være mest opptatt av kommunikasjon fra topp mot bunn, og kringkasting via ny teknologi vil være partiets dominerende kommunikative strategi, tror Römmele (ibid: 12)

1.6 Internett og politikk

I sammenheng med forslagenes rolle er det viktig å se det representative demokratiet som massemedialt forankret (jf. Svensson 2008: 9). Så langt har jeg brukt Arbeiderpartiets nettside som kilde for flere opplysninger, taler og deres egne vurderinger av tekster, noe som illustrerer det sentrale i å ha et eget nettsted for partiene. Det er også her man kunne klikke seg inn for å sende e-post til programkomitéen med forslag til programmet. I tillegg utfolder politikerne seg på nettsteder som Facebook, Twitter og i egne blogger.

Ny teknologi har gjennom historien åpnet nye rom for den politiske talen. I det vi kan kalle propagandaens tid, fra 1930 til 1945, ble talerommet radikalt utvidet gjennom moderne massemedier og moderne teknikker for massesuggesjon. Da var Arbeiderpartiet blant dem som var mest aktive (Johansen og Kjeldsen 2005: XXXVII). I kringkastingens tid blir talens rom utvidet enda en gang, til å omfatte alle i nasjonen som nås av fjernsynet (ibid: XLIII – XLIV). Internett har skapt helt nye forutsetninger for politisk tale og deliberasjon. Fysisk sett bryter det ned romlige barrierer, for eksempel mellom territoriale politiske samfunn på alle nivåer. Det gir interessegrupper makt til å flytte seg fra sin vanlige krets, og kan ses på som «(...) en delvis sammenhengende, delvis usammenhengende, sammenvevende og foranderlige konstellasjonen av politiske forum og arenaer (...)» (Raab og Bellamy 2004: 18). På tross av at politiske partier ofte er konservative organisasjoner som ikke er raske til å omfavne store forandringer, ser de at de er nødt til å forholde seg til omgivelsene (Römmele 2003: 11).

Som nevnt, har alltid medlemmer eller interesserte kunnet komme i kontakt med partiene gjennom ulike medier. Men hvordan har dette endret seg med det nye mediet internett? Hanne Hestvik gir en presentasjon av de teoretiske retningene innenfor forskningen på demokrati, partier og ny informasjonsteknologi. På den ene siden har vi mobiliseringsteser, som ser på digital teknologi som revolusjonerende. Teoretikere på denne siden argumenterer for at bruk av nettet vil bringe frem nye former for engasjement blant borgere over hele verden, det vil utvide adgangen og senke terskelen til den politiske arena. På den andre siden har vi normaliserings-/forsterkningsteser. Argumentasjonen til tilhengere av denne tesen baserer seg i hovedsak på at ny teknologi alene ikke kan revolusjonere allerede etablerte samfunnsmønstre og maktstrukturer alene (Hestvik 2004: 232–233). I sin undersøkelse finner Hestvik at resultatene heller mot å underbygge normaliserings- og forsterkingshypotesen, og mener at de nye mulighetene verken gjør at flere blir hørt, eller at velgerne ser ut til å oppfatte partienes kommunikasjonskanaler som viktige (ibid: 249).

Vi vet at forslagene som analyseres her, har kommet inn til partiorganisasjonen gjennom e-post. I sin tale på landsstyremøtet nevner Helga Pedersen blant annet hvordan et to av de skriftlige innspillene jeg har tatt for meg, ble til tiltak i partiprogrammet¹³. På www.dna.no ble man invitert til å bidra til programdebatten ved å klikke på en link i venstremargen kalt programdebatt. Her fikk vi blant annet vite disse målene for programarbeidet: «Debatten om Arbeiderpartiets program blir landets viktigste verksted i tiden frem til landsmøtet skal vedta programmet våren 2009. Programkomitéen vil legge opp en prosess der alle medlemmer i partiet, og alle andre interesserte, skal inviteres til å komme med innspill og delta i debattene...(...). Nettet vil bli tatt aktivt i bruk både for å presentere viktige problemstillinger og for at medlemmer og interesserte kan reise saker de vil ha debattert. Partiorganisasjonen vil ha fokus på programdebatt på sine årsmøter, og vi vil invitere frivillige organisasjoner, fagmiljøer, fagorganisasjoner osv. til å komme med innspill til oss»¹⁴.

1.7 Teoretisk og metodisk utgangspunkt

Det kontekstuelle utgangspunktet viser at partiprogrammet er et dokument som er utarbeidet etter lang tids diskusjon, der et stort antall mennesker har påvirket tekstproduksjonen på ulike måter. Det er også et dokument med tilknytninger til Arbeiderpartiets politiske tradisjon. Det er disse kvalitetene som gir opphav til å se nærmere på partiprogrammets *flerstemmige* karakter. Begrepet flerstemmighet kan knyttes til Mikhail Bakhtin og hans teori om dialogisme. Dialogisme kan beskrives som at all forståelse av levende tale, av levende ytring, har en aktivt svarende karakter (Bakhtin 1998:10–11). Bakhtin mener alle ytringer har en gjensidig påvirkning på hverandre: «Alle ytringar er fulle av gjenklanger og gjenlydar av andre ytringar som dei er knytte saman med i det fellesskapet som den aktuelle sfæren for talekommunikasjon utgjer» (1998: 35). Denne erkjennelsen kopler Bakhtin til to begreper som vi begge kan åpner for Bakhtins begrep om *heteroglossia* eller flerstemmighet. Her forstår jeg en heteroglossisk ytring som en ytring som rommer flere motsetningsfylte stemmer (jf. Raddum og Veum 2006: 145). En slik tilnærming til flerstemmighet kan være nyttig for å forstå hvordan teksten hører hjemme i en institusjonell kontekst der uenighet er en del av programarbeidet.

Samtidig kan en dialogisk tilnærming belyse om partiprogrammet er en *polyfonisk tekst*, en flerstemmighetsforståelse der de ulike stemmene har egne melodier (Tønnesson

¹³ <http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Taler/Helga-Pedersen/Programtale-paa-landsstyret> (lesedato 01.06.2010)

¹⁴ <http://web.archive.org/web/20080416040318/www.arbeiderpartiet.no/dna.no/Programdebatt>

(red.) 2002: 226). Polyfoniens motsetning er *homofoni*, en term for flerstemmighet hvor én stemme er den ledende mens de andre stemmene akkompagnerer (ibid: 221). Ofte vil det flerstemmige ligge et sted mellom det homofone og det polyfone (ibid: 18). I partiprogrammet er det sentralt å undersøke hva slags dialog som finner sted forslagstekstene og programtekstene, og hvordan stemmen/stemmene i forslagene skiller seg fra stemmen/stemmene i partiprogrammet.

Bakhtin mener det er to momenter som definerer ytringens kompositoriske og stilistiske særtrekk: ytringens *tematiske innhold* og ytringens *ekspressivitet*, dvs. talerens subjektive, emosjonelt-evaluerende forhold til det tematiske innholdet i ytringen (1998: 27). Med en dialogisk forståelse mener jeg vi kan forstå denne ekspressiviteten som noe som kommer til uttrykk gjennom *den mellompersonlige metafunksjonen* i språket (Halliday og Matthiessen 2004: 30)¹⁵ Tilnærmingen til flerstemmighet tar utgangspunkt Michael Hallidays *funksjonelle* forståelse av grammatikk (jf. Berge mfl (red.) 1998: 33–34). Meninger som etablerer og opprettholder sosiale forhold og som uttrykker talerens holdninger og vurderinger, representeres av den mellompersonlige metafunksjonen, hovedsakelig gjennom modus og *modalitet* (ibid: 1998: 48). Halliday forstår modalitet som «the speaker's judgement, or request of the judgement of the listener, on the status of what is being said» (Halliday og Matthiessen 2004: 143). Her vil jeg se på det modaliteten sier om de subjektive vurderingene i partiprogrammet og forslagene.

Ytringen representerer også talerens aktive posisjon i en eller annen tematisk sfære (Bakhtin 1998: 27). Dette ser jeg i sammenheng med hvordan tekstene bruker argumentasjon for å uttrykke politiske vurderinger. . Jeg tar utgangspunkt i Stephen Toulmins teori om argumentasjon, som ser et arguments hovedfunksjon som *rettferdiggjørende*. Toulmin er interessert i argumenter som legges fram som støtte for påstander (2008: 12). Ved å se modalitet i sammenheng med argumentasjonsstrukturen, håper jeg å finne ut hvordan deltakerne i dialogene forsøker å samhandle og forholder seg til hverandre, og hvordan dette preger tekstene.

1.8 En kritisk tilnærming

Partiprogrammet er et politisk dokument, og etter min mening egner også denne analysemetoden seg også til å si mer om hvordan partiprogrammet bærer tegn av å være et dokument knyttet til en særlig politisk tradisjon og tekstkultur. Jeg ønsker å ta med meg noen

¹⁵ Bakgrunnen for denne tilnærmingen er inspirert av Veum 2008.

innsikter fra kritisk diskursanalyse for å undersøke Arbeiderpartiet som institusjon og partiets ideologiske diskurs¹⁶. Norman Fairclough mener institusjoner konstruerer sine egne ideologiske og diskursive subjekter, på den måten at de tvinger på dem ideologiske og diskursive begrensninger som en forutsetning for at de skal kunne fungere (1992: 39). Partiprogrammet er både preget av Arbeiderpartiets ideologiske forutsetninger, men også av de mer generelle forutsetningene som ligger i utøvelsen av politikken i Norge. Jeg har forklart hvordan jeg vil se den språklige prosessen rundt partiprogrammet i forhold til idealet om *deliberasjon*. Det deliberative demokratiet ses som et demokrati som er åpent for forandring av preferansene gjennom politisk samhandling (som *deliberasjon*) (Dryzek 2000: 10). I denne samhandlingen bør flere ideologiske standpunkter komme til uttrykk, og dette blir et viktig fokus i oppgaven.

Fairclough deler på mange måter dialogismens syn på språk når han presenterer sitt syn på diskurs som sosial praksis, og ser (kritisk) diskursanalyse som en analyse av hvordan tekst fungerer innenfor sosiokulturell praksis (Fairclough 1995: 7). Han tilnærmer seg også Hallidays språkforståelse ved å innta et multifunksjonelt syn på språk (ibid: 6, 10). Å ha kritiske mål vil si å kaste lys over det som kan forstås som *naturaliserte* ideologiske representasjoner. Fairclough antar en skala av *naturalisering* av ideologien, der det mest naturaliserte er representert av en proposisjon som blir oppfattet som allment, eller «common sense», av alle medlemmer av et visst samfunn (ibid: 31). Dette kan også forstås som at de ideologiske representasjonene blir sett på som ikke-ideologiske (ibid: 28). Her vil jeg se på hvordan partiet uttrykker sin ideologi som mer eller mindre naturalisert.

De mellompersonlige aspektene ved språket kan også være ideologiske, mener Fairclough (ibid: 24). Her forstår jeg som sagt modalitet som en subjektiv vurdering, men det er viktig å se det i sammenheng med en subjektiv *forpliktelse* eller ansvar for disse vurderingene¹⁷. Dette er sentralt for å forstå hvordan Arbeiderpartiet vurderer og forplikter seg til den politikken de presenterer i partiprogrammet. Ved å se de mellompersonlige sidene ved språket som uttrykk for en sosial samhandling i et politisk landskap, ser vi altså den sosiale posisjoneringen i sammenheng med politiske strategier og genretrekk.

Fairclough peker ut at ideologier primært finnes i det usagte (ibid: 24). Det er dette jeg vil forsøke å undersøke gjennom å se på argumentasjonsstrukturen i teksten, og hvordan den fungerer *implisitt*. Dette viser også hvordan en retorisk tilnærming til politiske tekster kan

¹⁶ Her hovedsakelig med utgangspunkt i Fairclough 1992 og 1995. Dette er mer en innfallsvinkel enn et analytisk rammeverk i denne oppgaven, og dermed utelater jeg en større teoretisk diskusjon om CDA.

¹⁷ I løpet av analysen og i teorikapitlet utreder jeg nærmere hvordan man kan forstå det Halliday kaller *modal responsibility* (2004: 119)

belyse nye sider ved partiprogrammet. For eksempel sier Narud og Valen at ideologiske utsagn så å si ikke forekommer i Arbeiderpartiets program fra 2001 (2004: 48). Min påstand er at språkbruk både på ordnivå, som uttrykt gjennom modalitet, og på tekstnivå som argumentasjonsstrukturer må forstås som mulige uttrykk for ideologi. Denne ideologien blir igjen et utgangspunkt for dialogen som foregår mellom tekstene.

1.9 Oppgavens oppbygning

Fairclough ser diskurs som sammensatt av tre elementer: sosial (sosiokulturell) praksis, diskursiv praksis (tekstproduksjon, distribusjon og konsumpsjon) og tekst, og mener analysen av en spesiell diskurs må gjøres ved en analyse av disse tre dimensjonene og forholdet mellom dem (1995: 74). I løpet av denne analysen kommer jeg til å komme inn på alle disse dimensjonene. I neste kapittel går jeg nærmere inn på den diskursive praksisen og andre kontekstuelle forhold som et utgangspunkt for noen hypoteser om partiprogrammet som genre. Her skisserer jeg hovedtrekkene ved tekstproduksjon innenfor den institusjonelle konteksten Arbeiderpartiet utgjør, og hva som dermed er forutsetningen for genren partiprogram for Arbeiderpartiet.

Kapittel 3 redegjør for de sentrale teoriene i oppgaven, Hallidays funksjonelle grammatikk og Toulmins argumentasjonmodell. I kapittel 4 utreder jeg det metodiske utgangspunktet for analysen.

Deretter deles analysen inn i to deler:

Kapittel 5: Dialogen mellom forslagene og partiprogrammet

Kapittel 6: Dialogen mellom partiprogrammet og velgerne

I kapittel 5 går jeg nærmere inn på modalitet og argumentasjon i hver av de fire forslagstekstene og de fire tilsvarende programtekstene. Jeg ser også på hvordan veien fra forslagstekst til programtekst foregår, og oppsummerer til slutt disse funnene.

I kapittel 6 viser jeg hvordan forekomstene av modalitet og argumentasjon kan brukes til å forstå genren partiprogram. Her ser jeg også på hvordan Arbeiderpartiets stemme fremstår på bakgrunn av forslagene som har kommet inn.

Til slutt oppsummerer jeg hva analysen kan fortelle om partiprogrammet som politisk genre. Funnene blir utgangspunktet for en diskusjon om hva slags deliberasjon som foregår i programprosessen, og hvordan en dialogisk tilnærming spiller en rolle for å belyse dette.

2 Genre og kontekst

2.1. Partiprogrammet som politisk genre

Vi har allerede vært inne på sider ved teksten og den diskursive og sosiale praksisen som er knyttet til den. Når vi går videre i analysen, har jeg valgt å begynne med en mer grundig beskrivelse av den diskursive praksisen knyttet til partiprogrammet som tekst.

Aristoteles beskriver de tre hovedgenrene innenfor retorikken: Politisk-rådgivende taler, rettstaler og epideiktiske taler (Aristoteles 2006:3.1–3.5). Politiske taler skal enten anbefale eller fraråde noen, og går også under betegnelsen *deliberativ retorikk* (Kjeldsen 2006:95). Harvey Yunis beskriver tre grunnleggende kjennetegn på deliberativ retorikk basert på Aristoteles: I forhold til situasjonen kan deliberativ retorikk brukes i enhver sammenheng der en person gir råd til en annen. I forhold til funksjonen forsøker den deliberative retorikken å overtale et publikum til å bli enige eller uenige i en handling som er under overveielse. Og når det gjelder innholdet og måten overtalelsen skjer på, er deliberativ retorikk like føyeelig som andre typer diskurs (Yunis 1996:13–15).

Når jeg vil plassere partiprogrammet innenfor tradisjonen deliberativ retorikk, er det med bakgrunn i en pragmatisk genretilnærming (Berge og Ledin 2001: 5)¹⁸ Carolyn Miller forstår genre som *typifiserte retoriske handlinger* basert på gjentatte situasjoner (Miller 2001). I sin tilnærming til retoriske genrer tar hun utgangspunkt i Lloyd F. Bitzers teori om *den retoriske situasjonen*. Bitzer betrakter den retoriske situasjonen som en naturlig kontekst av personer, hendelser, gjenstander, relasjoner og et påtrengende problem (exigence), som meget sterkt inviterer til at det sies noe (1997: 11). I hver av de tre retoriske typene som Aristoteles beskrev, finner vi også en situasjonsbasert sammensmelting av form og innhold, påpeker Miller. Vi kan forstå genre som «et kompleks av formelle og substansielle egenskaper som skaper en spesiell effekt i en gitt situasjon» (2001: 21). I min analyse er det ikke hvordan teksten er bygget opp som helhet som er viktig, men hvordan partiprogrammets politiske funksjon utspiller seg som språklig handling.

Det som er særlig viktig med den retoriske situasjonen i genreteorien, er at den kan gjentas (Miller 2001:25). For partiprogrammets del er det gjentakelsen av valget hvert fjerde år som har skapt behovet for en formell genre som uttrykker partienes valgløfter, når det påtrengende problemet er å gi velgerne en oversikt over partiets politikk. Samtidig er det et påtrengende problem som krever bruk av deliberativ retorikk, nemlig å anbefale ulike tiltak

¹⁸ Berge og Ledin beskriver Bakhtinsirkelen som utgangspunkt for den pragmatiske vendingen i genreforskningen, og nevner både Carolyn Miller og Vijay Bhatia som representanter for denne vendingen.

eller fraråde andre for den neste stortingsperioden. Aristoteles sier at vi først må forstå hva slags goder eller onder den rådgivende talers anbefalinger dreier seg om, for det gjelder jo ikke alle, bare de som muligens kan skje eller ikke skje (4.1). Denne enkle forutsetningen gjelder jo også partiprogrammet, som bare dreier seg om hva partiet har mulighet til å gjøre eller jobbe for å få til, og utelater en del politiske anliggender som ikke kan koples til Storting eller regjering. «Det må ligge i sakens natur at den kan føres tilbake på oss, og at det er opp til oss å sette den i gang», mener Aristoteles (4.3).

Vi kan også forstå de mange formaliserte reglene for tekstproduksjonen innad i partiet som en konsekvens av at situasjonen gjentar seg så regelmessig. Miller avviser imidlertid en materialistisk forståelse av situasjonen, og mener at situasjonen må forstås som intersubjektiv og som en sosial begivenhet. Alle situasjoner er objektivt unike (2001: 25–26). Derfor vil jeg komme inn på noen typiske trekk ved den retoriske situasjonen akkurat i 2008/2009, og hvordan det kan ha påvirket teksten, senere i oppgaven.

Jeg vil regne partiprogrammet som en naturlig del av den deliberative retorikken, men en forståelse av den retoriske situasjonen krever også en mer generell beskrivelse av politisk retorikk i dagens virkelighet. Her legger jeg som sagt til grunn at politisk retorikk innebærer at man forsøker å utøve politikk ved hjelp av og gjennom semiotiske ressurser som kan virke overtalende og styrende¹⁹. Politikken utøves her i en tradisjonell forstand gjennom partidemokratiet. Så lenge Norge har vært et demokrati med allmenn stemmerett, har det også vært et partidemokrati, og det er partiene som har vært hovedaktører i den politiske beslutningsprosessen (Heidar og Saglie 2002: 16). Når det gjelder de semiotiske ressursene, er det hovedsakelig verbaltekst jeg vil forholde meg til, men ser den i lys av mediet forslagene er utarbeidet i. Dette mener jeg illustrerer hvorfor det er viktig å forstå den politiske retorikken som en dialogisk prosess som utøves på ulike arenaer og av mange mennesker med ulik sosial posisjon.

Men hvilken spesifikk rolle har partiprogrammet innenfor det politiske landskapet? Vi kan forsøke å finne svaret ved å nærme oss genren som en profesjonell genre (jf. Bhatia 1993). Vi kan se etter *de kommunikative formålene* som genren er ment å oppfylle, som kan forstås som det som primært karakteriserer dem (ibid: 13). Her har vi allerede nevnt hvordan Ap ser på partiprogrammet som en ideologisk og politisk plattform, og å demonstrere den overfor velgerne må sies å være et kommunikativt formål. Samtidig kan programmet vurderes som en politisk og ideologisk *kontrakt*, noe som gjør det naturlig å anta at Arbeiderpartiet må

¹⁹ Definisjonen er utarbeidet av Kjell Lars Berge, og hentet fra forelesning på kurset RETKOM4102.

ha som kommunikativt formål å formidle sin forpliktelse til denne kontrakten på en klar måte (jf. Narud og Valen 2004: 33). Så langt vil jeg ta høyde for at begge disse kommunikative formålene eksisterer innenfor genren.

Bhatia beskriver en genre som en «oftest et høyt strukturert og konvensjonalisert kommunikativ hendelse» (1993: 14). Programmets politiske funksjon henger tett sammen med *den institusjonelle konteksten* partiprogrammet blir skapt innenfor, og hvilke regler som gjelder for språkbruk der (jf. *ibid*: 24). Selv om det er mange som kommer med innspill i tekstskapingsprosessen, er det en mindre gruppe, en programkomité, som har ansvaret for å utforme et utkast til programmet (Heidar og Saglie 2002: 215). Vi kan forstå de to ulike kommunikative formålene, å formidle en plattform og formidle en kontrakt, i sammenheng med dette. Partiprogrammet er et stort dokument som behandles omgående i partiorganisasjonen, og som skrives av en gruppe spesialister. At dette er en av de partiproduserte tekstene av størst omfang, bidrar også til at det ikke er vanlig å se den som en retorisk tekst. Samtidig har byråkratiske tekster også sin stil og sine retoriske strategier, selv om den ikke er ment å være et sted for retoriske øvelser (Asdal mfl 2008:114). Dette spenningsforholdet i tekstproduksjonen vil forhåpentligvis oppgaven bidra til å belyse.

Vi har tidligere diskutert begrepet deliberativt demokrati, og definert deliberasjon som *rasjonell kommunikasjon i ideelle talesituasjoner* (jf. kapittel 1.4). Når vi nå er inne på genren *deliberativ retorikk*, bør vi se nærmere hvordan deliberasjon har blitt forstått gjennom historien. Vi kan si at Aristoteles levde i en tid der demokratiet på høyt nivå nettopp dreide seg om deliberasjon i Dryzeks forståelse. Når deliberativ retorikk som genre også kalles den politisk-rådgivende talen, er det snevrere enn den brede forståelsen av deliberasjon. Genreanalysen vil forhåpentligvis kunne si mer om hvordan deliberasjon foregår i tilblivelsen av partiprogrammet, og hvordan det samsvarer med den klassiske forståelsen av genrebegrepet deliberativ retorikk. Genren som en typifisert retorisk handling kan vi forstå i sammenheng med Habermas' forståelse av *kommunikativ handling*, som tar utgangspunkt i to subjekter som inngår i en interpersonlig relasjon, og søker å oppnå en gjensidig forståelse omkring en foreliggende handlingssituasjon (Eriksen og Weigård 1999: 54). Det er altså aspekter ved vår bruk av språket i samtaler som forplikter aktørene rasjonelt (*ibid*: 54–55). Deliberasjonen kan altså ses i sammenheng med handlingen som synliggjøres i teksten og i genren partiprogram.

2.2 Genre og retorisk situasjon

Når jeg tilnærmer meg partiprogrammet som tekst, er det helt umulig å få oversikt over hele tekstskapingsprosessen med alt av debatter og mer eller mindre formelle diskusjoner. Dette er heller ikke mitt fokus i denne oppgaven. Derfor vil jeg bruke en retorisk modell for å skissere mekanismene i tekstskapingsprosessen: Lloyd F. Bitzers teori om den retoriske situasjonen (1997). Bitzer ser retorikken som en måte å endre virkeligheten på (ibid: 10). Retorikken oppstår fordi en bestemt situasjon innbyr til at det sies noe, og kjernen i denne retoriske situasjonen er *et påtrengende problem* (exigence) (ibid: 11).

Vi kan først tilnærme oss dette ved å se på dette påtrengende problemet, som vi allerede har diskutert i forhold til genren. En bestemt situasjon som kommer, nemlig valget, nærmest krever at de politiske partiene kommuniserer sin planlagte politiske linje til velgerne i forkant. Før de mange månedene med partilederdebatte, medieoppslag og andre valgkamputspill, er partiprogrammet ferdig som et grunnlag for alt dette. Partiprogrammet kan dermed ses på som et av mange svar på et mer overliggende påtrengende problem, samtidig som det har fått en bestemt rolle blant de mange responsene innenfor denne situasjonen; å gi en helhetlig, fullstendig oversikt over partiets ideologiske og politiske plattform. Det har også et kollektiv som avsender, og ikke en enkeltperson. Det understreker at partiet svarer på det påtrengende problemet ved både å la den kollektive viljen og enkeltpersoners uttalelser komme fram. Vi kan også angripe det påtrengende problemet fra denne kollektive vinkelen: Partiets medlemmer har hele tiden behov for å kunne vite hva partiets politikk på enkelte områder er. Denne oppdateres i forkant av en ny stortingsperiode når det er nytt valg. Vi kan dermed se det påtrengende problemet som en forutsetning for at partiet kan eksistere – *velgerne og medlemmene av partiet må få kjennskap til partiets politiske og ideologiske ståsted* – og se partiprogrammet som en av tekstene som er med på å oppfylle dette problemet.

Sentralt i den retoriske situasjonen står også *de tvingende omstendighetene*, også kalt *de retoriske vilkårene*, som utgjøres av de personer, hendelser, gjenstander og relasjoner som er deler av situasjonen fordi de har makt til å avgrense og fremtvinge de beslutninger og handlinger som er nødvendige for å avhjelpe det påtrengende problemet (Bitzer 1997: 13)²⁰. Vi kan se de innkomne forslagene til programarbeidet som en del av de potensielle vilkårene. Det jeg ser på her, de forslagene som ble sentrale i arbeidet videre, er imidlertid blitt akseptert

²⁰ Jens E. Kjeldsen, som har gjort oversettelsen jeg referer til, bruker senere det mindre deterministiske begrepet retoriske vilkår, da begrepet tvingende har hatt en tendens til å forvirre (jf. Kjeldsen 2006: 86, 339-40 fotnote 25)

som vilkår. De har i kraft av seg selv, og sin retoriske utforming, fått makt i tekstskepingsprosessen.

Retorisk diskurs oppstår som respons på en situasjon, på samme måte som et svar oppstår som respons på et spørsmål, eller en løsning oppstår som respons på et problem (ibid: 12). Disse enkeltforslagene, som jeg påstår er en sentral del av de retoriske vilkårene, har oppstått fordi noen mente de *burde* være en sentral del av de retoriske vilkårene.

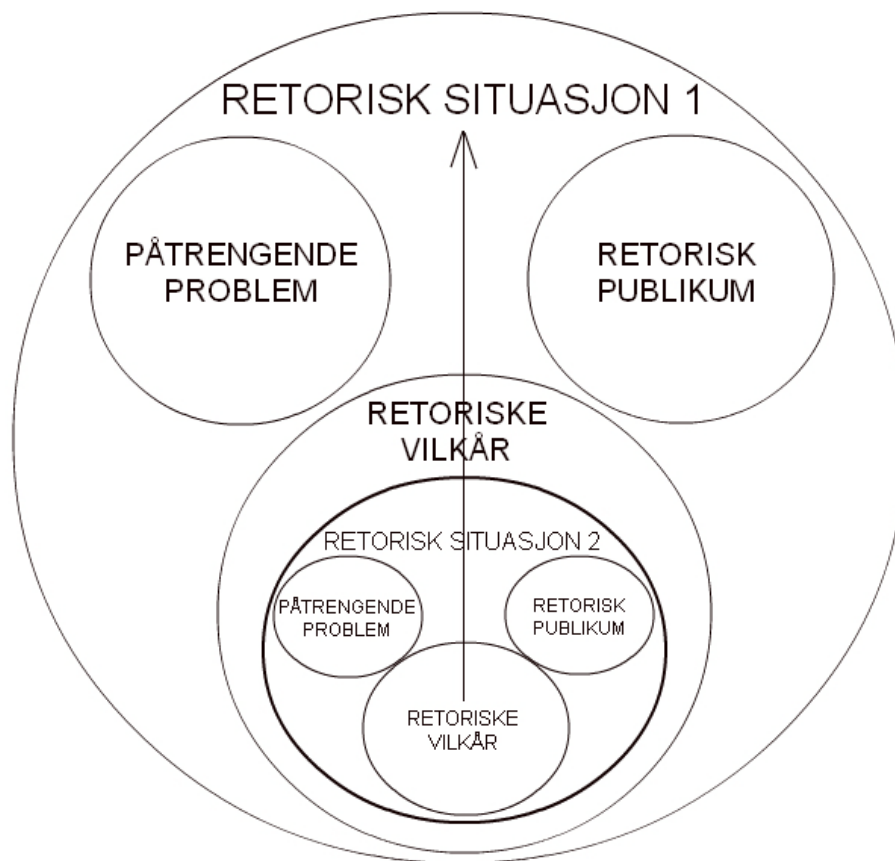
Programkomitéen har alltid jobbet ut fra ulike forslag, men har denne gangen også gått offensivt til verks gjennom blant annet internett for å få inn flere. Dermed kan vi se det som om programkomitéen har bidratt til at det har oppstått en *ny retorisk situasjon* knyttet til programarbeidet. Det er en retorisk situasjon med et begrenset, men likevel ganske stort tidsvindu fram til alle forslagene må være sendt inn. Bitzer sier at en situasjon er retorisk for så vidt som den har behov for og inviterer til en diskurs som er i stand til å interagere med situasjonen og dermed endre dens virkelighet. (ibid: 12) De forslagene som er tatt med videre, er nettopp de som er vurdert som en *passende respons* i denne retoriske situasjonen (jf. ibid: 14). Vi kan se det som at de responderer på et påtrengende problem som er en *eksplisitt invitasjon til å gi innspill til programkomiteen i arbeidet med å utforme partiprogrammet*.

Vi har altså to retoriske situasjoner:

1. Situasjonen som innbyr til informasjon om et politisk partis saker, der (blant annet) partiprogrammet oppstår
2. Situasjonen som innbyr til forslag til partiprogrammet, der forslagene til partiprogrammet oppstår.

Vi kan også trekke enda en konklusjon om de retoriske vilkårene i situasjon 2 ut fra dette bildet. Situasjon 2 oppstår som et ønsket retorisk vilkår i situasjon 1, men er samtidig helt avhengig av situasjon 1 for å ha en mulighet til å påvirke virkeligheten. Forslagene som kommer inn, er med andre ord helt avhengige av rammene for partiprogrammet for å fungere, og formes hovedsakelig etter dem. Samtidig introduserer forslagene nye og ulike mulige tekstprodusenter. De forslagene som oppfattes som en passende respons, vil interagere både med den retoriske situasjonen de selv er en del av, og vil dermed også interagere med partiprogrammets retoriske situasjon. Dermed vil de spille inn som et av vilkårene som er med på å forme teksten i partiprogrammets retoriske situasjon.

Vi kan beskrive hvordan forslagenes retoriske situasjon (2) blir en del av vilkårene i partiprogrammets retoriske situasjon (1) med denne modellen:

Bitzers teori om den retoriske situasjon er kritisert for å være deterministisk fra flere hold, blant annet fra Richard Vatz. Han går sterkt mot Bitzers grunnsyn om at situasjonen dikterer responsens formål, tema, innhold og stil (jf. Bitzer 1997: 15). I stedet inngår han det motsatte synspunkt i Bitzers hovedpåstander, med grunnholdningen at situasjoner oppnår deres karakter fra den retorikk som omgir eller skaper den (Vatz 2006: 11). Samtidig tar Bitzer hensyn til en viss kompleksitet og foranderlighet, mener Jens E. Kjeldsen; Bitzer beskriver også hvordan retoriske situasjoner kan få en svekket struktur på grunn av kompleksitet eller mangel på sammenheng, og dette er nettopp omstendigheter som karakteriserer vår tids offentlighet og dens retoriske situasjoner (Kjeldsen 2009: 50–51). Han mener det å kartlegge vår tids flytende og foranderlige retoriske situasjonalitet er en av veiene til å få innsikt i retorisk offentlighet og medborgerskap i vår tid (ibid: 51). Han vil heller benytte seg av en reformulering av teorien om den retoriske situasjon og si at *retorisk kommunikasjon skaper og skapes av retoriske situasjoner, og retoriske situasjoner skaper og skapes av retorisk kommunikasjon* (ibid: 60). Dette perspektivet bidrar spesielt til å illustrere at det er kompleksitet, og ikke mangel på sammenheng, som preger den retoriske situasjonen partiprogrammet hører hjemme i. Bitzer trekker blant annet fram hvordan publikum kan

opptre i ulike retoriske situasjoner, og hvordan en enkel situasjon kan romme flere påtrengende problemer, som eksempler på hvordan retoriske situasjoner kan få en svekket struktur (1997: 16).

I diskusjonen rundt partiprogrammet som genre, og hvordan det blir påvirket av at retoriske situasjoner gjentas, kan vi introdusere noen nye elementer etter denne diskusjonen. Bitzer, som skriver uavhengig av den genreteorien som i etterkant har blitt utviklet på bakgrunn av hans arbeid, formulerer sitt syn på gjentatte retoriske situasjoner slik: Situasjoner dukker opp på ny, og fordi vi opplever situasjonene og deres retoriske respons, etableres det ikke alene en bestemt form for diskurs, men diskursen får etterhånden en egen kraft – selve tradisjonen har en tilbøyelighet til å fungere som en tvingende omstendighet for enhver ny respons i genren (1997: 17). Her bør vi advare mot et for deterministisk syn. Men jeg mener vi kan anta at for en genre som partiprogrammet, der arbeidet for å produsere teksten i så stor grad er bundet av politiske tradisjoner, kan det være spesielt viktig å være oppmerksom på de vilkårene som ligger i tradisjonen. Carolyn Miller bruker dette som et poeng for å forklare hvorfor genrer som innsettelsestaler og innlegg i domstoler får en konvensjonell form (2001: 21). For denne oppgavens del blir det uinteressant å trekke inn enkeltpersoners påvirkning eller enkelte vurderinger som er gjort i arbeidet med programmet; poenget er å se på hvordan denne diskursive praksisen, med en sterk institusjonell tradisjon, er med på å påvirke genren. Samtidig ser vi at internetts inntog er et tegn på fornyelse av denne diskursive praksisen, og må ta høyde for hvordan det påvirker situasjonen.

2.3 Diskursens relasjon

Denne gjensidige avhengigheten mellom de retoriske vilkårene viser seg enda sterkere i det siste konstituerende element i en retorisk situasjon: *publikum*. Innenfor det retoriske publikum regner vi utelukkende de personene som påvirkes av diskursen og som kan formidle forandringen som diskursen søker å skape (Bitzer 1997: 13). Jens Kjeldsen oppfordrer til mer oppmerksomhet rundt mottakernes betydning i produksjonen av retorikk, ettersom de alltid er medskapere av retoriske ytringer (2009: 50). I disse to retoriske situasjonene blir dette gjensidige prinsippet spesielt tydelig, og det er også med på å understreke hvorfor et dialogisk perspektiv er med på å belyse den tekstlige virkeligheten.

Forslagstekstene jeg skal analysere, kommer fra lokallag, interessegrupper og et partimedlem. Dette er altså de teksteksterne aktørene er dem som gir respons på retorisk situasjon 2. Samtidig har vi sagt at det påtrengende problemet er å kommunisere partiets

politikk nettopp overfor dem, som dermed blir publikum i situasjon 1. Men hvem er dette? I det påtrengende problemet er det velgerne og medlemmene som belyses som et naturlig publikum. Men vi ser fra forslagene at også andre aktører innenfor det politiske landskapet forsøker å få en påvirkningskraft på partiet. Disse interessegruppene er kanskje også dem som i størst grad leser partiprogrammet, mener partiet selv²¹. Velgerne, medlemmene og interessegruppene får dermed både rollen som avsender og mottaker. Det samme skjer med de som er publikum og som skal vurdere den passende responsen i situasjon 2, nemlig partiorganisasjonen. Det er også dem som tar forslagene med seg videre og inn i situasjon 1, der organisasjonen kan ses på som tekstprodusent. Sagt på en annen måte: Situasjon 1, som innbyr til informasjon om et politisk partis saker, oppnår en passende respons fra partiorganisasjonen der velgerne/medlemmene/interessegruppene er publikum. Situasjon 2, som innbyr til å sende inn forslag til partiprogrammet, oppnår en passende respons fra velgere/medlemmer/interessegrupper, der partiorganisasjonen er publikum.

Dette illustrerer hvordan vi allerede nå kan ha en hypotese om relasjonen mellom de som deltar i den retoriske situasjonen. Etter tekstanalysen går jeg nærmere inn på hvordan partiprogrammet fungerer i dialog med velgerne. Her skal jeg beskrive hvordan tekstene kan ses på som sosial praksis; hvordan genren hører hjemme i et større nettverk, og hvordan resultatene av tekstanalysen kan si noe om hvordan velgerne og medlemmene forholder seg til hverandre og genrekonvensjonene. Men først vil jeg gå nærmere inn på hvordan jeg skal analysere tekstene.

²¹ «Jeg tror nok at interesseorganisasjoner, de får nok en del ut av å lese partiprogram. Men de er og drevne lesere på en helt annen måte enn, holdt jeg på å si, den jevne velger.» Sitat intervju med Hadia Tajik, vedlegg 5.

3 Teori

3.1 Et dialogisk perspektiv

Som sagt er mitt syn på retorikk i denne oppgaven grunnlagt i Mikhail Bakhtins begrep *dialogisme*. I essayet «Spørsmålet om talegenrane», som ble skrevet i mellomkrigstida, plasserer han seg innenfor forskningstradisjonen som ser den individuelle ytringen som en selvstendig kraft i språkets utvikling²². Språk kan forstås på to måter, som *system* eller *struktur*, noe som gir opphav til henholdsvis et *formalistisk* og *funksjonalistisk* paradigme. Innenfor det funksjonalistiske perspektivet gjør fokuset på kommunikativ mening og funksjon at man må ta hensyn til tekstens *kontekst*, og ikke bare språkssystemet (jf. Linell 1998: 3). Dialogismen vil dermed legge vekt på *interaksjonelle* og *kontekstuelle* trekk ved menneskelig diskurs, handling og tenkning (ibid: 34).

Bakhtins utgangspunkt for beskrivelsen av det dialogiske perspektivet er *talegenrene*, og han tar utgangspunkt i at hver språkbrukssfære utarbeider sine relativt stabile typer av slike ytringer (Bakhtin 1998: 1). Blant disse skiller Bakhtin mellom primære (enkle) og sekundære (komplekse) talegenrer (ibid: 3). Med utgangspunkt i ytringens natur tar Bakhtin et oppgjør med lingvistikken som skyver språkets kommunikasjon i bakgrunnen. Han forstår lytteren som en aktiv instans med en svarende posisjon, som blir utformet gjennom hele lytte- og forståelsesprosessen helt fra begynnelsen; «All forståing av levande tale, av levande ytring har ein aktivt svarande karakter (sjølv om aktivitetsgraden kan variere mye)». Lytteren blir taler, og den aktivt svarende forståelsen kan aktualiseres i et etterfølgende, reelt svar eller den kan inntil videre være taus – en svarende forståelse med tidsforsinkelse (ibid: 10–11). Slik blir alle ytringer ledd i en kjede av talekommunikasjon, og reflekterer hverandre gjensidig:

Alle ytringar er fulle av gjenklanger og gjenlydar av andre ytringar som dei er knytte saman med i det fellesskapet som den aktuelle sfæren for talekommunikasjon utgjer. Ei ytring må først og fremst vurderast som eit svar på tidlegare ytringar innanfor den aktuelle sfæren (ordet «svar» forstår vi her i den aller vidaste tydinga av ordet). Ho imøtegår dei, stadfestar dei, utfyller dei, stør seg til dei, føreset at dei er kjende og reknar med dei på ein eller annan måte. Ytringa inntek ein bestemt posisjon i den aktuelle kommunikasjonssfæren, i høve til det aktuelle spørsmålet, den aktuelle saka osv. (Bakhtin 1998: 35)

Det er dette som ligger til grunn for begrepet heteroglossia, eller «different tongue», som det kan oversettes til på engelsk. Det kan forstås som den interne differensieringen eller

²² Se f.eks Asdal mfl. 2008: 15, 193, jf. Bakhtin 1998: 9). Bakhtins teorier har også hatt betydning innenfor psykologien og pedagogikken, som en grunnleggende forståelse av kommunikasjon og menneskelig samhandling, noe jeg ikke vil gå nærmere inn på her .

lagdelingen i språket²³. Bakhtin utreder dette med romanen som eksempel, og definerer romanen som et mangfold av sosiale talemåter og et mangfold av individuelle stemmer, som er kunstnerisk organisert (2000: 262). Han mener den interne lagdelingen i språket, som er til stede i ethvert gitt øyeblikk i dets historiske eksistens, er nødt til å være til stede som en forutsetning for romanen som genre. Denne innsikten vil jeg forsøke å ta med meg til sakprosaen, herunder partiprogrammet:

The novel orchestrates all its themes, the totality of the world of objects and ideas depicted and expressed in it, by means of the social diversity of speech types [raznorecie] and by the differing individual voices that flourish under such conditions. Authorial speech, the speeches of narrators, inserted genres, the speech of characters are merely those fundamental compositional unities with whose help heteroglossia [rasnorecie] can enter the novel, each of them permits a multiplicity of social voices and a wide variety of their links and interrelationships (always more or less dialogized). (Bakhtin 2000 [1981]: 263)

I forbindelse med analysen av partiprogrammet er det viktig å påpeke at det er snakk om ulike sosiale og ideologiske ståsteder som kan komme til uttrykk i en tekst gjennom ulike stemmer.

Ideen om gjenklangen fra andre ytringer eller tekster er siden blitt utviklet til teorien om *intertekstualitet*, hovedsakelig av den franske litteraturteoretikeren Julia Kristeva. Hun utdyper hvordan det innenfor en enkelt tekst kan være en kontinuerlig dialog mellom teksten og andre tekster eller ytringer som eksisterer utenfor den, litterær eller ikke-litterær, og innenfor samme tid eller tidligere århundrer²⁴. Roland Barthes lånte igjen denne teorien i essayet «Death of the Author», der han ønsket å begrave forfattermodellen der forfatteren oppfattes som verkets forklaringsmodell. Han påpeker i essayet at ”teksten er en sammenvevning av sitater som stammer fra tusener av tilholdssteder i kulturen” (Barthes 1994:52). Begrepet er med på å understreke at gjenklangene i teksten kan komme fra ulike steder og ulike kulturer, og dermed understreke sosiale og ideologiske forskjeller. Bakhtin gjentar dette poenget flere ganger, og understreker: «.. ytringa er ledd i ei kjede av talekommunikasjon og kan ikkje lausrivast frå dei føregåande ledda som definerer henne både utanfrå og innanfrå, og som fyller henne med direkte svarande reaksjonar og dialogiske gjenklingar» (1998: 38).

Spesielt er det interessant å se forslagene og partiprogrammet opp mot genrebegrepet. Bakhtin legger stor vekt på at «gjenklangen fra genre-heilskapen kling med i ordet», og mener at den genrebestemte ekspressiviteten er upersonlig. Men ordene kan også komme inn i talen fra andre sine individuelle ytringer, i det de i større eller mindre grad tar vare på tonen og

²³ Begrepet er opprinnelig en oversettelse av det russiske «raznorecie», jf. definisjonen av heteroglossia i Wales 1994 [1989]. Dette poenget er hentet fra redegjørelsen av flerstemmighet i Veum 2008.

²⁴ Jf. definisjonen av intertekstualitet i Wales 1994 [1989].

gjenklangen fra disse individuelle ytringene (ibid: 31). Her er det mange ulike individuelle ytringer som samles, og dermed blir en dialogisk forståelse et godt utgangspunkt for genreanalysen.

3.2 Mellompersonlig mening

3.2.1 Hva er mellompersonlig mening?

I min analyse av modalitet tar jeg utgangspunkt i M.A.K Hallidays systemisk-funksjonelle grammatikk/lingvistikk (Halliday 1984, Halliday og Matthiessen 2004)²⁵. Halliday og miljøet rundt ham kaller det de driver med for *sosialsemiotikk* (Berge mfl. (red.) 1998: 18). I hans semiotiske tenkning er det en grunnleggende innsikt at det noenlunde strukturerte meningspotensialet som språket utgjør som semiotisk system, ikke bare tilbyr måter å konstruere mening på, men også endres når det oppstår nye former for sosiale praksiser.

Halliday introduserte tanken om at språket har *tre ulike metafunksjoner* som definerer språkets grunnleggende funksjoner relatert til konteksten det brukes i (ibid: 31): Språket er med på å konstruere menneskelig erfaring, ved å sette navn på ting, putte dem i kategorier og utvikle taksonomier. Denne siden av språket kalles *den ideasjonelle metafunksjonen*²⁶ (ibid: 29). Samtidig skjer det alltid noe annet når språket brukes; det er også å spille ut våre personlige og sosiale forhold med andre mennesker rundt oss. Denne meningskomponenten er mer aktiv; hvis den ideasjonelle metafunksjonen kan beskrives som «språk som refleksjon», kan denne siden ses på som «språk som handling». Vi kaller dette *den mellompersonlige metafunksjonen*. Også en tredje komponent finnes i språket, som forholder seg til konstruksjonen av tekst. Denne kan ses på som komponenten som tilrettelegger for de andre funksjonene, som er avhengige av muligheten til å bygge opp sekvenser av diskurs, organisere strømmen av diskurs og skape kohesjon og kontinuitet. Dette kalles *den tekstuelle metafunksjonen*. (ibid: 29–30).

Det er ulike sider ved *den mellompersonlige meningen* jeg kommer til å legge vekt på i denne oppgaven. Beskrivelsen av denne metafunksjonen belyser kanskje spesielt det dialogiske og interaksjonelle perspektivet i teorien:

Simultaneously with its organization as a message, the clause is also organized as an interactive element involving speaker, or writer, and audience. (...) In the act of speaking, the speaker adopts for himself a particular speech role, and in so doing assigns to the listener a

²⁵ I omtalen av Hallidays teorier vil jeg holde meg til den norske oversettelsen av begrepene som er brukt i Berge mfl. 1998, samt i Holmberg og Karlsson 2006.

²⁶ Halliday og Matthiessen deler denne videre opp i de to komponentene *experiential* og *logical* metafunction, som jeg ikke vil komme videre inn på her.

complementary role which he wishes him to adopt in his turn (Halliday og Matthiessen 2004: 106).

Halliday mener det finnes to fundamentale taleroller; å *gi* og å *kreve*. På tvers av dette skillet er en annen distinksjon, som forholder seg til den typen av vare som blir utvekslet; *varer og tjenester* og *informasjon* (Halliday og Matthiessen 2004: 107). Disse kan kombineres slik at vi får følgende *språkhandlinger*: å gi informasjon som er en *konstatering*, å kreve informasjon som er å stille et *spørsmål*, å gi varer og tjenester er et *tilbud*, og å kreve varer og tjenester er en *ordre* (Holmberg og Karlsson 2006: 34). Her er noen eksempler (jf. Halliday og Matthiessen 2004: 107, fig. 4-1, min oversettelse)

	Utveksling av varer og tjenester	Utveksling av informasjon
Rolle: gi	Tilbud <i>Vil du ha denne tekannen?</i>	Konstatering <i>Han gir henne tekannen</i>
Rolle: kreve	Ordre <i>Gi meg den tekannen!</i>	Spørsmål <i>Hva gir han henne?</i>

Når språket brukes til å utveksle informasjon, tar setningen form av en *proposisjon*. Språkhandlingene konstatering og spørsmål vil derfor realiseres som noe som man kan være uenig om (ibid: 110). Utveksling av varer og tjenester, derimot, kan ikke bli bekreftet eller benektet. De får i stedet den semantiske formen som et *forslag*²⁷.

På det leksikogrammatisk nivået er det *moduselementet* som realiserer den mellompersonlige meningen. Moduselementet består av to deler: subjektet og det finitte elementet (ibid: 111). Det finitte elementet fungerer slik at det sirkler inn setningen, eller bringer den ned på jorda, eller relaterer det til konteksten i språkhandlingen. Dette kan gjøres på to måter; ved å referere til tid, eller ved å referere til vurderingen til den som snakker. Grammatisk tilsvarende det siste, som vi konsentrerer oss om her, *modalitet* (ibid: 115). Det de to måtene har til felles, er at de plasserer utvekslingen innenfor det semantiske området som åpnes opp mellom avsender og publikum²⁸. Med modaliteten handler denne dimensjonen om vurdering, ved at modalitet konstruerer en sfære av usikkerhet der jeg kan uttrykke, eller spørre deg om å uttrykke, en vurdering av gyldigheten av det som blir sagt (ibid: 116).

Subjektet supplerer resten av det som trengs for å forme en proposisjon, det vil si noe proposisjonen kan bli bekreftet eller nektet med referanse til (ibid: 117). I analysen av

²⁷ Oversettelsen er her hentet fra Foss 2008, og må ikke forveksles med forslagene til partiprogrammet.

²⁸ Hos Halliday og Matthiessen kalles dette *interpersonal deixis*.

modalitet er subjektet viktig fordi det er i subjektet validiteten blir investert i (ibid: 119). Både subjektet og språkhandlingene som utføres vil være i fokus i min analyse av hvordan forslagene forholder seg til partiprogrammet.

I moderne norsk har vi to *modustyper*: *indikativ* og *imperativ* (Berge mfl. 1998: 52). Den grammatiske kategorien som typisk brukes til å utveksle informasjon, kalles *indikativ*. Innenfor denne kategorien er det karakteristiske uttrykket for en konstatering kalt *deklarativ* eller en *fortellende setning*, som realiseres av at subjektet kommer før det finitte elementet. For spørsmål finnes det to karakteristiske uttrykk; *ja/nei-spørsmål* og *hv-spørsmål* (Halliday og Matthiessen 2004: 114–115).

Imperativ er den grammatiske kategorien for utveksling av varer og tjenester. Imperativsetninger kan være uten moduselement, eller de kan bestå av kun et subjekt, kun et finitt element eller begge deler, som i eksempelet i tabellen over (*Gi meg...*) (ibid: 138). På tross av at imperativ kalles kategorien for utveksling av varer og tjenester, regnes ikke imperativ som en kongruent realisering av alle forslag (jf. ibid: 618). Ordre kan for eksempel realiseres på mange ulike måter, blant annet som imperativsetning (som i eksempelet i tabellen over), spørsmål eller som en fortellende setning. Her ser vi at det ikke er noe en-til-en-forhold mellom den semantiske og grammatiske kategorien (Berge mfl. 1998: 54).

Det som er igjen av setningen etter at vi har analysert modus, kalles *rest* (Halliday og Matthiessen 2004: 114). Den vil ikke være av interesse i denne oppgaven, og i likhet med Holmberg og Karlsson vil jeg ikke analysere den noe nærmere²⁹. Et element som imidlertid ikke blir regnet til resten, er såkalte *mellompersonlige adjunkter* (ibid: 125). Et adjunkt er et element som ikke har potensial til å være subjekt (ibid: 123). *Modusadjunkter* er assosiert med mening som konstrueres av modussystemet, som modalitet, temporalitet og intensitet (ibid: 126). Disse kan fungere som modalitetsoperatører (jf. Berge mfl. 1998: 51, jf. Halliday og Matthiessen 125, fig. 4 (6)).

3.2.2 Modalitetssystemet

På bakgrunn av beskrivelsen av moduselementet og språkhandlingene, beskriver Halliday sin funksjonelle tilnærming til modalitet. Det finitte elementet kan enten knyttes til systemet *polaritet* eller *modalitet*. Polaritet betegner motsetningen mellom det positive og det negative (ibid: 143). Ja og nei er de direkte uttrykkene for polaritet.

²⁹ Unntaket er utvidet predikat, som jeg kommer tilbake til. Jf. Holmberg og Karlsson 2006: 37, fotnote 14

De gradene som ligger mellom den positive og negative polen, er kollektivt kjent som *modalitet*. Det modalitetssystemet gjør, er å konstruere sfæren av usikkerhet som ligger mellom ja og nei (ibid: 147). Modalitet konstrueres på ulike måter for proposisjoner og forslag, og henger derfor også naturlig sammen med de ulike språkhandlingene.

(jf. ibid: 147–150). Bedømming av hvor sannsynlig eller vanlig noe er, handler om utveksling av informasjon - *konstateringer* og *spørsmål*.. Nødvendighet og villighet er i stedet betydningsskalaer for utbytte av varer og tjenester – det handler om å bli forpliktet til å lyde en *ordre* eller vise seg villig til å stå for eller akseptere et *tilbud* (jf. Holmberg og Karlsson 2006: 59). De to typene modalitet knyttet til utveksling av informasjon og varer og tjenester kalles også henholdsvis *modalisasjon* og *modulasjon*. Innenfor modalisasjon finner vi modalitetstypene *sannsynlighet* og *vanlighet*, og innenfor modulasjon finner vi typene *nødvendighet* og *villighet*³⁰ (Halliday og Matthiessen 2004: 147). Modalitet avhenger altså av den underliggende språkhandlingen i setningen. Slik beskriver Halliday og Matthiessen sammenhengen mellom setningens semantiske funksjon og realisering, språkhandlinger og modalitet:

(1) If the clause is an «information» clause (a proposition, congruently realized as indicative), [this means either (i) «either yes or no», that is, «maybe», or (ii) «both yes and no», that is, «sometimes»; in other words, some degree of probability or of usuality. (2) If the clause is a «goods & service» clause (a proposal, which has no real congruent form in the grammar, but by default we can characterize it as imperative), it means either (i) «is wanted to», related to a command, or (ii) «wants to», related to an offer; in other words, some degree of obligation or of inclination. We refer to type (1) as MODALIZATION and to type (2) as MODULATION (...) (Halliday og Matthiessen 2004: 618).

Det er forskjell på realiseringen av modalitet innenfor de ulike typene. Her er noen eksempler på modalitetstypene sannsynlighet og vanlighet (modalisasjon), som kan realiseres på de samme tre måtene (ibid: 147):

- a) av et finitt modalt element i verbalgruppen, eks: *that will be John, he'll sit there all day*
- b) av et modusadjunkt som uttrykker sannsynlighet eller vanlighet, eks: *that's probably John, he usually sits there all day*
- c) av begge ressursene sammen, eks: *that'll probably be John, he'll usually sit there all day*

Nødvendighet og villighet kan uttrykkes på to ulike måter, men disse kan ikke kombineres:

- a) av et finitt modalt element i verbalgruppen, eks: *you should know that, I'll help them*

³⁰ Halliday bruker begrepet *obligation* om det jeg har valgt å oversette til *nødvendighet*. Meningsområdet i det engelske ordet dekker, slik jeg forstår det, både det som er nødvendig og det man er forpliktet til. I forhold til talerollen *kreve* er det også riktig å forstå modalitet som noe som uttrykker hvor *nødvendig* det er at man gjør noe. Her følger oversettelsen Maagerø 2005: 153. Oversettelsen til *villighet* er gjort etter Foss 2008.

- b) av en utvidelse av predikatet, enten ved et passivt verb, eks: *you're supposed to know that*, eller ved et adjektiv, eks: *I'm anxious to help them*³¹.

De vanligste grammatiske uttrykkene for modalitet formene kan også kombineres, slik at vi får ulike realiseringer av modalitet med ulik *verdi*. Meningsområdet mellom positiv og negativ polaritet kan vi dele opp i ulike grader: de ytre verdiene, en *høy* og en *lav* grad, samt en *middels* grad mellom dem³²:

Grad	Sannsynlighet		Vanlighet	Nødvendighet		Villighet
Positiv		<i>Det er</i>			<i>Gjør!</i>	
Høy	Sikkert	<i>Det må være</i>	Alltid	Er påkrevd	<i>Må gjøre</i>	Bestemt på
Middels	Sannsynligvis	<i>Det vil være</i>	Vanligvis	Er forventet	<i>Vil gjøre</i>	Lyst til
Lav	Mulig	<i>Det kan være</i>	Noen ganger	Er tillatt	<i>Kan gjøre</i>	Villig til
Negativ		<i>Det er ikke</i>			<i>Ikke gjør!</i>	

Eksempelet viser at de modale elementene, eller de finitte formene av det vi vanligvis kaller de modale hjelpeverbene, kan opptre i alle de fire typene av modalitet. Dette er med på å illustrere hva de fire modalitetstypene har til felles; de er varierende grader av polaritet, ulike måter å konstruere det semantiske rommet mellom den positive og negative polen (Halliday og Matthiessen 2004: 619). I analysen går jeg ut fra både semantiske og kontekstuelle forhold når jeg bestemmer verdien av modaliteten.

To andre kategorier er også med på å kategorisere modaliteten. De betegner *orienteringen* når man uttrykker modalitet, og beskriver *subjektiv* vs. *objektiv* og *eksplisitt* vs. *implisitt* orientering (Halliday og Matthiessen jf. 2004: 149–150, min oversettelse):

	Subjektiv	Objektiv
Implisitt	<i>Det må være sant</i>	<i>Det er helt sikkert sant</i>
Eksplisitt	<i>Jeg er sikker på at det er sant</i>	<i>Det er sikkert at det er sant</i>

I de to eksemplene på den nederste linja, uttrykker den som snakker eksplisitt hvilken kilde han har for overbevisningen sin, enten sies det å være objektivt, som *det er sikkert at...*, eller det presenteres som en subjektiv vurdering fra den som snakker, som *jeg er sikker på at...* De

³¹ I analysen kommer jeg nærmere inn på eksempler på utvidet predikat og hvordan jeg analyserer dem.

³² Omskrevet fra fig. 10.6, Halliday og Matthiessen 2004: 619, også inspirert av Foss 2008: 43.

to andre eksemplene fremstiller kilden til overbevisningen implisitt, men også de er forskjellige: mens adverbialformen *helt sikkert* objektiviserer vurderingen til den som snakker, inneholder verbformen *må* en subjektivitet – det er den som snakker sin egen vurdering som validiteten i proposisjonen hviler på (Halliday og Matthiessen 2004: 149–150).

3.2.3 Metaforisk realisering av modalitet

Vi har omtalt de kongruente realiseringene av de ulike typene modalitet, men det finnes også visse grammatiske forhold som utgjør *metaforiske realiseringer* av modalitet. En kongruent realisering defineres som en umerket, typisk realisering, en som «will be selected in the absence of any good reason for selecting another one» (Halliday 1984: 14). Vi kan forstå det som at det finnes en kongruent sammenheng mellom leksikogrammatikk og semantikk (ibid: 591–592). I *ikke-kongruente realiseringer* er det forskyvninger i det realiserte forholdet mellom semantiske og grammatiske enheter, slik at det blir et mer komplisert forhold mellom dem. Meningspotensialet i språket utvides gjennom slike grammatiske metaforer, som finnes innenfor de ulike metafunksjonene (ibid: 592–593). Den metaforiske utvidelsen av det mellompersonlige meningspotensialet er ikke tilfeldige, men motiverte utvidelser av det kongruente systemet (Halliday og Matthiessen 2004: 634).

Det finnes to typer mellompersonlige grammatiske metaforer: *modusmetaforer* og *modalitetsmetaforer*. Modusmetaforer har ikke meningen i modus uttrykt i setningen, men i stedet som et eksplisitt element utenfor setningen (Simon-Vandenberg mfl.(red.) 2003: 11). Typiske eksempler på modusmetaforer brukes til å uttrykke en språkhandling på en måte som ikke er kongruent. Her blir en imperativsetning uttrykt som en deklarativsetning (jf. ibid:11, Halliday 1985: 365): *I would'nt ... if I were you* (kongruent: *don't ...!*).

Begrepet modusmetafor kan være med på å forklare de ulike språkhandlingenes funksjon og rolle i teksten. Men her er det stort sett den mellompersonlige metaforen av typen *modalitetsmetafor* jeg kommer til å ta for meg. Vi kan illustrere med et eksempel (her oversatt til norsk) og forklaringen til Halliday og Matthiessen (2004: 614): *Jeg tror det begynner å regne*.

Her ser vi at modalitetstypen sannsynlighet blir realisert gjennom en egen setning, nemlig *jeg tror*. Denne typen modalitetsmetafor er svært vanlig. Her uttrykkes meningen til den som snakker ikke som et modalt element innenfor setningen, som ville vært den kongruente realiseringen, men som en egen setning:

The metaphoric strategy is to upgrade the interpersonal assessment from group rank to clause rank – from an adverbial group or prepositional phrase serving within a simple clause to a clause serving within a clause nexus of projection (Halliday og Matthiessen 2004: 626).

For å finne ut om man har å gjøre med en metaforisk realisering, kan man benytte en test: å legge til et vedheng ved setningen (ibid: 614). Det skal hjelpe til med å finne ut hva som er proposisjonen i setningen. Vedhenget skal sette spørsmålstegn ved innholdet i setningen, og vi kan tenke oss to mulige vedheng til denne setningen:

Jeg tror det begynner å regne, gjør det ikke?
Jeg tror det begynner å regne, gjør jeg ikke?

Vi ser av det andre eksemplet at det ikke er logisk å sette spørsmålstegn ved *jeg tror*, som illustrerer at dette er en modalitetsmetafor.

Jeg tror er et eksempel på en eksplisitt og subjektiv orientering. Vi kan bruke et annet eksempel for å forklare modalitetsmetaforer nærmere : *Det er sikkert at Mary vet det* (fritt fra Halliday og Matthiessen 2004: 615). Det som skjer i disse to tilfellene er at for å uttrykke eksplisitt at sannsynligheten er subjektiv, eller alternativt eksplisitt vise at sannsynligheten er objektiv, koder den som snakker subjektiviteten (*jeg tror*) eller objektiviteten (*det er sikkert*) i en projisert setning (ibid: 615). Halliday og Matthiessen mener at eksplisitte subjektive og eksplisitte objektive former for modalitet strengt tatt alltid er metaforiske:

... since all of them represent the modality as being the substantive proposition. Modality represents the speaker's angle, either on the validity of the assertion or on the rights and wrongs of the proposal: in its congruent form, it is an adjunct to a proposition rather than a proposition in its own right. Speakers being what we are, however, we like to give prominence to our own point of view; and the most effective way of doing that is to dress it up as if it was this that constituted the assertion (explicit I think...) – with the further possibility of making it appear as if it was not our point of view at all (explicit objective it's likely that...) (ibid: 624).

Samtidig er modalitetsmetaforer alltid eksplisitte, fordi de uttrykker modalitet utenfor setningen (Simon-Vandenberg mfl.(red.) 2003: 10). Det er ikke alltid like lett å si hva som er en metaforisk representasjon av modalitet, innrømmer også Halliday og Matthiessen (ibid: 616). Her vil jeg gå inn for en åpen tolkning av begrepet, og forklare disse tolkningene underveis³³.

³³ En av disse er blant annet de uklare grensene mellom grammatiske metaforer og utvidet predikat, som jeg vil komme tilbake til ved konkrete eksempler.

3.3 Argumentasjon

For å se nærmere på hvordan modaliteten uttrykker en personlig stemme og dialog med mottakeren, vil jeg sammenfatte tekstenes argumenter i en argumentasjonsmodell. Målet er å vise hvordan ulike typer modalitet og språkhandlinger brukes til ulike deler av argumentasjonen. De implisitte argumentene vil være med på å vise hvordan det ligger mye innforstått i argumentasjonen, og jeg skal forsøke å se det i forhold til den ideologiske og institusjonelle tilknytningen til tekstene.

Stephen Toulmin sin modell for analyse av argumentasjon i boka «The uses of argument». Han tar utgangspunkt i den finere strukturen mellom individuelle setninger i et avsnitt, der han mener gyldigheten av argumentene til slutt må bli etablert eller motbevist (Toulmin 2008: 87). Modellen beskriver argumenters oppbygning, og er tenkt som en universell analysemodell som kan benyttes på nesten alle argumenter, uansett hvilken sammenheng de forekommer i. Den har seks elementer; *tre faste* (obligatoriske) elementer, og *tre frie* (fakultative) (Jørgensen og Onsberg 1987: 11). Her kommer jeg hovedsakelig til å bruke den grunnleggende modellen med tre elementer³⁴.

Toulmin begynner med de grunnleggende elementene i denne analysemodellen. Han antar at man fremsetter en påstand, og ved å fremsette den, forplikter oss til den. Hvis denne påstanden blir utfordret, må vi kunne grunngi den. Normalt vil vi ha noen fakta som blir presentert som grunnlaget som påstanden er basert på (Toulmin 2008: 90). Dette viser skillet mellom *påstanden*, og fakta som vi støtter oss til som grunnlaget for påstanden – som vi kaller *belegg*. Men vi kan også bli spurt om å vise hva som bærer konklusjonen ut fra det belegget som er produsert. Her trenger vi generelle, hypotetiske utsagn som kan fungere som en bro, og berettige det skrittet som vårt argument forplikter oss til. Et slikt element kalles *hjemmel* (ibid: 91). For å finne påstanden (P), kan vi spørre: *Hva vil avsender ha mottakers tilslutning til?* For å finne belegget (B), kan vi spørre: *Hva bygger avsenderen P på?* Og for å finne hjemmelen kan vi spørre: *Hvordan kommer man fra B til P?* (Jørgensen og Onsberg 1987: 14) Dette kan vi illustrere med denne modellen:

³⁴ De norske betegnelsene på elementene i modellen er oversatt fra dansk i henhold til Jørgensen og Onsberg 1987.

Toulmin går videre med å utvide modellen med tre elementer. Det finnes ulike typer hjemler, som kan benytte ulike grader av styrke i forhold til konklusjonene de skal bevise. Den eksplisitte referansen til graden av styrke kalles en styrkemarkør (Toulmin 2008: 93). Disse er ofte modale. Det finnes også hjemler som gjør at vi kan gå fra belegg til påstand enten nølende, eller ut fra spesielle vilkår eller unntak i tillegg til styrkemarkører. Disse vilkårene for unntak, eller *gjendrivelse*, skiller seg fra både belegg og hjemler. Vi finner styrkemarkøren (S) ved å spørre: *Hvor sikker er avsender på P?* Gjendrivelsen finner vi ved å spørre: *I hvilke tilfeller gjelder ikke P?* (Jørgensen og Onsberg 1987: 26). Til sist; når vi stiller oss bak de hjemlene vi bruker, vil det normalt være andre forsikringer av hjemmelen. Uten dem vil hjemmelen ikke ha autoritet eller gyldighet. Vi refererer til dette som hjemlenes *ryggdekning* (Toulmin 2008: 96).

For å finne de tre grunnleggende elementene, kan vi bruke denne tommelfingerregelen: Hvis du er i tvil om hva som er påstand, belegg og hjemmel i et argument, kan det hjelpe å sette inn: «Derfor» som markør for påstand, «fordi» som markør for belegg og «ettersom» som markør for hjemmel (Jørgensen og Onsberg 1987: 17).

Argumentene i en tekst kan kombineres på to måter, nemlig i rekker eller hierarkier. En argumentasjon vil ofte bestå av begge deler. En argumentrekke består av to eller flere sideordnede argumenter. Sideordnede argumenter kan ha samme påstand, eller de kan bestå av flere forskjellige argumenter med hver sin påstand (ibid: 30). Argumenter kan også forbindes hierarkisk, ved at et belegg kan behandles som en påstand i et underordnet argument, eller en påstand kan benyttes som belegg i et overordnet argument (ibid: 31).

4 Metode

4. 1 Abduksjon i praksis

I denne oppgaven ser jeg på deler av forslagene som kommer inn til partiprogrammet, og deler av programmet selv, i forsøk på å finne ut noe om hvordan dialogen mellom forslagene og programteksten kan foregå. Som jeg har vært inne på tidligere, omtaler jeg en komplisert tekstskepingsprosess som man ikke kan eller bør ha som mål om å få oversikt over. Likevel forsøker jeg å se på noen trekk ved denne dialogen for å forstå en del trekk ved genren partiprogram. Tilnærmingen vil altså være å gjøre en slutning fra trekk ved partiprogrammet til å si noe om partiprogrammet som genre.

En slik slutning kalles en *abduktiv* slutning. Teorien om den tredje formen for slutning ble introdusert av Charles Peirce i 1955 i artikkelen «Abduction and induction». Peirce mener abduksjon er grunnleggende forskjellig fra induksjon og deduksjon, men at den som induksjon alltid vil være mer eller mindre sikker (Svennevig 2001: 2). Slik beskriver Peirce en abduktiv slutning (ibid: 2: jf. Peirce 1955: 151):

*The surprising fact, C, is observed;
But if A were true, C would be a matter of course,
Hence, there is reason to suspect that A is true.*

Abduksjon tar altså først for seg fakta, det vil si spesielle observasjoner. Disse observasjonene vil igjen gi opphav til en hypotese som kopler dem til noen spesielle fakta eller regler (ibid). I beskrivelsen av genre er dette en hensiktsmessig metodologisk framgangsmåte. Jonas Bakken beskriver hvordan tekstnormer innenfor genrer kan undersøkes gjennom abduksjon slik: «For eksempel kan vi ha observert at 25 av 30 tekster i genren festinvitasjon beskriver festens kleskode. Hvis det finnes en tekstnorm som sier at tekster i denne genren bør omtale kleskoder, ville det være "a matter of course" – det vil si selvfølgelig, logisk, naturlig – at 25 av invitasjonene gjør dette, og det vil derfor være grunn til å tro at det finnes en slik tekstnorm» (Bakken 2007: 95). I denne oppgaven ser jeg på modalitet og argumentasjon i partiprogrammet og forslagene, og lager en hypotese om ulike genretrekk i partiprogrammet. Det mellompersonlige fokuset gjør også at jeg ut fra dette lager en hypotese om hvordan Arbeiderpartiets *stemme* fungerer i teksten, og hvordan forslagene forholder seg til den. Etter hvert som jeg får flere funn, kopler jeg dem til slutt til ulike kontekstuelle forhold og andre teorier som kan understøtte at dette er relevante genretrekk.

4.2 Analytisk fremgangsmåte

Jeg har til nå presentert utgangspunktet for oppgaven i innledningen, og hvordan den skal bygges opp videre. Den videre analysen bygger på hypotesene om genre som jeg la fram i kapittel 2.

Analysen av modalitet tar høyde for den delen av Hallidays teori jeg har presentert til nå. Forslagstekstene og utdragene fra programmet presenteres utdrag for utdrag for å gå grundig gjennom dem. I noen tilfeller er setninger delt opp i flere separate utdrag. De ulike utdragene er nummerert for å kunne referere til dem videre i teksten. Analysen er inspirert av Holmberg og Karlssons fremgangsmåte, og begynner med å definere modusleddet i setningene: subjekt og finitt verb. Her har jeg også tatt med en analyse av modusadjunkter, og har markert dem som henholdsvis subjekt, **finitt** og modusadjunkt³⁵.

Etter dette går jeg videre til å se på språkhandlingen i utdraget. I neste kolonne presiserer jeg hva slags modalitetsoperatører som eventuelt finnes i setningen. Hvis det ikke finnes noen, gjør jeg ikke noe videre analyse av setningen. Her er det også presisert hvordan de ulike modalitetsoperatørene er realisert i setningen. I neste kolonne presenteres modalitetstype: sannsynlighet, vanlighet, nødvendighet eller villighet.

Videre i analyseskjemaet går jeg nærmere inn på detaljene i modalitetsuttrykket. Først vurderer jeg om verdien er høy, middels eller lav, deretter ser jeg på orienteringen i forhold til aksene subjektiv/objektiv og eksplisitt/implisitt, som forklart tidligere. Helt til slutt kommenterer jeg visse trekk ved flere av setningene som jeg mener det er greit å gjøre underveis. Dette er kun ment som et supplement til analysen her i oppgaven, slik at noe av det som blir tatt opp der, også er å finne igjen i analyseskjemaet.

Når det gjelder argumentasjon, forsøker jeg å inkludere modalitetens funksjon på en litt annen måte enn Toulmin skisserer. Mens Toulmin bruker begrepet *styrkemarkør* for å beskrive modale elementer, ønsker jeg å utvide argumentasjonsmodellen med Hallidays syn på modalitet (jf. Toulmin 2003: 93³⁶). I sin teori ser Toulmin modusadjunkter som «sannsynlig» som en måte å unngå å forplikte ureservert. Han er inne på at dette, med Hallidays begrepsapparat, kan benyttes både i utveksling av *informasjon* og i utveksling av *varer og tjenester*: «S is probably P» eller «I shall probably do A» (ibid: 46). Her omfattes imidlertid begge disse kategoriene, slik jeg forstår det, av modalitetstypen sannsynlighet. Toulmin plasserer også modalitetsressursene som et element som er med på styrke eller

³⁵ Den skjematiske framstillingen er også inspirert av forelesning med Per Holmberg under et forskerkurs i systemisk-funksjonell lingvistik juni 2009.

³⁶ Eng. *modal qualifiers*.

svekke påstanden, men gir ingen videre begrunnelse utover selve styrkemarkøren på hvordan dette kan fungere. Ved en analyse av hele moduselementet vil jeg gå nærmere inn på subjektets betydning i det å forplikte seg til et utsagn, som jeg mener er sentralt her siden vi har å gjøre med flere ulike avsendere i tekstene.

Dermed kommer jeg hovedsakelig til å forholde meg til de tre grunnleggende elementene i Toulmins modell. I tillegg er det sentralt om det finnes modalitet også i belegg og hjemler, for å vurdere hva slags forpliktelse eller manglende forpliktelse som finnes i dem. Derfor ønsker jeg å utvide synet på modalitet fra å være noe som markerer styrke i ett ledd av argumentet, til noe som påvirker hele påstanden og potensielt hele argumentasjonsstrukturen. Slik blir også analysen av argumentasjonsstruktur også med på å systematisere og oppsummere funnene av modalitet. De mest sentrale trekkene ved argumentasjonen i hver enkelt tekst blir derfor beskrevet og flere steder illustrert ved en tegning av Toulmin-modellen.

I løpet av analysen vil jeg illustrere de mest sentrale trekkene ved argumentasjonen i tegninger, i tillegg til å beskrive dem i teksten. I tegningene brukes *kursiv* for å vise de implisitte elementene i argumentasjonsstrukturen.

4.3 Den dialogiske modellen og ideologi

Det dialogiske perspektivet jeg vil ha på denne oppgaven, vil forhåpentligvis gi svar på to spørsmål: *Hva kjennetegner dialogen mellom forslaget og partiprogrammet? Og hva kjennetegner dialogen mellom programteksten og publikum?* Holmberg og Karlsson sier, i sin beskrivelse av hvordan man kan analysere det mellompersonlige, at forekomsten av ulike slags språkhandlinger og ulike slags modalitet kan si noe om hvorvidt teksten og dens sammenheng preges av distanse eller nærhet. Ved den distanserende enden av skalaen havner tekster som bare består av påstander med begrenset bruk av modalitet, og som innbyr leseren til en distansert bekreftelse av informasjon. På den andre siden finner vi tekster som varierer språkhandlingene og flittigere uttrykker muligheten til å uttrykke mellompersonlige betydninger som modalitet, jeg/du-subjekt eller talerens holdning. Det er tekster som tydeligere ønsker respons. Ofte er det slike tekster som blir gjenstand for mellompersonlig analyse: uformelle samtaler, tekster som utnytter nye medier, reklame eller politisk retorikk (2006: 70–71). På bakgrunn av dette forstår jeg forekomstene av ulike trekk ved den mellompersonlige meningen som uttrykk for en dialogisk innstilling. Forekomsten av

mellompersonlige uttrykk forstår jeg som uttrykk for en *subjektivitet* som også belyser hvordan avsenderen posisjonerer seg overfor mottakeren.

Vi kan sidestille slike tekster med det vi tidligere omtalte, med Bakhtins terminologi, som sekundære talegenre. Bakhtin mener som nevnt at det er to momenter som definerer ytringens kompositoriske og stilistiske særtrekk: ytringens *tematiske innhold* og ytringens *ekspressivitet*, dvs. talerens subjektive, emosjonelt-evaluerende forhold til det tematiske innholdet i ytringen (1998: 27). Det er disse særtrekkene jeg ønsker å finne i denne oppgaven, med utgangspunkt i å undersøke hva slags dialog som forekommer i og mellom tekstene. Dermed gjør jeg en analyse av det tematiske innholdet ut fra hvordan det er organisert gjennom argumentasjon, ved å bruke Toulmins modell for argumentasjon. Her forstår jeg denne ekspressiviteten som mellompersonlig mening, og analysen av modalitet og språkhandlinger som mellompersonlig mening er ment å avdekke denne evaluerende kvaliteten i forhold til argumentene³⁷. Bakhtin advarer mot å forstå enkeltordet som emosjonelt, og mener denne kvaliteten alltid må sees innenfor ytringen som helhet. Ordene velges slett ikke alltid fra språkssystemet i deres nøytrale, leksikalske form, men fra andre ytringer, gjerne de som er genremessig nær vår egen (jf. *ibid*: 31–32). Her kommer jeg til å forsøke å se bruken av modalitet og argumentasjon i teksten i sammenheng, og forsøke å finne likheter og ulikheter i ordbruken i forslagene og partiprogrammet.

Den deliberative retorikken kan forstås i et dialogisk perspektiv som et konsept der det ikke er noe skille mellom språk og ideologi (jf. Klancher 1989: 24). Her skal jeg forsøke å forklare hvordan enkelte trekk ved språket i partiprogrammet og i forslagene understreker tekstenes ideologi. En kritisk tilnærming slik jeg har skissert den her, skal være med på å avdekke det Fairclough karakteriserer som naturaliserte ideologiske representasjoner (1995: 28, se kapittel 1.8.). Her vil jeg forsøke å bruke Toulmin-modellen for å nærme meg disse spørsmålene, og se på hvordan ideologi kan komme til syne gjennom implisitt argumentasjon. Men jeg vil også gå ut fra at ideologien kan vises i det mellompersonlige uttrykket. Når man hevder at en diskursiv hendelse fungerer ideologisk, hevder man at den er med på å reproducere maktforhold (Fairclough 1995: 18). Hvordan disse mekanismene fungerer, vil jeg oppsummere til slutt i delen om dialogen mellom partiprogrammet og velgerne.

Spørsmålet i denne oppgaven blir altså hva slags særtrekk tekstene har, og hva det kan si om genren de tilhører og dens plass i samfunnet som en kommunikativ hendelse. Men

³⁷ I en såpass begrenset oppgave har jeg valgt å konsentrere meg om en dybdeanalyse av modalitet innenfor dette ekspressivetsbegrepet, og har derfor måttet velge bort mange av teoriene som følger dette sporet videre, for eksempel *appraisal theory* (for eksempel Martin og White 2005)

samtidig mener jeg, som Holmberg og Karlsson, at det er viktig å fordype analysen av hvordan språkhandlingene uttrykkes i leksikogrammatikken. Slik kan man si mer om hvordan en enkelttekst eller en spesiell type tekst fungerer mellompersonlig (Holmberg og Karlsson 2006: 71). Derfor gjør jeg en grundig analyse av modalitet, og trekker også veksler på den når jeg ser på den mer overordnede argumentasjonsstrukturen.

4.4 Stemmebegrepet i oppgaven

Som jeg har beskrevet, er det Bakhtins dialogisme som ligger bak ideen om å forstå partiprogrammet som en flerstemmig tekst som er blitt til gjennom en dialog med mange andre tekster. Bakhtins begreper om *heteroglossia* og *polyfoni* er introdusert som dialogiske forklaringsmodeller, samtidig som ideen om *intertekstualitet* er sentral for å forstå tekstens genre i et diakront perspektiv. Dette er utgangspunktene for analysen, og hvilke begrep som er mest egnet til å forstå hva som kjennetegner en stemme i teksten, er noe jeg vil komme tilbake til etter analysen er gjort.

Som sagt forstår jeg forekomster og modalitet som et uttrykk for en subjektivitet i tekstene, og det er hvordan dette fungerer i tekstene jeg i all hovedsak vil referere til som *stemme* i tekstene. Her er det sentralt at jeg skiller mellom *tekstinterne* og *teksteksterne* stemmer, selv om det kan være vanskelig å sette dette skillet helt tydelig når jeg omtaler dialogen mellom partiprogrammet og forslagene. Raddum og Veum beskriver dette skillet i sin redegjørelse for avistekstenes mange stemmer (2006: 136). Her bytter jeg ut deres eksempler med noen fra mitt tekstskepingsunivers: På det *teksteksterne* nivået finner vi empiriske tekstprodusenter, de empiriske leserne og de empiriske deltakerne i samfunnet. I vår retoriske situasjon har vi sett at de empiriske tekstprodusentene Arbeiderpartiet og forslagsstillerne også i sin tur blir empiriske lesere. I analysen kommer jeg, for å synliggjøre hva deres rolle er i den konkrete dialogen jeg omtaler, omtale de empiriske deltakerne som *avsender* og *mottaker*, i mangel på bedre uttrykk³⁸ Det *tekstinterne* nivået omfatter, slik Raddum og Veum ser det, fortellerstemmer, adressatposisjoner og diskursive deltakere (som intervjuobjekter slik de fremstilles i teksten, noe som er mindre aktuelt her). I et dialogisk perspektiv er det viktig å understreke at en slik forteller- eller lederstemme samtidig signaliserer adressatposisjoner. For å klargjøre, er altså målet mitt å se på hvordan mange *teksteksterne* stemmer fører til et større eller mindre *tekstinternt* stemmemangfold.

³⁸ Det er viktig å understreke at disse termene *ikke* er ment i monologisk forstand, men som en beskrivelse av de teksteksterne aktørene.

5 Partiprogrammet i dialog med forslagene

5.1 Forslag 1

Det første forslaget jeg har tatt for meg, kommer fra Sunndal Arbeiderparti. Dette er et av flere lignende forslag som har kommet inn til de sentrale organene fra lokallagene, og er blant dem som er blitt tatt hensyn til, ifølge partiet. Sunndal Arbeiderparti har sendt inn flere forslag som omhandler ulike temaer, og her er det rusomsorg de har tatt for seg. I partiprogrammet er det også tatt med en tekst samme tema (vedlegg 1).

5.1.1 Fremtredende trekk ved modaliteten

Modalitetstypen nødvendighet er den som først og fremst peker seg ut i forslaget. Vi finner det finitte modalverbet *må* som uttrykker subjektiv, implisitt modalitet i flere utdrag, som 4, 11, 13, 15 og 16 og 9: *Vi må også få en betydelig utbygging av ettervernstilbudet som en direkte oppfølging fra behandlingen.* De fleste av disse, som dette eksemplet, har subjektet *vi*. I de fleste av disse tilfellene fungerer også *må* med en høy verdi, som gir et tydelig signal om at dette er viktig. Eksemplet som skiller seg ut, er utdrag 13: *Denne må gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatireformen (...).* Her har vi et uvanlig uttrykk for modalitet der et finitt modalverb med høy modalitet, *må*, etterfølges av det jeg her forstår som et modusadjunkt med lav modalitet, *gjerne*. Her leser jeg setningen som at modusadjunktet trekker verdien ned. Vi kan for eksempel sidestille det samlede uttrykket med «kan» i dette utdraget, som dermed fremstår med lav modalitet: *Denne kan trekke veksler på (...).*

Den høye verdien gir inntrykk av at Sunndal Arbeiderparti vil forplikte seg sterkt til stoffet de presenterer. Vi finner også modalitet med høy verdi uttrykt med verbet *trenger* i utdrag 17: *Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien*³⁹. Ved at både subjektet og modaliteten med høy verdi kommer tidlig i setningen, er det med på å sette tonen i teksten, spesielt siden det gjentar seg flere steder. Men høy modalitet betyr i disse tilfellene ikke alltid at Sunndal Arbeiderparti forplikter seg til den, hvis vi ser på resten av setningen. Et eksempel finner vi i utdrag 16, der det er en lignende formulering som i eksemplet over: *vi må... få*. På tross av subjektet, er det vanskelig å forstå at subjektet blir stilt til ansvar for modaliteten når det infinitte verbet *få* følger det finitte modalverbet. Vi finner også eksempler på at *må* stilles sammen med et subjekt som ikke viser til noen som står ansvarlig for modaliteten, som i utdrag 15 og i utdrag 5: *Dette tilbudet må*

³⁹ Halliday og Matthiessen presenterer *need* som et verb som kan uttrykke modalitet (2004: 116, se også analyseskjema), samtidig som dette forklares som modalitet på en annen måte i kapittel 5.2.1.

stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling. Til sammen finner vi bare eksempler på subjektiv modalitet i denne teksten. Hvis vi ikke regner med de grammatiske metaforene, uttrykkes den bare implisitt, og bare med høy verdi.

De grammatiske metaforene, som er med på å uttrykke eksplisitt subjektiv modalitet i forslaget fra Sunndal Arbeiderparti, er også med på å posisjonere en subjektiv stemme. Både i utdrag 7 og 10 uttrykkes sannsynlighet ved hjelp av grammatiske metaforer, eks (7): *Da vet vi at de det gjelder raskt mister motivasjonen og dermed forsvinner ut av behandlingskøen og ut på kjøret igjen.* Her tolker jeg *da vet vi at* som en grammatisk metafor fordi det er resten av setningen som er den egentlige proposisjonen her, noe vi kan se ved at det er mest naturlig å legge til vedhenget *gjør de ikke?*, og ikke *vet vi ikke?*, etter setningen.

Hvis vi ser på programteksten, er verdien på modaliteten også stort sett høy, men også middels. Det er mest av modalitetstypen villighet, som det er lite av i forslagsteksten. Vi finner også en objektiv modalitetsmetafor i *Det er nødvendig med styrket forskningsinnsats* (11). Når vi har å gjøre med en objektiv modalitetsmetafor, er det ikke mulig å bruke vedhengstesten fordi det ikke er noen subjektivitet å sette spørsmålstegn ved (jf. kapittel 3.2.3.4). Det er imidlertid lett å se at metaforen fungerer modalt hvis vi forsøker å erstatte den med et modalverb: her kunne vi også brukt *må* for å uttrykke det samme.

Det finnes mange setninger i programteksten der modalitet er uttrykt. Det tyder etter min mening på at det er en subjektiv stemme klart til stede. Vi ser en typisk bruk av modalitet i utdrag 5: *Rusmiddelpolitikken må favne bredt (...).* Her ser vi at rusmiddelpolitikken er subjekt, og flere andre steder ser vi også at Arbeiderpartiet *ikke* er subjekt, som i 8, 9, 13, 20 og 21. Denne typen subjekt knyttet til høy modalitet skiller seg klart fra utdragene der Arbeiderpartiet er subjekt, og dermed stiller seg klarere bak modaliteten. Vi ser eksempler på denne typen formulering i utdrag 12: *Vi må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse.* Det samme ser vi i utdrag 16 og til dels 18, der subjektet er *vår politikk på rusområdet*. Dette forstår jeg som et tilbud, siden det i større grad signaliserer Arbeiderpartiets rolle gjennom bruken av begrepet *vår politikk*. Til slutt får vi et utdrag med middels høy modalitet, som blir utgangspunkt for punktlista: *Arbeiderpartiet vil:* (22). Sunndal Arbeiderparti fremstår derfor som en stemme som i større grad forplikter seg til sine vurderinger gjennom modalitet enn Arbeiderpartiet gjør i programteksten.

5.1.2 Modalitet og språkhandlinger

Halliday og Matthiessen fremstiller uttrykkene for modalitet som knyttet til språkhandlingene (2004: 147). I en praktisk analyse som dette blir det både et utfordrende og klargjørende bilde.

I programteksten om rusomsorg ser vi at realiseringer av nødvendighet ofte er vanskelig å forstå som ordre. Et eksempel er en av de første setningene i programmet:

Rusmiddelpolitikken må favne bredt, gjennom forebygging og tidlig oppdagelse og iverksetting av tiltak, til behandling og rehabilitering. Her forstår jeg *må* som noe som beskriver hvor nødvendig et en spesiell handling er, noe som skulle indikere at vi har å gjøre med en ordre. Språkhandlingen handler altså om å kreve varer og tjenester. Hvis vi ser på hva som er varen/tjenesten her, er det ulike tiltak for ruspolitikken, som vi lett kan forstå som en tjeneste. Men hva med kravet som ligger bak denne språkhandlingen? Sett i et dialogisk perspektiv, bør dette kravet rettes til en annen: mottakeren av teksten. Men her er det ikke uttalt noe krav til noen annen person, eller til noen konkret person som skal ha rollen «å gi» i dette tilfellet. Det er gjennomgående at ordrene i teksten beskrives på denne måten; et annet eksempel er *Alle ledd i rusomsorgen må styrkes, og det må innføres klare kvalitetskriterier.* I forslagsteksten ser vi flere eksempler på at *må* sammenstilles med *vi*; se utdrag 4, 9, 11 og 16, som lyder: *Vi må få en sammenhengende og god tiltakskjede som kan hjelpe rusmisbrukeren og dennes pårørende.*

På den andre siden har jeg forstått uttrykk som *vår politikk på rusområdet skal (...)* (18), som et tilbud fra partiet. Dette viser at det er vanskelig å bestemme hva som er nødvendighet og villighet, spesielt i programteksten. Mine vurderinger er semantisk baserte, og jeg ser uttrykkene for modalitet som bestemmende for språkhandlingen. Senere i analysen skal jeg også ta for meg hvordan dette kan forstås i en politisk kontekst.

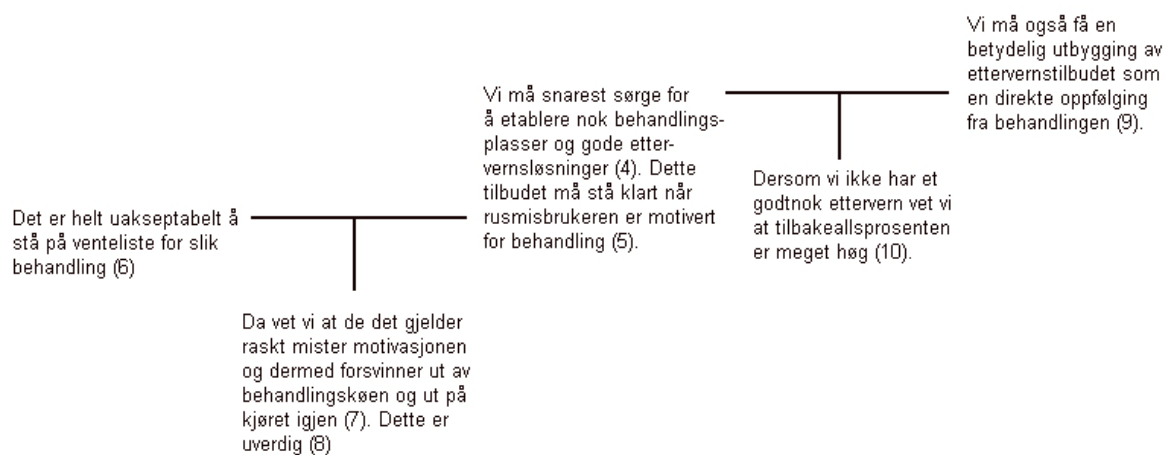
Må en gjennomgående modalitetsmarkør både i forslagsteksten og i partiprogrammet, men den benyttes på svært ulike måter. Halliday og Matthiessen påpeker at selv de elementære språkhandlingene involverer komplekse forestillinger; å gi betyr «å invitere til å motta» mens å kreve betyr «å invitere til å gi». Her gjør ikke den som snakker bare noe for seg selv, han behøver også noe fra leseren (2004: 107). Generelt kan vi forstå denne måten å uttrykke språkhandlinger på som en *modusmetafor*, der realiseringen av ordren skjer som en indikativsetning og ikke en imperativsetning (jf. Halliday og Matthiessen 2004: 632).

5.1.3 Argumentasjon

Forslagsteksten og programteksten er ulike i formen. Mens forslagsteksten består av løpende tekst, har programteksten en punktliste til slutt. Imidlertid berører de to tekstene mange av de

samme temaene i argumentasjonen, men at de omtaler dem på ganske ulike måter. I begge tekstene er det lett å identifisere de tre elementene påstand, belegg og hjemmel i argumentasjonen, men flere steder finner vi også implisitte hjemler.

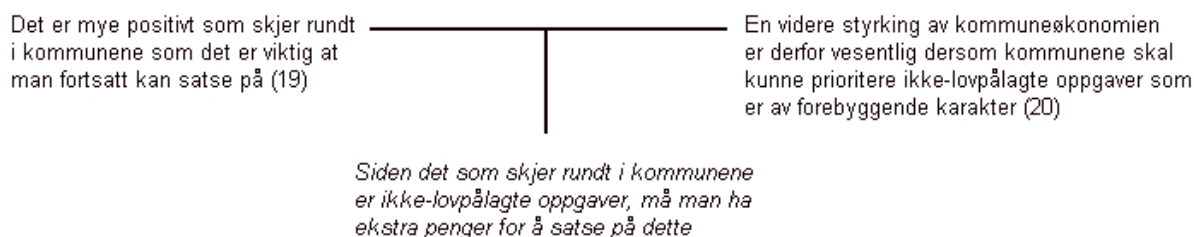
Sunndal Arbeiderparti begynner med å vise til Helga Pedersen, og partiet sentralt, sin holdning til temaet. De introduserer første påstand, *Vi må snarest sørge for å etablere nok behandlingsplasser og gode ettervernsløsninger* (4) og bruker den som belegg for å argumentere for at *Dette tilbudet må stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling* (5). Med utgangspunkt i dette argumenteres det også for at *Vi må også få en betydelig utbygging av ettervernstilbudet ...* (9). Argumentasjonen her i begynnelsen av teksten er eksplisitt, med hjemlene uttrykt. Påstandene er der modaliteten er uttrykt, og så langt der hvor modaliteten er høy, subjektiv og eksplisitt. Vi ser også at vi finner to subjektive modalitetsmetaforer i hjemlene. Her brukes *vet vi* til å presentere innholdet som en generell regel, mens det egentlig er en subjektiv virkelighetsoppfatning:

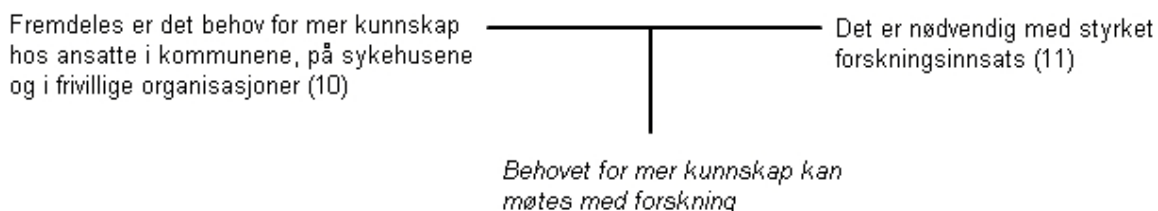
I begge hjemlene, både i utdrag 7 og 10, forstår jeg som jeg forklarte tidligere bruken av *vet vi* som en grammatisk metafor som uttrykker sannsynlighet. Innholdet i en hjemmel er kjennetegnet ved at det er et generelt synspunkt (Jørgensen og Onsberg 1987: 14). Det er nok i utgangspunktet ikke så mange som vil sette spørsmålstegn ved at rusmisbrukere kan miste motivasjonen til behandling raskt og forsvinne ut på kjøret. Samtidig gjøres altså den subjektive vurderingen eksplisitt, noe som ser ut til å prøve å posisjonere Sunndal Arbeiderpartis stemme og deres kjennskap til området.

Teksten leder videre til diskusjonen om kommunenes forutsetninger for å innføre en rusreform. Flere utdrag bygger på belegget at *Kompetansen som er bygd opp i kommunene gjennom psykiatireformen er til stor nytte i den kommunale rusomsorgen* (14). Den underforståtte hjemmelen bak dette er at *det man har kompetanse om, er det lurt å bygge*

videre på. Videre får vi ramset opp flere eksempler på at *Det er mye positivt som skjer rundt i kommunene ...* (19), som blir et belegg for to ulike argumenter – argumentet om å styrke kommuneøkonomien vesentlig (20) og at det er viktig at landet har et bevisst forhold til forebygging (17). Det mest interessante er at argumentet i utdrag 20 har en underbevisst hjemmel som ikke nødvendigvis er så åpenbar for alle:

Den største forskjellen mellom programteksten og forslagsteksten er som sagt punktlista i slutten av teksten. Innad i punktlista er ikke mulig å finne noen argumentasjonsstruktur. Ellers er programteksten preget av en mer implisitt argumentasjon enn forslagsteksten, i at hjemlene i større grad er underforståtte. I flere tilfeller kommer også påstanden først, og belegget etterpå, et mønster som ligner på argumentasjonen i forslagsteksten. For eksempel har vi påstanden *Vi må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse* (12), som jeg mener hører sammen med neste setning: *Etter behandling må det gis hjelp med bolig, arbeid og bygging av nye nettverk* (13). De to neste utdragene, som sier at personer med rusavhengighet blir møtt med stigmatisering og har vansker med å integrere seg, kan ses på som et belegg for disse påstandene. Den underforståtte hjemmelen er: *Disse problemene kan møtes med konkrete tiltak fra statens side*. Vi har også et annet eksempel det samme mønsteret her:

Hvis vi ser på hvordan modaliteten henger sammen med argumentasjonen, er mønsteret i begge tekstene at utdragene med modalitet opptrer som påstander. Spesielt tydelig er dette i programteksten, der noen av påstandene med modalitet er: *Arbeiderpartiet vil bygge opp en*

framtidssrettet rustjeneste (16) og *Det er nødvendig med styrket forskningsinnsats* (11). I det siste eksemplet ser vi at den objektive modalitetsmetaforen er brukt til å fremme en påstand. Dette er et godt eksempel på hvordan man med modalitetsmetaforer kan skjule at det er en vurdering som ligger bak påstanden.

I løpet av programteksten blir vi presentert for flere påstander som tar form av både tilbud (16–21) og ordre (11). Alle disse påstandene om hvordan tilstanden i rusomsorgen er og bør være, kan ses på som et belegg for den siste og oppsummerende delen av programteksten. Påstanden i det argumentet finner vi når Arbeiderpartiet sier at de (...) *vil bygge opp en framtidssrettet rustjeneste* (16). Jeg forstår også de neste utdragene som en del av påstanden: *Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien* (16), som følges av tekst som går i detaljer om hva denne satsingen skal innebære (19–21). Dette er en oppsummering av mye av det som blir nevnt tidligere, og de knyttes til denne overordnede påstanden gjennom en implisitt hjemmel: *Det som har fungert tidligere (med Psykiatrireformen), er verdt å prøve igjen*.

Ellers er det alltid den subjektive, implisitte modaliteten som indikerer at man har med en påstand å gjøre. Det er så å si gjennomgående i begge tekstene, og også forståelig, ettersom det ikke er når du skal etablere et belegg eller en hjemmel at du uttrykker deg tvilende til innholdet i setningen. Bare to steder ser vi at det finnes modalitetsressurser andre steder i argumentasjonen enn i påstanden, og det er i hjemlene der vi finner subjektive modalitetsmetaforer, som jeg omtalte over.

Både forslags- og programteksten har mye høy modalitet, men det er flere påstander med middels modalitet i programteksten enn i forslagsteksten, som for eksempel *Arbeiderpartiet vil...* (16, 22). Samtidig som påstandene dermed uttrykkes med større innslag av høy modalitet som *må* i forslagsteksten, er også argumentasjonen mer eksplisitt, med flere uttrykte hjemler. To av disse hjemlene oppfattes samtidig som subjektive, ettersom modalitetsmetaforen *vet vi* er med på å uttrykke en subjektiv stemme i hjemmelen.

5.1.4 Fra forslagstekst til programtekst

Men hvordan viser disse forskjellene mer om hvordan forslagsteksten til Sunndal Arbeiderparti er brukt som en ressurs for programteksten? Her er det stor forskjell på hvordan de behandler temaene de tar opp. Vi har vist at Sunndal Arbeiderparti bygger opp et argumentasjonshierarki i begynnelsen av teksten, der *Vi må snarest sørge for å etablere nok behandlingsplasser og gode ettervernsløsninger* (4) leder til påstanden *Dette tilbudet må stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling* (5) som igjen leder til påstanden *Vi må*

også få en betydelig utbygging av ettervernstilbudet som en direkte oppfølging fra behandlingen. Tematisk tar de her for seg tradisjonelle problemer i rusomsorgen.

Programteksten begynner derimot med å underbygge påstanden om at *Rusmisbruk er et alvorlig samfunnsproblem* (1). Etter hvert begynner de å ta opp mye av det samme som forslagsteksten, som i utdraget *Rusmiddelpolitikken må favne bredt, gjennom forebygging og tidlig oppdagelse og iverksetting av tiltak, til behandling og rehabilitering* (5). Men selv om påstandene kan være like, grunngis de på ulike måter. I forslagsteksten møter vi som vi tidligere har skissert, en eksplisitt argumentasjon for flere av påstandene, blant annet utdrag 4 og 5. Programteksten har bare implisitte hjemler, men de fleste er det vi kan kalle generelle regler, for eksempel *Behovet for mer kunnskap kan møtes med forskning*.

Noe av det som peker seg ut i forslagsteksten, er argumentasjonen rundt hvorfor man bør gjennomføre en rusreform, der vi finner påstanden i utdrag 13: *Denne må gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatrireformen (...)*, som hører sammen med utdrag 15 og 16. Vi finner også en uttrykt hjemmel bak påstanden i utdrag 14. Med den spesielle måten å uttrykke modalitet på i utdrag 13, *må gjerne*, ser jeg det som et av de sentrale punktene i forslagsteksten. Temaet psykiatrireformen blir som vi har sett også behandlet i programteksten. Slik tar programteksten opp et sentralt punkt i Sunndal Arbeiderpartis forslag.

Modaliteten i forslagsteksten og programteksten er forskjellig når de tar opp dette temaet. *Denne må gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatrireformen*, som jeg forstår som modalitet med lav verdi, blir til villighet og nødvendighet i programteksten: *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste. Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien* (16–17).

Forslagsteksten presenterer til slutt hvordan det er mye positivt som pågår i kommunene. Begrepet ikke-lovpålagte oppgaver er ikke nødvendigvis enkelt å forstå for alle. Vi ser at det er to ulike måter å argumentere på i forslagsteksten; en eksplisitt, grundig argumentasjon i begynnelsen som det er enkelt å følge, og en implisitt argumentasjon som bruker ukjente uttrykk til slutt. Den eksplisitte argumentasjonen har påstander med sterk modalitet og modalitetsmetaforer i to hjemler. Det viser en tydelig subjektiv stemme i begynnelsen av teksten, som uttaler klare meninger og argumenter for dem. I slutten av teksten er stemmen også subjektiv, men på en annen måte; når den bruker hjemler i argumentasjonen som ikke nødvendigvis er enkle å oppfatte for alle, signaliseres subjektets ideologiske posisjon.

Det skiller seg fra programteksten, der argumentasjonsstrukturen er ganske lik gjennom hele teksten. Et og et tema blir behandlet, og selv om hjemlene er implisitte, er de ganske generelle. Vi ser også at temaet fra forslagsteksten om mer penger til kommunene, der det brukes en implisitt hjemmel som det ikke er så lett å oppfatte for alle, ikke blir tatt opp i programteksten.

5.2 Forslag 2

Odd Helge Olsen er president i FN-veteranenes Landsforbund (FNVLFF), og har sendt inn denne programteksten til flere politiske partier, der bare navnet på partiet er byttet ut⁴⁰ (vedlegg 2). Dette er et av forslagene Helga Pedersen har valgt å legge vekt på i sin tale om programmet på landsstyremøtet: «Når vi foreslår å styrke veteranenes rettigheter og oppfølging, så er det blant annet fordi Odd Helge Olsen i FN-veteranenes landsforbund har skrevet til oss og kommet med innspill om dette. Han er opptatt av helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørendearbeid for våre veteraner. Det er vi helt enige i, og foreslår derfor i programmet at vi skal styrke denne innsatsen»⁴¹.

Dette er den korteste forslagsteksten, og den er kortet ned til ett konkret tiltak i programmet. Likevel har jeg valgt å se på hele kapitlet «Forsvarsutfordringer» som forslaget hører til. Det gjør jeg for komme nærmere hvordan den ideologiske bakgrunnen kommer fram gjennom argumentasjonen i de to tekstene. Det samme gjør jeg senere med forslag 4.

5.2.1 Fremtredende trekk ved modaliteten

I den korte forslagsteksten er det to utdrag med modalitetstypen villighet. Det første utdraget er en setning med to sidestilte finitte verb: *De har krav på og skal få den beste oppfølging med hensyn til helse, familie, arbeid og økonomi* (2). På bakgrunn av det første verbet mener jeg modaliteten bør forstås som høy i *skal* som kommer rett etterpå. Vi ser at forslaget benytter seg av villighet med middels verdi i *Arbeiderpartiet vil (...)* (3), som både denne og den forrige programteksten.

Programteksten «Forsvarsutfordringer» ligner den forrige programteksten i at den har mange utdrag med modalitet, og også her finner vi formuleringen *Arbeiderpartiet vil*. Det er imidlertid modalitetstypen nødvendighet som er dominerende i programteksten. Mange steder finner vi *skal*, som jeg i de fleste tilfellene i denne teksten har valgt å tolke som et uttrykk for

⁴⁰ Dette oppgir Olsen selv. Dette viser også at flere partier får innspill fra interesseorganisasjoner, noe jeg ikke har mulighet til å komme nærmere inn på i denne oppgaven.

⁴¹ <http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Taler/Helga-Pedersen/Programtale-paa-landsstyret> (lesedato 01.06.2010)

middels høy modalitet av typen nødvendighet. Dette kan forsvares ved å sammenligne språkhandlingen i to av utdragene fra teksten: *Forsvaret skal bidra til å forsvare Norges suverenitet og territoriale integritet, og til å håndheve våre suverene rettigheter. Da må Forsvaret være i stand til å ivareta et bredt spekter av oppgaver* (3 og 4). I det siste utdraget er det naturlig å tolke språkhandlingen som en ordre, og *må* som uttrykker modalitet med høy verdi. Begge utdragene beskriver kvaliteter ved Forsvaret ut fra en vurdering av hva det skal være. I forrige programtekst så vi at *skal* ble et uttrykk for et tilbud fra partiet, men her mener jeg det ikke kan forstås slik, siden subjektet ikke er knyttet til Arbeiderpartiet. Jeg tolker det som et uttrykk for nødvendighet med middels høy verdi i dette og de andre eksemplene der *skal* brukes i programteksten.

I programteksten støter vi også på et utypisk eksempel på modalitet. I utdrag 21 heter det: *Arbeiderpartiet ønsker å øke kvinneandelen og andelen med etnisk minoritetsbakgrunn i Forsvaret. Rett etterpå finner vi Arbeiderpartiet vil* (22) Hvis vi ser de to uttrykkene i sammenheng, har vi *Arbeiderpartiet vil* (22) og *Arbeiderpartiet ønsker* (21). Når vi tolker *vil* som et uttrykk for villighet med middels høy verdi, går det an å forstå *ønsker* som et uttrykker villighet med en lavere verdi. Men selv om den semantiske koplingen er der, er ikke *ønsker* et leksikogrammatisk kongruent uttrykk for modalitet. Det er heller ikke en grammatisk metafor, siden det ikke er foranstilt egen setning som står til hovedinnholdet i utdraget. Her har jeg valgt å forstå *ønsker å øke* som et utvidet predikat.

Det er flere grunner til denne tolkningen. I SFL er den grunnleggende forståelsen av språket at det leksikogrammatiske systemet realiserer et systemisk semantisk trekk. For eksempel realiserer det grammatiske systemet modus det semantiske systemet språkhandlinger (Halliday og Matthiessen 2004: 593). Denne semantiske bakgrunnen for modaliteten har jeg valgt å legge vekt her, og ser modaliteten i sammenheng med språkhandlingene. Når jeg tolker språkhandlingen i utdrag 8 som et tilbud, ser jeg det både som en bakgrunn for og en konsekvens av moduselementet *Arbeiderpartiet ønsker*. Vi kan forstå *ønsker* som det finitte elementet i setningen. Det infinitte delen av verbalgruppen i en setning, kalles et *predikat* (ibid: 121). Et *utvidet predikat* kan, som jeg redegjorde for tidligere, realisere modulasjon. Et utvidet predikat kan være nettopp verb som *like*, *ønske* eller *treng* med et annet verb i infinitiv (Foss 2008; jf. Eggins 2004: 178–180). Dette ser vi i utdraget *Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle (...)*.

Eggins gir eksemplet *Would you like to borrow my copy of «The Bostonians»?* Hun analyserer imidlertid det sentrale predikatet som *like* i denne setningen, og mener det uttrykker modulasjon. Vi ser at på engelsk blir den samme semantiske meningen som i *ønsker*

uttrykt med to verb: *We would like to* I slike tilfeller regner ikke Eggins delen som realiserer modulasjon, *like*, til modus (Foss 2008: 57). Men Halliday og Matthiessen sier også at i noen tilfeller er det finitte elementet og det leksikalske verbet satt sammen i et enkelt ord, som for eksempel i *elsker*. Dette skjer med verb i presens eller preteritum, som er aktive, har positiv polaritet og nøytrale (2004: 111). Slik er det med *ønsker* i mitt eksempel, som vi derfor kan forstå som et utvidet predikat i seg selv⁴². Når den finitte leksikalske delen ligger i samme verb, er det rart å *ikke* se dette som en del av modus – og dermed en del av den mellompersonlige meningen. I tråd med Foss 2008 analyserer jeg derfor denne typen utvidede predikat som en del av modus. Dermed forstår jeg også *ønsker* som et uttrykk for modalitet.

Selv om vi altså har to uttrykk for villighet i utdrag 21 og 22, er det nødvendighet som dominerer programteksten.

5.2.2 Modalitet og språkhandlinger

Programteksten innleder punktlista over tiltak med *Arbeiderpartiet vil*: (22).. Den samme formuleringen finner vi igjen i *Arbeiderpartiet vil fortsette arbeidet med å styrke veteranenes rettigheter i den alminnelige – og i spesiallovgivning med vekt på*: (3) i forslagsteksten. Begge steder er modaliteten subjektiv og implisitt, med middels høy verdi. Vi ser også at tilbudet leder til en punktliste i begge tilfellene. Den språklige strukturen er svært lik, og Arbeiderpartiet er subjekt i begge setningene. Det kan se ut som om forslaget tilnærmer seg Arbeiderpartiets stemme i programteksten på en annen måte enn den mer direkte dialogen til partiet i de andre forslagene. Forslagsteksten ser ut til å være skrevet «av» og ikke «til» partiet.

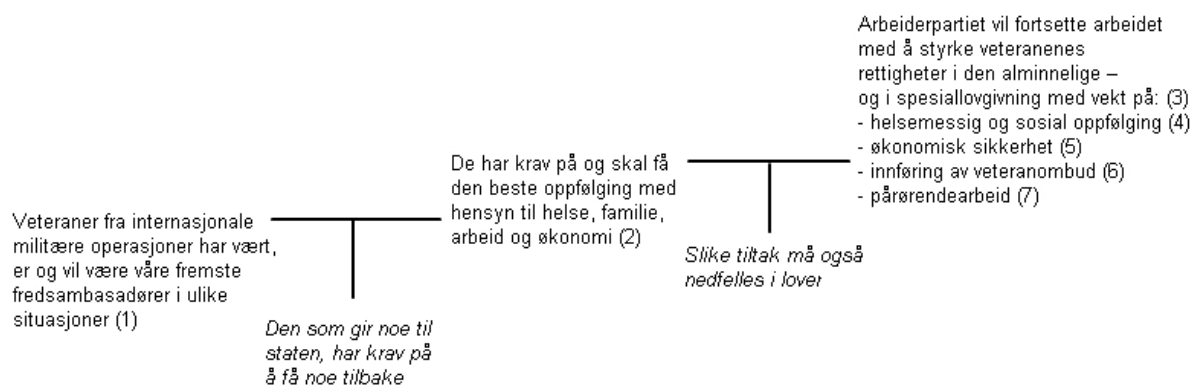
Dette kan vi se spesielt godt i bruken av språkhandlinger. Vi ser at forslagsteksten først kommer med et tilbud i at veteraner (...) *skal få den beste oppfølging med hensyn til helse, familie, arbeid og økonomi* (2). Teksten er rettet mot de som tilbudet rettes til, nemlig publikummet. Det er også rettet dit fra avsenderen av programmet gjennom subjektet Arbeiderpartiet, som understrekes i neste utdrag med *Arbeiderpartiet vil* (3). Vi kan se dette i lys av de to grunnleggende talerollene *gi* og *kreve* (jf. kapittel 3.2.1). Når forslagsteksten bruker språkhandlingen tilbud, viser den forståelse av Arbeiderpartiets talerolle utad mot publikum. I forslagsteksten er det altså denne rollen som inntas, og gjør at forslagsteksten tilnærmer seg Arbeiderpartiets rolle og stemme i den retoriske situasjonen.

⁴² Jeg analyserer også *trenger* som modalitet som uttrykker nødvendighet, noe som også kan begrunnes i dette resonnementet. Siden det er modalitetens funksjon som er mitt hovedanliggende her, har jeg valgt å avslutte den teoretiske diskusjonen rundt dette her.

I programteksten om Forsvaret finner vi flest av språkhandlingen ordre. Mange av utdragene har ikke Arbeiderpartiet som noen eksplisitt aktør i setningene. I stedet finner vi *Forsvaret* som subjekt mange steder (3,4,5,7,10, 11 og 19). Programteksten handler i stor grad om hvordan Forsvaret *må* og *skal* være, uten at det beskrives konkrete tiltak i form av hva Arbeiderpartiet skal gjøre med dette. Dette underbygges av at *Norge* (12) og *Hæren* (14) også er subjekter i programteksten. Bare helt til slutt kommer språkhandlingen tilbud. Vi finner den med lav verdi i *Arbeiderpartiet ønsker å øke* (21), og middels høy verdi i standardformuleringen *Arbeiderpartiet vil:* (22). Vi ser at Arbeiderpartiet er lite til stede i teksten i at ordrene formidles uten en klar avsender.

5.2.3 Argumentasjon

Forslagsteksten er kort, og består av et argumentasjonshierarki med argumenter der det er flere implisitte hjemler. Vi kan sette det opp slik:

Som vi ser, finner vi den første påstanden i utdrag 2. Her er det en generell regel, i alle fall en generell sosialdemokratisk regel, som er den implisitte hjemmelen bak: *De som gir noe til staten, har krav på å få noe tilbake*. Her argumenteres det altså først for hvorfor veteraner har krav på denne oppfølgingen, men det sentrale i utdraget blir at de *skal* få den.

Dette brukes igjen som et belegg for det jeg forstår som neste påstand, at *Arbeiderpartiet vil fortsette arbeidet med å styrke veteranenes rettigheter (...)* (3–7). Den implisitte hjemmelen bak er at noen av disse tiltakene må nedfelles i loven. Slik bygger den korte teksten seg opp til et argumentasjonshierarki der det siste tilbudet er det avgjørende.

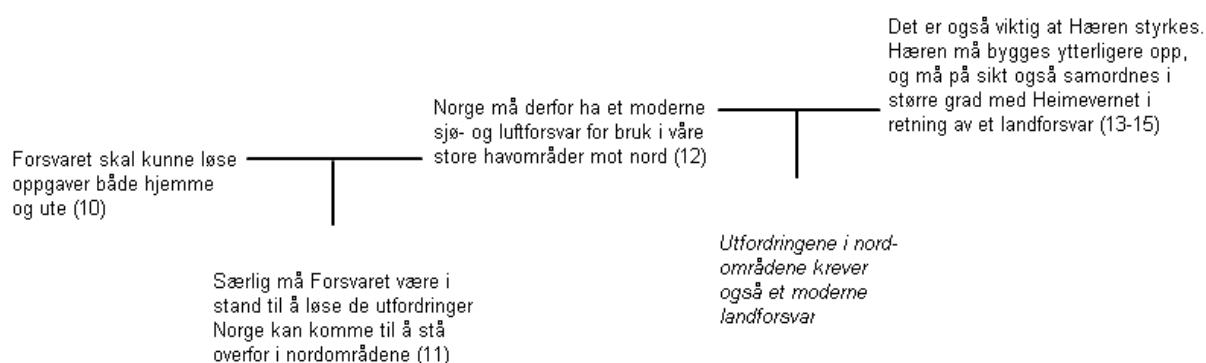
Vi ser også en implisitt hjemmel i programteksten med et lignende ideologisk utgangspunkt. Vi finner påstanden i utdrag 17–18: *Vi ønsker fortsatt allmenn verneplikt, og mener at innretningen på verneplikten og førstegangstjenesten må utvikles for å være best*

mulig tilpasset Forsvarets, samfunnets og den enkelte vernepliktiges behov. Belegget for denne påstanden finner vi i utdrag 16: *Arbeiderpartiet er opptatt av at Forsvaret skal være integrert del av det norske samfunnet*. Men hva ligger det i å være en integrert del av det norske samfunnet? Her mener jeg vi kan forstå den implisitte hjemmelen som: *At forsvaret er en integrert del av det norske samfunnet, betyr at mange i det norske samfunnet skal delta i det*. I forslagsteksten uttrykkes det implisitt at de som gir noe til staten/samfunnet, skal få noe tilbake. Programteksten legger på sin side til grunn at Forsvaret er en selvsagt del av samfunnet.

Bortsett fra dette eksemplet, er imidlertid programteksten om «Forsvarsutfordringer» en tekst med mange eksplisitte hjemler. Flere steder finner vi en struktur der det først kommer et belegg, så en hjemmel og til slutt en påstand, blant annet i utdrag 2,3 og 4.

Disse hjemlene oppfattes ikke som generelle regler, men det er dem som gjør det mulig å slutte seg fram til påstanden ut fra belegget. Flere steder indikerer også teksten dette ved å bruke *derfor* eller *da* for å markere hva påstanden er, og viser til det foregående utdraget, som kan forstås som en hjemmel. I utdrag 8 heter det at *Det nordiske samarbeidet omkring utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikken bør derfor forsterkes...* (8). Dette grunngis tidligere med at dette *har blitt stadig viktigere med et endret trusselbilde* (7), og at det også gjelder de andre nordiske landene (8)

Videre i programteksten ser vi også at utdrag med modalitet fungerer både som belegg og hjemler i argumentasjonen. Her finner vi et argumentasjonshierarki der en av hjemlene er implisitt:

Først finner vi den lineære rekkefølgen på bestanddelene i argumentet, som vi har sett tidligere, i 10, 11 og 12. Her har både belegg, hjemmel og påstand modalitet av typen nødvendighet. *Forsvaret* er subjekt i de to første, og *Norge* i det siste utdraget. De to første ordene oppfattes som om de ikke har noen klar avsender, men som vi ser har modalitet.

Argumentasjonen bygger videre opp til påstanden om at Norge derfor må ha et moderne luft- og sjøforsvar. Også her uttrykkes modaliteten med *må*, mens subjektet trekkes opp til et litt høyere nivå. I oppbygningen av språkhandlingen ordre er ikke de tre utdragene særlig forskjellige fra hverandre, så det er ikke forskjell i modaliteten som viser at det siste utdraget er en påstand. Vi ser at i neste påstand, som bygger på det forrige argumentet, er strukturen lik: *Hæren må bygges ytterligere opp, og må på sikt også samordnes (...)* (14–15). At så mange av ordrene fremstilles med utgangspunkt i subjekter som *Hæren* og *Forsvaret*, gjør at det er vanskelig å oppfatte modaliteten som et uttrykk for konkrete krav. Det skjuler også Arbeiderpartiets stemme i teksten.

5.2.4 Fra forslagstekst til programtekst

Dette er en tekst der vi vet at forslagsteksten om FN-veteranenes rettigheter er det som ligger bak at forslaget ble tatt inn i partiprogrammet. Men mens forslagsteksten er en fullstendig tekst, består bare den delen av programmet som handler om veteraners rettigheter av et punkt i en lengre punktliste. Det argumenteres ikke spesielt for dette punktet. Men finnes likhetene mellom de to tekstene der likevel?

Vi ser at det er den delen av forslaget som ligner mest på formuleringen i programteksten som er tatt med. I både forslaget og programteksten heter det at *Arbeiderpartiet vil (...) styrke veteranenes rettigheter*. Fra forslaget er alle de underliggende punktene (4–7) tatt med, bortsett fra 6: innføring av veteranombud. Det argumenteres ikke spesielt for hvorfor dette er nødvendig i forslagsteksten. Det er også det mest konkrete punktet tiltaket i forslaget, og er altså det som blir utelatt.

Arbeiderpartiet har ikke sett det nødvendig å argumentere for at veteraner skal følges opp i programteksten. I stedet presenteres det som et naturlig punkt under teksten om Forsvaret. Det kan se ut som om denne teksten er med på å underbygge Forsvarets viktighet, og dermed underforstått veteranenes viktighet. Det er vanskelig å se noen klar argumentasjonsstruktur som peker mot dette. Men som jeg har vist tidligere, ser det ut som at både de eksplisitte og implisitte ideologiske utsagnene i hjemlene «passer sammen» i forslags- og programteksten. Sistnevnte legger til grunn at Forsvaret skal være en del av det norske samfunnet. En ideologisk antakelse om det norske samfunnet er også basisen for argumentasjonshierarkiet i forslagsteksten: *Den som gir noe til staten, har krav på å få noe tilbake*. Her er hjemlene svært generelle, og legger seg innenfor samme forståelsesramme som i programteksten.

5.3 Forslag 3

Hørselshemmedes landsforbund (HLF), som står bak dette forslaget, sendte inn en enda lengre tekst til programkomitéen. Her har jeg valgt å ta for meg det første notatet fra dem, som har et punkt med tilsvarende tema i programteksten. Dette notatet handler om samhandling mellom frivillig og offentlig sektor i helse- og omsorgssektoren. Det samme temaet blir behandlet i partiprogrammet under deloverskriften *Frivillighet og velferd* (se vedlegg 3) Forslagsteksten er en svært lang tekst, og jeg kommer ikke til å kunne gå i detalj om hele oppbygningen av den, men heller konsentrere meg om noe av argumentasjonen.

5.3.1 Fremtredende trekk ved modaliteten

Forslagsteksten ser ved første øyekast ikke ut som den har like mye innslag av modalitet som flere av de andre forslagstekstene, og det samme gjelder programteksten. I forslagsteksten er det nødvendighet er den dominerende modalitetstypen. Mange utdrag har høy verdi, som «må» i *Arbeiderpartiet må ta opp i seg at det er et klart skille mellom private løsninger og velfredstilbud fra frivillig sektor* (7). Det er også flere utdrag med middels høy modalitet, som i alle tilfellene uttrykkes av modalverbet «bør»: *AP sitt program bør reflektere at AP ønsker frivillig sektor på lag for å løse utfordringene i velferdssektoren fremfor privat sektor* (28).

Her ser vi også at det er «AP sitt program» som er subjekt, som vi også finner flere eksempler på: *Programmet må ta opp i seg...* (4). Vi finner vi også subjekter som *Arbeiderpartiet/AP* (7, 43) og *myndighetene* (46), eller abstrakte begreper som *partiets egen kunnskap på dette feltet* (44). Forslaget uttrykker altså ganske eksplisitt hva AP må/bør gjøre, og omtaler også programmet som subjekt.

Noe annet som peker seg ut, er at avsenderen av teksten aldri er subjekt i setningene med modalitet. Teksten kommer fra Hørselshemmedes landsforbund, som er en del av frivillig sektor. Bare i to av tekstens utdrag med modalitet, i utdrag 8 og utdrag 45, er frivillig sektor subjekt: *Frivillig sektor bør bli en del av helsebudsjettet* (45).

Vi finner også innslag av villighet og sannsynlighet i teksten. Sannsynligheten kommer jeg tilbake i diskusjonen om argumentasjon og modalitet. Villighet finner vi i utdrag 63: *Dersom Arbeiderpartiet ønsker det kan arbeidsgruppen komme med konkrete forslag i eget notat*⁴³. Denne arbeidsgruppen er ikke nevnt før, men jeg forstår det som en gruppe innad

⁴³ Dette notatet har jeg for øvrig også tilgang til, men har valgt å ikke analysere det videre. Der er det omtalt nærmere noe av det programteksten går inn på, men i hovedsak består den av konkrete forslag som ikke er tatt med i programteksten.

i forbundet. Det er det eneste stedet i teksten hvor (en del av) avsenderen er subjekt. Tilbudet kommer altså direkte fra HLF, mens ordrene rettes mot Arbeiderpartiet.

Store deler av forslagsteksten består imidlertid av utdrag med språkhandlingen konstatert uten modalitet. Det samme peker seg ut i programteksten, der utdrag 3–7 og 8–10 i den løpende teksten i begynnelsen av forslaget er setninger uten modalitet. Teksten begynner med et utdrag med modalitetstypen villighet, som det er mest av i teksten. Vi finner igjen *Arbeiderpartiet vil* i flere utdrag, som 11, 16 og 2: *Arbeiderpartiet vil sikre frivillighetens uavhengighet og mangfold, øke kunnskapen om frivillighetens betydning i samfunnet og foreta en bedre koordinering av frivillighetspolitikken mellom ulike statlige etater og departement.* Utdrag 8 inneholder også villighet med lav verdi, slik jeg forklarte i kapittel 5.2.1: *Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle samhandlingen mellom offentlig sektor og ideelle organisasjoner for å bedre tjenestetilbudet til befolkningen.*

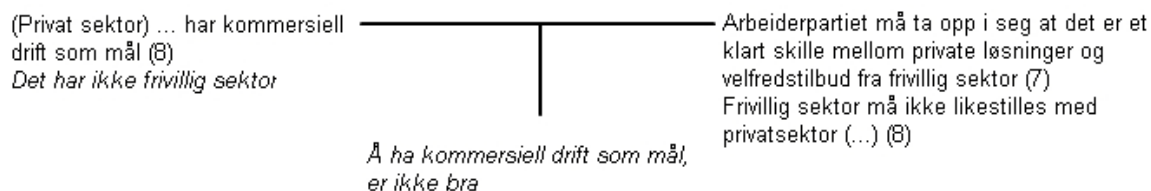
5.3.2 Modalitet og språkhandlinger

Mens forslagsteksten er preget av modalitetstypen nødvendighet, er programteksten dominert av villighet. Samtidig har forslagsteksten flere innslag av modalitet med høy verdi. I dette paret av programtekst og forslagstekst ser vi tydeligere at språkhandlingene tilbud og ordre utføres. I forslagsteksten finner vi flere eksempler på at Arbeiderpartiet/programmet er subjekt, og subjektet får ordre fra det vi vet er den teksteksterne avsenderen HLF, selv om ikke HLF er en aktør i selve teksten. Det er med på å posisjonere aktøren i forslagsteksten bort fra Arbeiderpartiet. Vi ser det tydeligst i utdragene med høy modalitet, som for eksempel *Programmet må ta opp i seg de målsetninger som følger av frivillighetsmeldingen og Soria Moria erklæringen* (4) og *AP må ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren* (30). Forslagsteksten inneholder altså en rekke råd til Arbeiderpartiet om konkrete saker. Dermed blir dialogen mellom de teksteksterne aktørene tematisert i teksten. Dette står i kontrast til forslag 2, der teksten ikke henvendte seg *til*, men *fra* partiet.

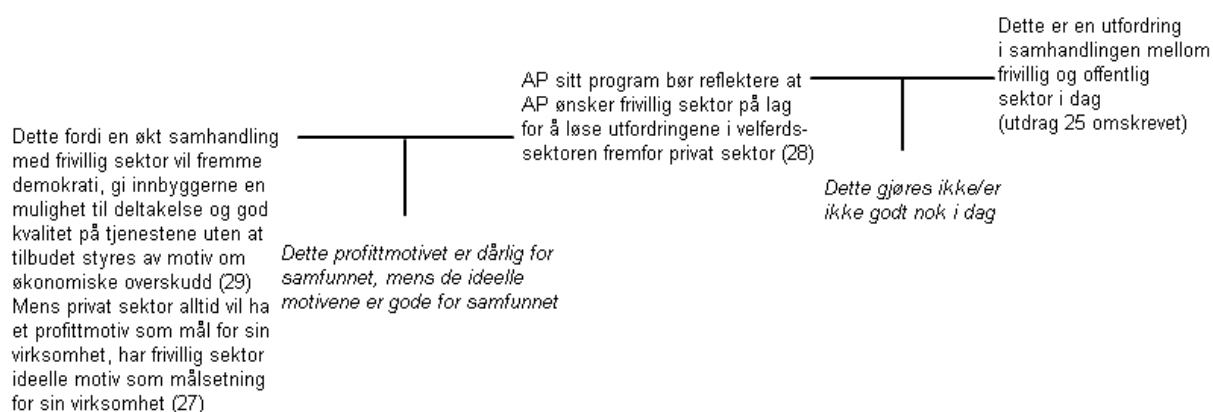
5.3.3 Argumentasjon

Argumentasjonshierarkiet i forslagsteksten er svært omfattende å kartlegge. Samtidig viser det seg at det er en tydelig makrostruktur i teksten – de ulike avsnittene og argumentasjonene munner ut i en overordnet påstand og argumentasjon for den.

Det er for det første mange påstander i denne teksten, og mange hjemler og belegg som er implisitte. Mange av dem er ikke så generelle som i de tidligere programtekstene. Vi ser det blant annet i argumentasjonen for å skille privat og frivillig sektor:

Den implisitte hjemmelen er ikke en generell regel, men mer et synspunkt på kommersiell drift. Dette skillet mellom privat og frivillig sektor tas også opp senere i teksten, under avsnittet med overskriften *4. utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag* (25). Problemet når vi skal nøste opp argumentasjonen i denne teksten, er at det ikke bare er argumentasjon for enkelte politiske saker. Det er argumentasjon for saker som allerede er helt eller delvis gjennomført, og som man ønsker større fokus på. Det gjør at hjemlene i flere tilfeller blir ideologisk funderte. Det ser vi nettopp i utdragene under overskriften, det vil si 26 til 46. Jeg mener vi kan tolke overskriften som en overordnet påstand for hele avsnittet: *Dette er utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag*. Vi kan illustrere det ved å vise hvordan et av de andre argumentene er underordnet denne påstanden:

Temaet tar altså opp igjen den tidligere påstanden om offentlig og privat sektor. I utdrag 29 markeres det med «fordi» at det er snakk om et belegg for argumentasjonen. Vi kan forstå den implisitte hjemmelen som at *Dette profittmotiv er dårlig for samfunnet, mens de ideelle motivene er gode for samfunnet*.

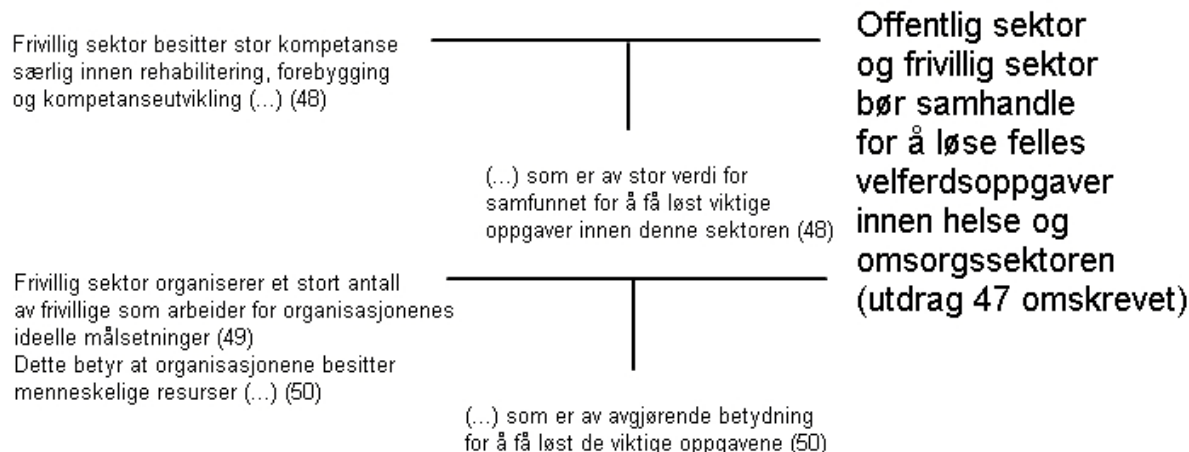
De mange punktene under overskriften *Utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag* blir alle argumentert for i teksten. Det er påstander om disse

utfordringene under hvert kulepunkt, i 30, 36, 43/44, 45/46, som alle er hierarkisk underordnet påstanden om at dette er en utfordring, på samme måte som i illustrasjonen over. To av punktene under overskriften skiller seg ut fra de andre ved at *påstanden* er implisitt, noe vi ikke har sett tidligere. Bak utdrag 38 og 39 forstår jeg påstanden som *Vi bør/må få et koordineringsorgan*. Vi blir både presentert for belegget at man mangler et slikt organ, og et eksempel på hvordan man kan få det til. Det samme ser vi i punktet under, der den implisitte påstanden er *Frivillig sektor bør/må slippe prosjektbasert finansiering*. Her får vi både belegg og hjemmel eksplisitt; belegget i utdrag 40 og 41, og hjemmelen, *Prosjektbasert finansiering bidrar ikke til langsiktig satsning*, i utdrag 43. Jeg har formulert disse påstandene med middels/høy modalitet, siden de andre påstandene gjennomgående har modalitet av denne typen.

Alle knyttes til overskriften, og blir derfor påstått å være en utfordring i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor. En implisitt hjemmel som omfavner alle punktene på en bred måte, er: *Dette gjøres ikke/er ikke godt nok i dag*. Hver av de underliggende påstandene blir dermed hvert sitt belegg for denne overordnede påstanden, slik som i tegningen over.

Disse utfordringene blir også vurdert som mer eller mindre viktige gjennom bruken av modalitet. I eksempelet i illustrasjonen (28), samt i utdrag 45, brukes modalverbet *bør* med middels høy verdi. I påstandene under de fleste punktene brukes *må* med høy verdi, som i utdrag 30, *AP må ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren*.

En annen omfattende argumentasjonsstruktur finner vi under deloverskriften 5. *Hvorfor bør offentlig sektor og frivillig sektor samhandle for å løse felles velferdsoppgaver innen helse og omsorgssektoren*. (47). Dette må skrives om litt for at det skal se ut som en påstand: *Offentlig sektor og frivillig sektor bør samhandle for å løse felles velferdsoppgaver innen helse og omsorgssektoren*. Her får vi også en punktliste, som ifølge overskriften skal svare på *hvorfor* dette bør skje. Dette gjøres på ulike måter, men i de fleste punktene finner vi belegg og hjemler for denne overordnede påstanden. Argumentasjonen har altså ikke den samme hierarkiske strukturen i forhold til de fleste punktene, men fungerer i stedet som en argumentasjonsrekke, der flere belegg og hjemler leder opp til samme påstand. Vi kan illustrere det slik:

Her ser vi at hjemlene i stor grad er eksplisitte, og understreker ulike poenger ved at frivillig sektor er viktig. Hjemlene forstås som det som gjør påstanden gyldig hvis vi omformulerer dem: *Siden menneskelige ressurser er av avgjørende betydning for å få løst de viktige oppgavene...* (jf. 50). Utdragene under deloverskrift 5 består i stor grad av belegg for påstandene, og det er lite modalitet i dem⁴⁴

Under deloverskriftene 2. *Politiske utgangspunkt* (10) og 3. *Faktaopplysninger om frivillig sektor innen omsorg og velferdssektoren* er det ikke noen argumentasjonsstruktur. Selv om vi kan regne dem som en del av belegget for den overordnede argumentasjonen, har jeg ikke regnet dem innenfor noen av argumentene så langt. Helt til slutt finner vi deloverskrift 6. *Konkrete forslag til samhandling mellom frivillig sektor og myndighetene*. Jeg mener vi finner forslagets mest sentrale påstand i denne delen, og det oppsummerer mange av de andre punktene så langt: *Etter vår oppfatning bør det systematiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor innen helse og omsorg på områdene rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling* (61). Vi kan se alle påstandene så langt som belegg for denne overordnede påstanden. Det har allerede blitt argumentert for hvordan Aps program må ta opp i seg at det er et klart skille mellom privat og frivillig sektor (7) at det er flere utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag (25), og hvorfor offentlig sektor og frivillig sektor bør samhandle for å løse felles velferdsoppgaver innen helse og omsorgssektoren (47). Den implisitte, overordnede hjemmelen kan vi forstå som at *frivillig sektor er best egnet til å løse ulike utfordringer i velferdssektoren*.

I den mye kortere programteksten er ikke argumentasjonen så omfattende som i forslagsteksten. Det er en hovedpåstand som presenteres, og den består av to utdrag fra

⁴⁴ Vi finner verbet *vil*, men her og flere andre steder i teksten uttrykker det fremtid og ikke villighet.

teksten; 2 og 8. Temaene som behandles i disse to påstandene, overlapper hverandre i så stor grad at jeg velger å forstå det som et argument:

Offentlig sektor har hovedansvaret for velferdsproduksjonen i Norge. Ideelle organisasjoner er viktige bidragsytere. Blant annet ser vi at frivillige aktører kan presentere nye løsninger på velferdsutfordringene i samfunnet. De ideelle organisasjonene består av aktører med høy kompetanse og stort engasjement. Noen er store organisasjoner med mange ansatte, mens andre baserer seg i stor grad på ren frivillighet (3-7) Organisasjonene er ikke bare et supplement til de offentlige tjenestene, men viktige samarbeidspartnere med spesialkompetanse. Med et økende behov for pleie- og omsorgstjenester – og økende krav til kvalitet og innhold – vil behovet for en samhandling med ideelle og frivillige organisasjoner være økende i årene som kommer (9-10)

De som kan bidra til å forbedre et tilbud, bør gis mulighet til å bidra

Arbeiderpartiet vil sikre frivillighetens uavhengighet og mangfold, øke kunnskapen om frivillighetens betydning i samfunnet og foreta en bedre koordinering av frivillighetspolitikken mellom ulike statlige etater og departement (2) Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle samhandlingen mellom offentlig sektor og ideelle organisasjoner for å bedre tjenestetilbudet til befolkningen (8)

Her kan vi igjen se *ønsker* som et uttrykk for villighet: *Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle samhandlingen mellom offentlig sektor og ideelle organisasjoner for å bedre tjenestetilbudet til befolkningen.* (8). Her gjentas deler av påstanden i utdrag 2, og vi ser at de fungerer sammen for å understreke nettopp denne samhandlingen.

De to utdragene som utgjør påstanden, 2 og 8, kan forstås som uttrykk for villighet med henholdsvis middels og lav verdi. Utdrag 2 er den mest generelle delen av påstanden, der det er tre ting som Arbeiderpartiet *vil*. I utdrag 8 er det imidlertid samhandlingen eller koordineringen mellom etatene som gjentas, og det fremstår som det mest sentrale utdraget i påstanden. Den lave modaliteten *ønsker* gjør imidlertid at tilbudet fremstår med mindre kraft.

5.3.4 Fra forslagstekst til programtekst

Vi har en lang forslagstekst med komplisert argumentasjonsstruktur, og en mye kortere forslagstekst. Vi ser likevel at mange av påstandene som ble argumentert for i forslagsteksten, finnes i programteksten. Men måten de presenteres på, er ganske ulik.

I forslagsteksten oppleves mange av de implisitte hjemlene som ideologisk funderte. Vi kan forstå det som at de legger til grunn en del verdier som kan plasseres politisk. Hovedsakelig ser vi det i den underforståtte hjemmelen at kommersiell drift med profittmotiv ikke er bra, som vi finner i to argumenter. Vi kan også se hjemmelen som sier at systemtenking er hensiktsmessig, som ideologisk fundert. HLF sier også at *prosjektbasert finansiering ikke bidrar ikke til langsiktig satsning* (42). Når denne bakgrunnen brukes i argumentasjonen, er det fordi teksten henvender seg tydelig til noen som har den samme

ideologiske bakgrunnen. Den underliggende ideologiske holdningen er at profittmotiver ikke er bra. Skepsisen til privat sektor er det imidlertid tvilsomt at Arbeiderpartiet deler. Tidligere i partiprogrammet heter det for eksempel: «Alt nyttig arbeid er verdiskaping. Dette gjelder i det offentlige og i privat sektor»⁴⁵. På bakgrunn av dette forstår også hjemmelen i forslagsteksten som mer generell: *De som kan bidra til å forbedre et tilbud, bør gis mulighet til å bidra.*

Stemmen i forslagsteksten er altså annerledes ideologisk basert enn i programteksten. Vi kan se det i sammenheng med modaliteten. I den overordnede påstanden brukes *bør* med middels verdi til å oppfordre Arbeiderpartiet til å systematisere en samhandling mellom frivillig og offentlig sektor. Samtidig er flere av de underliggende påstandene presentert med høy verdi. Denne variasjonen er vanskelig å tolke. I de underordnede påstandene brukes *må* i ordrene, og de fremstår som spesielt sterke der Arbeiderpartiet er subjekt, som i 30, 43 og 7: *Arbeiderpartiet må ta opp i seg (...). Partiprogrammet* er også subjekt i flere utdrag (4 og 28). Det viser en stemme med kraftige oppfordringer til Arbeiderpartiet underveis. I den overordnede påstanden, *Etter vår oppfatning bør det systematiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor innen helse og omsorg på områdene rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling* (61), er imidlertid ikke Arbeiderpartiet nevnt. Subjektet er *det*, noe som gjør denne påstanden mindre rettet direkte mot partiet. Man kan oppfatte det som en oppsummering der stemmen som henvender seg direkte til partiet, ikke er like tydelig. Modaliteten er likevel subjektiv og implisitt, som den er i store deler av forslagsteksten.

Forslagsteksten er altså en tekst som tydelig oppfordrer til dialog med Arbeiderpartiet, både gjennom den ideologiske bakgrunnen de tar for gitt, og gjennom konkrete utdrag med språkhandlingen ordre med både høy og middels høy modalitet. Argumentasjonen er ikke bare komplisert, den er også gjennomført, og viser blant annet flere ulike belegg for hvorfor offentlig sektor og frivillig sektor bør samhandle. Denne hovedpåstanden i forslagsteksten er også blitt hovedpåstanden i programteksten, men presenteres ulikt:

Jeg forstår påstandene med bruk av *må* og Arbeiderpartiet som subjekt som de sterkeste oppfordringene til Arbeiderpartiet, og dermed de som er viktigst for HLF. Hvis vi ser på hva som brukes som belegg for påstanden i programteksten, finner vi igjen spesielt en av påstandene fra forslagsteksten. Det ser ut til at AP har tatt på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter (jf. påstanden i utdrag 30) Både utdrag 4, 5 og 6 i programteksten omtaler hvor høy kompetanse frivillig sektor har, og også hvordan den bør utnyttes.

⁴⁵ Under kapittel 2. Ideene: <http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Partiprogram/Ideene/AA-skape-og-dele> (lesedato 01.06.2010)

Men den ideologisk hjemlede påstanden *Arbeiderpartiet må ta opp i seg at det er et klart skille mellom private løsninger og velfredstilbud fra frivillig sektor (...)* (utdrag 7 og 8), følges ikke opp i programmet. Faktisk nevnes ikke tilbud fra privat sektor i det hele tatt i denne delen av programmet. Dette skillet tematiseres heller ikke i andre deler av programmet, selv om det legges vekt på at partiet vil styrke samarbeidet med frivillig sektor i teksten om velferd⁴⁶. Dermed har Arbeiderpartiet ikke tatt oppfordringen som presenteres i utdrag 28; *AP sitt program bør reflektere at AP ønsker frivillig sektor på lag for å løse utfordringene i velferdssektoren fremfor privat sektor*.

I forhold til hovedpåstanden i teksten har altså Arbeiderpartiet lagt til grunn mye av det som er nevnt i forslagsteksten. Blant annet har de lagt vekt på å få med mye om kompetansen hos de frivillige organisasjonene (3–7), som forslagsteksten mener de må ta på alvor (30). Utdrag 3–7 blir en del av belegget for argumentet om at det er nødvendig med samhandling.

Forslagsteksten legger opp til at det er utfordringer i helsetjenesten som må løses ved større samhandling mellom frivillig og offentlig sektor. Det samme gjør programteksten. Men hvordan de forstår disse utfordringene, er forskjellig. Forslagsteksten ramser opp en rekke med utfordringer i en punktliste (25–46). Den implisitte hjemmelen bak påstanden i forslagsteksten er at dette er punkter som ikke gjøres godt nok eller ikke er gode nok i dag. Men få av disse eksemplene er altså tatt med i programteksten. På denne måten skiller argumentasjonen seg i programteksten og forslagsteksten; mens programteksten er mer løsningsorientert, er forslagsteksten opptatt av å presisere hva som er problematisk.

Så langt har vi bare tatt for oss hovedpåstanden, siden punktlista som presenterer hva *Arbeiderpartiet vil* (11–17), ikke er argumenterende. Denne listen over tilbud har imidlertid med flere tiltak som HLF kommer inn på i forslagsteksten. Blant annet vil de *at ideelle og frivillige organisasjoner som bidrar til velferdsproduksjonen som leverandører til det offentlige skal få forutsigbare avtalevilkår og arbeidsforhold*, (12) og *at det opprettes et kontaktutvalg mellom ideelle og frivillige organisasjoner og myndigheter som koordinerer utviklingen av tjenestetilbud på helse- og omsorgsområdet* (17). I forslagsteksten omtales begge disse tilbudene under deloverskriften og påstanden *Utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag* (25). De utmerker seg også ved at de er de to eneste implisitte påstandene i teksten: *Vi bør/må få et koordineringsorgan/kontaktutvalg* (med eksplisitt belegg i utdrag 38 og 39) og *Frivillig sektor bør/må slippe prosjektbasert*

⁴⁶ <http://arbeiderpartiet.no/Politikken/Partiprogram/Den-norske-samfunnsmodellen/Fornye-og-forbedre-offentlig-sektor> (lesedato 01.06.2010)

finansiering (med eksplisitt belegg og hjemmel i utdrag 40–42). Det sies ikke eksplisitt at forutsigbare avtalevilkår og arbeidsforhold i programmet betyr ikke-prosjektbasert finansiering. Det som ikke sies eksplisitt, er altså det partiet har tatt med videre i programmet.

Alt i alt kan vi si at store deler av forslaget, som den sentrale påstanden og flere underordnede påstander, tas til følge i programteksten. Programteksten er mye kortere, og bruker dermed relativt stor plass på en av de underordnede påstandene i forslagsteksten; at *AP må ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren* (30). De anerkjenner at sektoren har kompetanse og mye å bidra med, men lar samtidig være å gå mot privat sektor og dens profittmotiv, som er en viktig delpåstand i forslagsteksten. Frivillig sektor er altså anerkjent, men ikke ideologien bak argumentasjonen deres.

5.4 Forslag 4

Det fjerde forslaget er sendt inn til programkomitéen av Anne Ragnhild Kjær Sti, som er medlem av Aps lokallag i Skien. Forslaget er skrevet etter at hun selv fikk oppfordringen til å utbrodere bakgrunnen for forslaget sitt, som hun først sendte inn til et medlem av programkomitéen⁴⁷. Hennes forslag om en nasjonal database til bruk i kontakten mellom skole og hjem ble til et konkret punkt i partiprogrammet under punktet om skolepolitikk (vedlegg 4). Det ble også omtalt i Helga Pedersens tale på landsmøtet, i likhet med forslag 2.

5.4.1 Fremtredende trekk ved modaliteten

Forslagsteksten har variert bruk av modalitet både når det gjelder type, verdi og orientering. I flere tilfeller kan det også diskuteres om vi har med modalitet å gjøre. I to utdrag (4 og 9) finner vi verbet *ønsker*, som vi også gjorde i det forrige forslaget. Jeg har argumentert for at *ønsker* sammen med et verb i infinitiv kan ses på som et utvidet predikat, og hvorfor det kan ses på som en del av modus. Her ser vi at *ønsker* står sammen med en leddsetning i det første utdraget, og i kombinasjonen *ønsker derfor å opprette(...)* i utdrag 9. Jeg mener det bare er i det siste tilfellet det er grunn for å se dette som et uttrykk for modalitet. Hovedsakelig ser vi det fordi *ønsker* sammen med en leddsetning ikke utgjør noe predikat. Samtidig illustrerer de to ulike utdragene, *Ap ønsker at skolen skal være en fellesskole* (4) og *Ap ønsker derfor å opprette en nasjonal database (...)* (9), at det bare er i det siste tilfellet vi kan oppfatte *ønsker* som et uttrykk for subjektets forpliktelse til resten av innholdet i setningen.

⁴⁷ Det har dessverre vært umulig å rekonstruere hele bakgrunnen for dette forslaget. Det er imidlertid verdt å merke seg at dette altså er den *andre* teksten som kommer inn til programkomitéen, med en utdyping av argumentasjonen for hvorfor en slik database er et godt forslag.

I forslaget finner vi også et eksempel på en objektivt orientert modalitetsmetafor i utdrag 12: *Hvis vi skal oppnå alle målene i Kunnskapsløftet, er det helt nødvendig at hele skole-Norge drar i samme retning og kan dra nytte av hverandres kompetanse og ideer* (jf. kapittel 5.1.1.). I denne setningen ser vi at metaforen gjør en påstand til en etablert sannhet ved å skjule vurderingen som ligger bak utsagnet.

I slutten av forslagsteksten finner vi flere utdrag med modalitetstypen sannsynlighet med middels til lav verdi. Utdrag 13 kan ses på som en paraply for de andre utdragene som kommer senere: *I tillegg vil en slik database få en rekke positive bieffekter*. I utdragene under ramses noen av disse opp, og i fire av fem av dem finner vi sannsynlighet med lav verdi, som i utdrag 17: ** kan det bli lettere å evaluere skolenes arbeid*. Selv om det slås fast at databasen vil få en rekke positive bieffekter, er disse bieffektene presentert med en langt lavere forpliktelse til innholdet med modalverbet *kan*.

Programteksten domineres som i de andre eksemplene av modalitetstypen nødvendighet og villighet. Nødvendighet uttrykkes stort sett gjennom modalverbene *skal* (11,18) og *må* (12, 25). På akkurat samme måte som i forslagsteksten brukes modalitetsmetaforen *er det nødvendig* (11 og 34). Som før finner vi også modalverbet *vil* som uttrykker modalitetstypen villighet med middels høy modalitet, og flere ganger finner vi konstruksjonen *Arbeiderpartiet vil* (16, 23, 37) og også flertallsformen *vi* (36). Den siste er et eksempel på tilbudet som omfatter punktlista i slutten av programteksten, som i dette tilfellet er ganske lang. Samtidig er det en del færre utdrag med modalitet i denne programteksten enn det har vært i de andre vi har sett på.

5.4.2 Modalitet og språkhandling

I disse to tekstene er det flere utdrag med modalitetstypen sannsynlighet, som det er lite av i de andre forslags- og programtekstene. Som i de andre forslagene må imidlertid tilbudet forstås som det sentrale i teksten: *Ap ønsker derfor å opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem* (9). Det er Ap som er subjekt i dette utdraget, mens i resten av teksten er ikke partiet subjekt noen steder. I stedet brukes det formelle subjektet *det* (15,16,17) og *man* (18) i utdragene med modalitet. På samme måte som med forslag 2 fremstår altså denne forslagsteksten som å være sendt *fra* Arbeiderpartiet, og tematiserer ikke dialogen mellom forslags- og programteksten.

Siden Arbeiderpartiet sjelden er subjekt, er imidlertid ikke den subjektive stemmen så tydelig. I mange av utdragene finner vi begreper som for eksempel *fellesskolens framtid* (9)

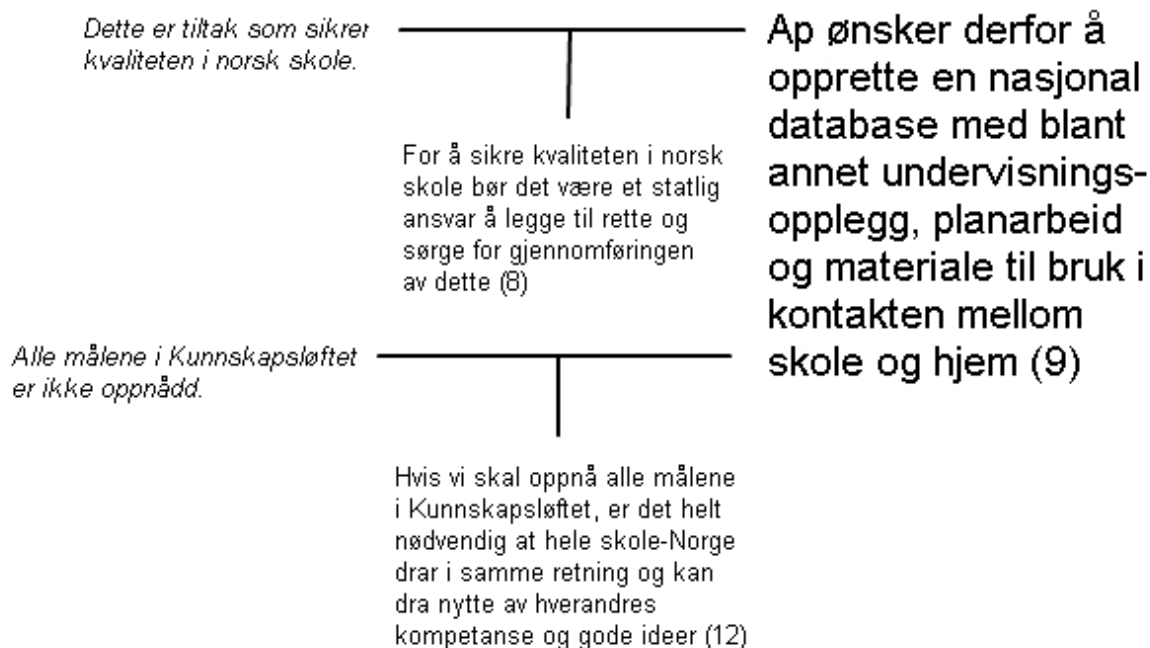
eller *tilpasset opplæring* (14) som subjekt. De opptrer gjerne i utdrag med språkhandlingen konstatert uten modalitet, som det er stor overvekt av i denne teksten.

Det er først og fremst i utdrag med modalitetsressurser at vi oppfatter subjektets eller talerens forpliktelse til det som sies. Men i flere utdrag i denne teksten oppfatter jeg ikke forpliktelsen som veldig stor, selv om det er modalitet i utdraget. Teksten viser også hvordan utdrag med nødvendighet kan være vanskelig å oppfatte som ordre. Et eksempel er utdrag 25: *Læreren må få krav om og støtte til å lede elevene med naturlig autoritet*. Her er det subjektene *læreren* som blir i fokus, og taleren Arbeiderpartiet forplikter seg ikke til at de får denne støtten det påstås at de trenger.

5.4.3 Argumentasjon og modalitet

Argumentasjonen i forslagsteksten kretser om en hovedpåstand, og argumenterer på ulike måter for den. Siden det argumenteres for samme påstand med flere sideordnede argumenter, finner vi en argumentrekke i forslagsteksten. Men vi blir aller først introdusert for den første påstanden; *Det ligger et stort ubrukt potensial i det å skape en delekultur blant alle landets lærere og rektorer* (6). Grunnen til at jeg ser på dette som en påstand, er først og fremst at jeg mener det er en implisitt og sentral hjemmel som ligger bak dette: *Å betrakte lærernes arbeid som en fellesverdi, skjer ikke i dag*. At det ligger et stort ubrukt potensial i noe, legger jo til grunn at det er noe som ikke gjøres. Her ser vi at argumentasjonen begynner med å slå fast et ideologisk utgangspunkt, og peke på at det er mangler ved hvordan skolen drives etter dette utgangspunktet i dag. Dette er også en av de få påstandene der det ikke er modalitet.

Resten av teksten kretser om den sentrale påstanden, som vi finner i utdrag 9. Vi kan fremstille det som en argumentasjonsrekke:

Derfor markerer her at vi har med en påstand å gjøre. Den første hjemmelen uttrykkes eksplisitt i utdrag 8. Dette er ikke en veldig generell regel, men vi kan skrive den om til et mer generelt, sosialdemokratisk prinsipp: *Det bør være et statlig ansvar å legge til rette for gjennomføringen av et slikt tiltak.* Men hva er da belegget? Vi må forstå det ut fra begynnelsen av utdrag 8: *For å sikre kvaliteten i norsk skole.* Ut av dette må vi slutte at det legges til grunn det implisitte belegget at *Dette er et tiltak som sikrer kvaliteten i norsk skole.*

Hovedpåstanden understøttes også på en annen måte, som vist i tegningen over. Jeg forstår dette som en hjemmel, og snur litt om på innholdet i leddsetningen først for å finne belegget: *Alle målene i Kunnskapsløftet er ikke oppnådd.* I likhet med i det forrige tilfellet, er det en detaljert og ikke generell hjemmel bak dette argumentet. Men samtidig sies det noe generelt; at det er nødvendig å samarbeide for å løse problemer.

Vi ser at begge hjemlene som understøtter dette argumentet, har modalitet: Vi finner *bør* i utdrag 8 og modalitetsmetaforen *er det helt nødvendig* i utdrag 12. I det første tilfellet gjør det formelle subjektet i setningen, *det*, at det ikke fremstår som en begrunnelse som stammer fra en klar stemme. I det andre tilfellet finner vi den objektive metaforen som også skjuler den subjektive vurderingen. Slik kan hjemlene fremstå som det ikke er noen subjektiv vurdering som ligger bak.

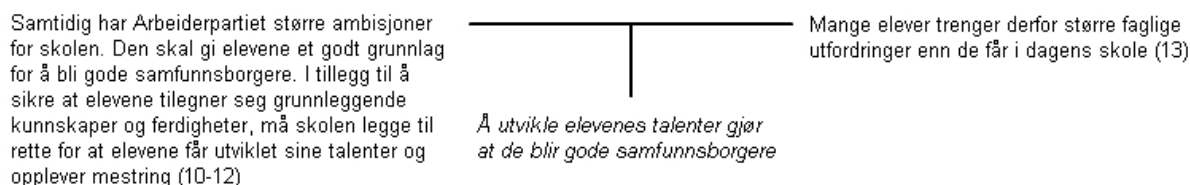
Helt til slutt i teksten finner vi en liste med punkter som er eksempler på en rekke positive bieffekter av å opprette en nasjonal database for skolene (13–19). Vi kan se disse punktene som et belegg for hovedpåstanden i utdrag 9, selv om de bare utgjør et

tilleggsargument i denne sammenhengen. Men å vise til at det er andre gode sider ved et forslag er likevel med på å argumentere for påstanden. Vi kan forstå den implisitte hjemmelen som: *Det er positivt at et tiltak har effekt på flere måter.*

Forslagsteksten dekker som tidligere nevnt bare en del av programteksten tematisk. Men det finnes flere likheter i måten å argumentere på i de to tekstene. Blant annet finner vi også her eksempler på at vi har flere ledd i argumentasjonsstrukturen i et og samme utdrag, som vi så da vi fant både hjemler og belegg i utdrag 8 og 12.

I begynnelsen av teksten finner vi imidlertid argumentasjon med implisitte hjemler. Vi ser også at det er mye av teksten som kan forstås som belegg for eksplisitte påstander i teksten. Programteksten begynner med generelle utsagn om fellesskolen og like muligheter til utdanning (2–4). Det kan ses på som belegg for den første påstanden, som vi finner i utdrag 5–6: *Sosialt fellesskap og fokus på samarbeid i skolen gir færre sosiale konflikter i det norske samfunn. Dette er igjen et stort og undervurdert konkurransefortrinn i norsk arbeids- og næringsliv.* Her ligger en implisitt og helt generell hjemmel til grunn: *Å blande personer med ulik bakgrunn skaper forståelse mellom folk.*

På samme måte finner vi en implisitt hjemmel som legger til grunn en mekanisme i samfunnet i neste argument:

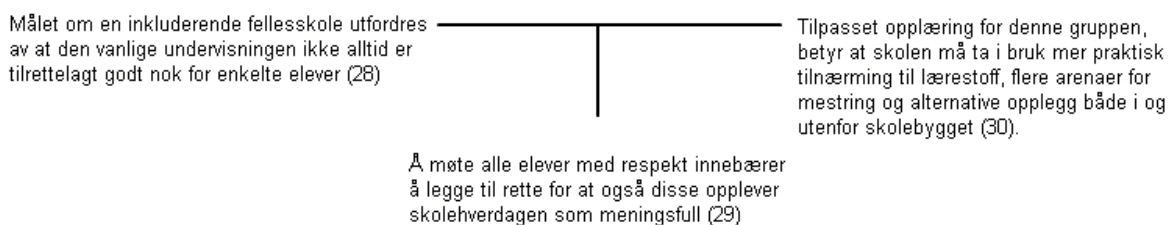
Vi ser at i eksemplet over indikerer bruken av *derfor* at vi har med en påstand å gjøre, samtidig som vi kan forstå bruken av *trenger* som modalitetstypen nødvendighet.

Arbeiderpartiet nevnes ikke som subjekt her, noe som bidrar til at partiet ikke fremstår med noen sterk stemme.

Den neste påstanden ligner dette eksemplet i at den ikke uttrykker noen forpliktelse til innholdet fra partiets side. Utgangspunktet for den er i utdrag 24: *For å skape et bedre læringsmiljø og unngå uro i timene, trenger vi økt lærertetthet og tettere oppfølging av den enkelte elev.* Forut for denne påstanden finner vi en lang utredning som beveger seg over flere temaer; en inkluderende skole, å ivareta elevenes individuelle behov, trygghet og læringsmiljø. Det er ikke alt dette som helt eksplisitt kan knyttes til påstanden, men jeg har likevel valgt å se utdrag 16–22 som belegg for den. Det illustrerer også at når det snakkes om

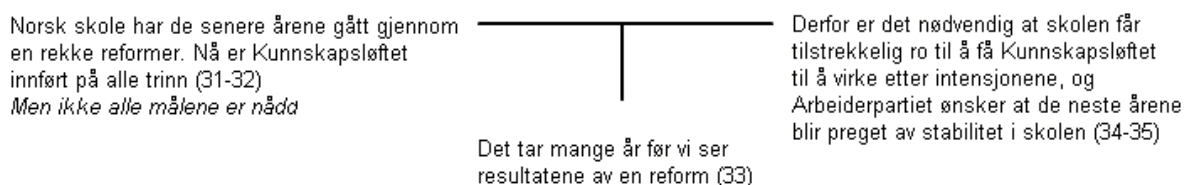
skolen i programteksten, nevnes det mange ulike faktorer som spiller inn sammen, men det er ikke alltid like lett å forstå bakgrunnen for hvordan de gjør det. I utdrag 24 er man plutselig ganske konkret i omtalen av et tema som tidligere ikke er nevnt, nemlig lærertetthet. Her finner vi både hjemmelen og påstanden i samme utdrag. Påstanden kan snevres ned til vi *trenger økt lærertetthet og tettere oppfølging av den enkelte elev*, mens hjemmelen eksplisitt sier hvorfor vi trenger det først: *Økt lærertetthet og tettere oppfølging skaper et bedre arbeidsmiljø*. Samtidig kan vi se flere av de ulike nøkkelordene i belegget som noe som er med på å skape et bedre arbeidsmiljø, for eksempel en inkluderende skole, bedre samarbeid og skolebyggene.

Videre i teksten blir argumentasjonen mer eksplisitt. Utdrag 28–30 kan for eksempel sees som en struktur der man finner belegg, hjemmel og påstand på rekke og rad. Denne logiske rekkefølgen gjør det også lettere å oppdage at det er en argumentasjonsstruktur:

Gjennom argumentasjonsstrukturen ser vi at det blir gitt en forklaring på begreper som *tilpasset opplæring* og *å møte alle elever med respekt*. Også tidligere i teksten ser vi en eksplisitt belegg der et slikt begrep forklares: *Et godt læringsmiljø i skolen avhenger både av skolebyggene og av arbeidsmiljøet i klasserommet* (22). Belegget bygger altså opp en forståelse for hva som ligger bak påstandene som knyttes til disse begrepene.

Den samme argumentasjonsstrukturen med belegg, hjemmel og påstand i rekkefølge, finner vi også i utdrag 31–36:

I utdrag 34 finner vi en påstand med modalitet: *Derfor er det nødvendig at skolen får tilstrekkelig ro til å få Kunnskapsløftet til å virke etter intensjonene*, og videre knytter jeg også

de neste to utdragene til påstanden. Belegget, som er opplysninger om Kunnskapsløftet, finner vi i utdrag 31–32. Implisitt ligger også at alle målene i Kunnskapsløftet ikke er nådd. Dette er en av få steder i teksten der påstanden i argumentasjonen inneholder modalitet, her med *Arbeiderpartiet ønsker*. I de to andre eksemplene med *Arbeiderpartiet vil*, utdrag 16 og 23, er tilbudene en del av belegget, og oppfattes ikke like klart som konkrete tiltak som det argumenteres for. Dette illustrerer at vi har å gjøre med en programtekst som ikke like tydelig argumenterer for de tilbudene eller ordrene som gis i teksten som de andre programtekstene. Det introduseres en rekke begreper og påstander om skolepolitikk, som gjør det vanskelig å følge argumentasjonen. Vi ser at i punktlista under det sentrale *Arbeiderpartiet vil* (37–48) nevnes det også svært mange ulike tiltak som det er vanskelig å knytte til den tidligere teksten.

5.4.4 Fra forslagstekst til programtekst

På samme måte som i forslag 2 om FN-veteraner, har vi her å gjøre med et forslag som konkret er med som et punkt på lista over løfter, der det kommer fram at Arbeiderpartiet vil opprette en database. Samtidig ser vi at forslagsteksten inneholder flere mer generelle beskrivelser av hvordan norsk skole skal være. Blant annet bruker både forslagsteksten og programteksten begrepet *fellesskole*, men det er ulikt hva de legger i det. Forslagsteksten påpeker at det også bør bety at lærernes arbeid er en fellesverdi, og bruker begrepet som utgangspunkt til å argumentere for at det ligger et potensial i å skape en delekultur blant norske lærere (6). Det samme begrepet er også utgangspunktet i programteksten, der overskriften er *En god nasjonal fellesskole* (1). Her brukes imidlertid ideen om fellesskolen for å argumentere for at sosialt fellesskap gir færre konflikter i det norske samfunnet, og at det er et konkurransefortrinn (5–6). Det er anslaget med begrepet *fellesskolen* som er den største likheten mellom programteksten og forslagsteksten, selv om det blir tillagt ulikt innhold. Det signaliserer også et svært likt ideologisk utgangspunkt for stemmen i de ulike tekstene. Et søk på Arbeiderpartiets nettside får opp 35 treff på «fellesskole» tilbake til 2003, som gjerne omtales som en *offentlig* fellesskole i motsetning til private tilbud. Vi finner også begrepet *inkluderende* i sammenheng med fellesskolen flere steder⁴⁸. I forslagsteksten brukes det for å argumentere for noe nytt, men det ideologiske innholdet forstås likt som i programteksten. En «delekultur» spiller også på tittelen på partiprogrammet: *Skape og dele*.

⁴⁸ Noen eksempler.: <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Nyhetsarkiv/Partiet/Landsmoetevedtak-2007/Andre-politiske-saker/Alle-skal-med> og <http://arbeiderpartiet.no/Aktuelt/Kommentarer/Vi-er-ikke-alle-sosialdemokrater> (lesedato 01.06.2010)

Forslagsteksten viser også en forståelse av den generelle ideologiske bakgrunnen til Arbeiderpartiet flere steder. Blant annet finner vi den eksplisitte hjemmelen *For å sikre kvaliteten i norsk skole bør det være et statlig ansvar å legge til rette og sørge for gjennomføringen av dette* (skape en delekultur) (8). Denne hjemmelen knytter sammen påstanden om at det bør være en delekultur med påstanden om at Ap ønsker å opprette en database (9), og sier altså eksplisitt den naturlige koplingen mellom fellesskolen og at staten skal ha ansvar for å tilrettelegge for at den blir bedre. Videre i forslagsteksten kommer en annen eksplisitt hjemmel som inngår i et annet argument for påstanden om å opprette en database: *Hvis vi skal oppnå alle målene i Kunnskapsløftet, er det helt nødvendig at hele skole-Norge drar i samme retning og kan dra nytte av hverandres kompetanse og ideer* (12). Her ser vi også at den objektive modalitetsmetaforen *er det helt nødvendig*, som vi har omtalt tidligere, er med på å manifestere den bakenforliggende ideologien som «common sense». Å dra i samme retning og samarbeide er igjen knyttet sammen med ideen om fellesskolen slik den har blitt presentert tidligere i teksten.

Programteksten bruker en del plass på å omtale Kunnskapsløftet, og det er også innenfor dette temaet et av de klareste løftene kommer: at partiet vil videreutvikle Kunnskapsløftet med fokus på de utfordringene som gjenstår (36). Vi har nevnt at det fungerer som et belegg for denne påstanden at det sies at det er flere utfordringer igjen i forhold til Kunnskapsløftet. Det samme ligger som belegg for argumentasjonen i forslagsteksten. De eksplisitte formuleringene av dette i teksten er relativt like – *de utfordringene som gjenstår* og *hvis vi skal oppnå alle målene*. Tekstene mener begge det er greit å si at det gjenstår utfordringer eller mål i Kunnskapsløftet, noe som viser at de har samme oppfatning av den praktiske politikken. I forslagstekst 3 så vi at den mest problemorienterte argumentasjonen rundt frivillig sektor ikke ble fulgt opp i programmet, som var mer løsningsorientert. Her ser vi at Kunnskapsløftet omtales som et problem på samme nivå både i forslaget og programmet.

I programteksten ser vi at det er mye av innholdet som legges i en punktliste. Dette eksemplet viser at det er vanskelig å utelate disse punktene helt fra argumentasjonsstrukturen, selv om de tematisk ikke handler om det samme som hoveddelen av programteksten. Noe som illustrerer det, er den utstrakte bruken av ideologiske begreper som «fellesskolen» og «delekultur», som vi har sett både i forslagsteksten og programteksten. Ved å nevne disse begrepene, følger det nødvendigvis med en del ideologiske konnotasjoner. Noen av dem er ganske tydelige i punktlista: • *at lærestoffet og læremidlene skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet* (40) er ett eksempel som man kan knytte til begrepet til argumentasjonen der fellesskolen blir

nevnt i teksten (belegget i utdrag 2–4). Denne dynamikken kommer vi tilbake til i drøftingen av genren. Her ser vi at den er klart knyttet til begreper med tydelig ideologisk innhold i programteksten. I forslagsteksten blir imidlertid denne tilknytningen gjennom punkter gjort i en argumentasjonsstruktur. Det kan se ut som at selv om de to tekstene har den samme ideologiske basen, gjør forslagsteksten det tydeligere hvordan den knytter begrepet «fellesskolen» inn i en argumentasjon.

5.5 Oppsummering av funnene

Vi har gått inn i mange detaljer rundt argumentasjonen og modaliteten i forslagstekstene og programtekstene. Det er både likheter og ulikheter mellom måten forslagene er satt fram på, og hvordan de har fått påvirkningskraft på programteksten. Her skal vi se på hvordan forslagstekstene fungerer, hva de har til felles, og hvordan de forholder seg til programtekstene. Først i neste kapittel skal vi gå ut fra dette og beskrive programtekstene i lys av partiprogrammet som genre og den retoriske situasjonen.

Vi har vært gjennom fire ulike forslag. Alle har vist seg å handle om temaer som vi har funnet et parallelt kapittel eller punkt til i partiprogrammet. Vi har forslaget fra Sunndal Arbeiderparti om ruspolitikk og forslaget fra Hørselshemmedes Landsforening (HLF) som de lengste tekstene, som omhandler brede temaer som også tas opp i partiprogrammet. Når det gjelder forslaget fra Odd Helge Olsen om FN-veteraners rettigheter, og forslaget fra Anne Ragnhild Kjær Sti om en nasjonal database i skolen, har de ført til helt konkrete forslag til tiltak i partiprogrammet. De to måtene å påvirke programmet på, fungerer på litt ulike måter. Først skal vi se nærmere på hvordan modaliteten og argumentasjonen både er lik og skiller seg ut i programteksten og forslagsteksten.

5.5.1 Modalitet

5.5.1.1 Fellestrekk hos forslags- og programtekstene

Forslagstekstene skiller seg i forhold til hvor mange utdrag med modalitet de har i seg. Men når det gjelder typen modalitet, verdi og orientering er det mange likheter mellom både forslagstekstene og programtekstene.

For det første er det en stor overvekt av modalitetstypene nødvendighet og villighet i både forslags- og programtekstene. Dette er de to modalitetstypene som går under navnet *modulasjon*, og som er knyttet til utveksling av varer og tjenester. Vi ser tydelig hvordan forslagstekstene legger dette enkle prinsippet til grunn når de bruker modalitet av typen

nødvendighet og villighet; det sammenstilles med mer eller mindre konkrete forslag til tiltak. Eksempler på denne måten å uttrykke seg har vi vært inne på i alle utdragene, og her er noen eksempler: *Dette tilbudet må stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling* (forslag 1, utdrag 5), *Etter vår oppfatning bør det systemiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor* (forslag 3, utdrag 61) eller *Ap ønsker derfor å opprette en nasjonal database (...)*... (forslag 4, utdrag 9).

Både forslagene og programtekstene uttrykker graden av nødvendighet først og fremst med høy og middels høy verdi, og de vanlige modalverbene er *må*, *skal* og *bør*. Graden av villighet er ofte middels, men også lav. Hovedsakelig uttrykkes den gjennom modalverbet *vil*, men også gjennom *ønsker*, som jeg har analysert som et utvidet predikat.

5.5.1.2 To modalitetsstrategier

Vi har vist at modalitet representerer en mellompersonlig dialog mellom partiet og publikummet i den retoriske situasjonen til partiprogrammet. Men hvordan de uttrykkes i forslagstekstene, viser også dialogen mellom forslagene og programtekstene. Vi har tatt utgangspunkt i dialogismens forståelse av at ytringen har en «aktivt svarende karakter» (Bakhtin 1998:10–11). Her legger de som sender inn forslagene til grunn at det er partiprogrammet som svarer på deres tekst. Strategiene for denne dialogen mellom forslags- og programtekstene er imidlertid helt forskjellig, og gjøres på to måter i tekstene vi har analysert. I forslagene fra Sunndal Arbeiderparti om rusomsorg (forslag 1) og HLF om frivillig sektor (forslag 3) er det organisasjonene som snakker på vegne av seg selv og til Arbeiderpartiet. I forslag 1 viser subjektene «vi» og «Arbeiderpartiet» tekstlig at dialogen finner sted mellom lokallaget og partiet sentralt, som lokallaget både er en del av og står utenfor. I forslag 3 er avsenderen av teksten i mindre grad til stede i teksten, men vi ser at modalitetstypen nødvendighet blant annet brukes der subjektene er Arbeiderpartiet (7, 43) eller Arbeiderpartiets program (4, 28). Dermed uttrykker tekstene klart en vurdering av hva Arbeiderpartiet *bør* eller *må*, noe som er med på å tydeliggjøre avsenderen som avgrenset fra Arbeiderpartiet.

I forslagene fra Odd Helge Olsen (forslag 2) og Anne Ragnhild Kjær Sti (forslag 4) er imidlertid den teksteksterne avsenderen mindre synlig i teksten. Verken i forslag 2 eller 4 finnes *vi* eller *jeg* som et subjekt som viser til avsenderen. Vi ser også at modalitetstypen villighet brukes like mye som nødvendighet i forslag 2 og 4. Villighet brukes også i stor grad på samme måte som i programtekstene, og det er disse to forslagene som jeg mener i størst grad nærmer seg måten programteksten bruker modalitet på.

Vi skal komme nærmere inn på eksempler på dette etter hvert. Men allerede nå kan vi slå fast at en viktig forskjell på de to strategiene. Hallidays forståelse av den mellompersonlige metafunksjonen som «clause as exchange» legger til grunn en utveksling mellom to aktører (Halliday og Matthiessen 2004). Slik har jeg lagt til grunn en forståelse av «dialog» både som noe som skjer teksteksternt og tekstinternt, og mener modalitet er det som signaliserer det personlige engasjementet hos deltakerne i det som skjer. Halliday formulerer det, som vi har vært inne på, som at modalitet representerer «the speaker's angle» i at det alltid uttrykkes på et metaforisk plan (2004: 624). Analysen av modalitet og argumentasjon illustrerer hvordan forslagstekstene posisjonerer seg i dialogen med programtekstene. Forskjellen er altså hvordan forslagsstillerne som *teksteksterne* aktører presenteres i tekstene: I forslagene fra Sunndal Arbeiderparti og HLF blir dialogen mellom de teksteksterne aktørene tematisert, men det skjer ikke i forslagene fra Olsen og Kjær Sti. Deres uttrykk for modalitet viser på overflaten ikke «the speaker's angle», men Arbeiderpartiets.

5.5.1.3 Modalitet og stemmenes ansvar

Hvordan fungerer denne forskjellen i praksis? De to ulike strategiene benytter seg i stor grad av samme type modalitet, som vi allerede har vært inne på, nemlig nødvendighet og villighet. Det er stort sett *vil* som brukes til å uttrykke modalitet med middels høy verdi. Vi finner igjen formuleringene *Arbeiderpartiet vil* i absolutt alle programtekstene – men ikke i forslag 1 og 3. I forslagstekstene 2 og 4 er utdragene med *Arbeiderpartiet vil* helt sentrale i tekstene, noe vi kommer tilbake til i diskusjonen om argumentasjon. Men vi kan slå fast at de illustrerer at subjektet har stor betydning for hvordan vi skal oppfatte modaliteten og språkhandlingen. Halliday og Matthiessen beskriver subjektet som den som blir holdt ansvarlig for at setningen fungerer som en interaktiv hendelse. Det er kanskje lettere å se prinsippet om ansvarlighet når det gjelder setningstypen som inkluderer tilbud og ordre (jf. kapittel 3.2.2). Her spesifiserer subjektet den som faktisk er ansvarlig for å realisere tilbudet eller ordren (2004: 117). I dette tilfellet er det altså klart at tilbudet kommer fra Arbeiderpartiet, og at de holdes ansvarlige. Det typiske subjektet i et tilbud er også den som snakker (ibid:), og både i de to forslagstekstene og programtekstene er tilbudet formet ut fra at Arbeiderpartiet er avsenderen. Modaliteten viser altså til graden av forpliktelse, som her med *vil* med middels høy verdi.

Forslagstekstene formulerer seg altså som om Arbeiderpartiet snakker. Dermed nærmer de seg Arbeiderpartiets stemme slik den fremstår i partiprogrammet gjennom bruken av *Arbeiderpartiet vil* og *Arbeiderpartiet ønsker*. Begge disse formuleringene går igjen i både forslags- og programtekster: forslag 2: *Arbeiderpartiet ønsker å øke kvinneandelen...*

(programtekst 2, utdrag 21) og *Ap ønsker derfor å opprette en nasjonal database (...)* (forslagstekst 4, utdrag 9). *Ønsker* viser altså at subjektet tar mindre ansvar for påstanden.

Når det gjelder nødvendighet, er det imidlertid flere ulike måter å formulere denne ansvarligheten. I en ordre er det typiske subjektet den personen som det snakkes til (ibid: 117). Her fungerer det imidlertid ofte annerledes. I forslag 1 ser vi at det ofte er et *vi* som er subjekt, ofte sammen med modalitet av høy verdi. I forslagsteksten har vi et eksempel i utdrag 9: *Vi må også få en betydelig utbygging av ettervernstilbudet som en direkte oppfølging fra behandlingen*, og i programteksten brukes lignende formuleringer: *Vi må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse* (12). Jeg har forklart hvordan dette kan forstås som en ordre til partiet, i at Sunndal Arbeiderparti inkluderer seg selv i et *vi* som holdes ansvarlig for det som må gjøres. I forslag 3 er imidlertid ikke HLF en del av et *vi*. Her rettes ordrene direkte til mottakeren, som i *Arbeiderpartiet må ta opp i seg at det er et klart skille mellom private løsninger og velfredstilbud fra frivillig sektor* (7), og mer indirekte gjennom å henvise til selve partiprogrammet i *AP sitt program bør reflektere (...)* (28). Begge disse måtene viser modalitet der subjektet er den reelle mottakeren av teksten, nemlig Arbeiderpartiet.

Samtidig har jeg påpekt at høy modalitet ikke alltid betyr høy forpliktelse i de tilfellene der subjektet tydelig er den ansvarlige. Som i eksemplet fra utdrag 9 i forslag 1, *Vi må også få en betydelig utbygging (...)*, motsier det aktive *vi må* det passive *få*. Det viser at den grammatiske konstruksjonen av subjekt og finitt ikke er det eneste som har betydning for hvordan modaliteten viser forpliktelse. Det viser svakheten i å ikke analysere resten av setningen. Men i disse eksemplene må vi også til en viss grad ta høyde for konteksten, og hvem som kan holdes *politisk* ansvarlige for utførelsen av ordren. Dette kommer jeg tilbake til i omtalen av partiprogrammet som genre.

Nødvendighet brukes imidlertid også på en ganske annen måte i forslags- og programtekstene. Dette er nødvendighet som uttrykkes ved et annet subjekt enn den reelle mottakeren eller avsenderen. Ofte er det abstrakte begrep som er subjekt i setningene, som *det: For å sikre kvaliteten i norsk skole bør det være et statlig ansvar å legge til rette og sørge for gjennomføringen av dette* (programtekst 4, utdrag 8) eller *Som ansvarlig instans bør det legges til rette for at det offentlige i større grad samhandler med frivillig sektor (...)* (programtekst 3, utdrag 6). Her uttrykkes det nødvendighet, men det er ikke helt klart hvem ordren kommer til eller fra. Halliday og Matthiessen påpeker at selv de elementære språkhandlingene involverer komplekse forestillinger; å gi betyr «å invitere til å motta» mens å kreve betyr «å invitere til å gi». Her gjør ikke den som snakker bare noe for seg selv, han

behøver også noe fra leseren (2004: 107). Slike formuleringer viser at avsenderen inviterer til å gjøre noe med problemer som samhandling mellom offentlig og frivillig sektor, eller kvaliteten i norsk skole. Det er imidlertid ikke uttrykt hvem som inviteres til å sørge for at dette blir gjort.

Den samme mekanismen blir enda mer tydelig i tilfellene der vi ser at et begrep, et tiltak eller en institusjon er subjekt. Noen eksempler fra forslagstekstene er *Dette tilbudet må stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling* (forslag 1, utdrag 5) og *Førts bør prinsippdiskusjonen om en tettere samhandling føres* (forslag 3, utdrag 63), samt *Frivillig sektor bør bli en del av helsebudsjettet* (forslag 3, utdrag 45). Formuleringen finner vi også flere steder i programtekstene: *Alle ledd i rusomsorgen må styrkes* (programtekst 1, utdrag 5), *En viktig oppgave for Forsvaret må også være å bidra til flernasjonal krisehåndtering og til arbeidet for internasjonal fred og sikkerhet* (programtekst 2, utdrag 6). Her er det også noen eksempler på at andre deltakere enn avsender og mottaker er subjekt: *Læreren må få krav om og støtte til å lede elevene med naturlig autoritet* (programtekst 4, utdrag 25). Ingen av disse eksemplene inneholder noen direkte ordre fra avsender til mottaker. Nødvendigheten i utsagnet kommer tydelig fram, men det er ikke klart hvem som er ansvarlig for at dette skjer. Likevel kan vi lese en forventning til handling i uttrykk som *dette tilbudet må stå klart (...)*. Ordren fungerer her nettopp som «å invitere til å gi», og viser dermed en klar forventning som rettes fra avsenderen av teksten til mottaker. Det er underforstått at mottakeren faktisk kan «gi» det som er nødvendig.

I forslaget fra Sunndal Arbeiderparti (1) har vi sett at lokallaget inkluderer seg selv i et *vi* som holdes ansvarlig for å gjøre det som fremstilles som nødvendig. Imidlertid viser bruken av nødvendighet der et tiltak er subjekt, at dette *vi*-et tydelig er delt opp i en avsender, Sunndal Arbeiderparti, og en mottaker, Arbeiderpartiet sentralt. Vi har flere eksempler, for eksempel i en formulering med lav modalitet, *Denne må gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatireformen (...)*. Her tones nødvendigheten ned ved å kombinere *må* og *gjerne*. En slik formulering viser en «ekstrem» variant av å gjøre en ordre om til å invitere til å gi, og viser en dialogisk strategi som plasserer Sunndal Arbeiderparti bort fra partiet sentralt. Slik får forslag 1 til felles med forslag 3 at det gjennom å bruke nødvendighet tydeliggjør avsender-mottaker-forholdet mellom de teksteksterne aktørene.

Samtidig er andre typer modalitet også med på å uttrykke en personlig stemme, som flere subjektive og objektive modalitetsmetaforer i teksten. Det finner vi blant annet i forslaget fra Sunndal Arbeiderparti, der subjektet posisjonerer sin sikkerhet overfor innholdet: *Da vet vi at de det gjelder raskt mister motivasjonen og dermed forsvinner ut av*

behandlingskøen og ut på kjøret igjen (7). Men vi finner også objektive modalitetsmetaforer i forslagene; Sunndal Arbeiderparti slår fast at *Det er nødvendig med styrket forskningsinnsats* (11), og i forslag 4: *Hvis vi skal oppnå alle målene i Kunnskapsløftet, er det helt nødvendig at hele skole-Norge drar i samme retning og kan dra nytte av hverandres kompetanse og ideer* (12). Her er modalitetstypen nødvendighet, og vi ser at modalitetsmetaforen tjener til å «forkle» at vi har å gjøre med språkhandlingen ordre. Men å skjule subjektiviteten er også en måte å utvikle en stemme på, gjennom å ikke kommunisere hva som er «common sense». Jeg forstår det slik både når man fastslår at man vet noe, som i modalitetsmetaforene som uttrykker sannsynlighet, og når man presenterer noe som nødvendig i de objektive metaforene. I begge tilfeller presenteres noe som er diskutabelt som fakta, en posisjonering som gjøres av avsenderen av teksten. Vi finner lite av dette i programtekstene, men i programteksten om skole finner vi også uttrykket *er det nødvendig* (34). Dermed ser vi at det ikke er et fremmedelement i programteksten å benytte seg av modalitetsmetaforer.

For å oppsummere, har vi sett at modalitetstypen nødvendighet ofte brukes for å signalisere, tydelig eller mindre tydelig, at avsenderen av forslagsteksten har en dialog med mottakeren Arbeiderpartiet. Vi har sett at forslag 1 og 3 benytter seg av nødvendighet på denne måten, og at de dermed får en lignende dialogisk strategi, selv om HLF ofte er tydeligere gjennom å la mottakeren være subjekt. Den høye forekomsten av nødvendighet i forslag 1 og 3 viser at begge tekstene har en sterk orientering mot den reelle mottakeren, selv om det gjøres på flere ulike måter. Mens HFL er tydeligst ved å bruke formuleringer som *Arbeiderpartiet må* (7) og *AP sitt program* (28), bruker både de og Sunndal Arbeiderparti formuleringer der mottakeren ikke er synlig i setningen. Å bruke begreper som *frivillig sektor* eller *alle ledd i rusomsorgen* som subjekter, og dermed uttrykke nødvendighet knyttet til det konkrete tiltaket, er noe som både gjøres i forslags- og programtekstene. I forslag 1 og 3 forstår jeg det som sagt som en strategi som legger vekt på nødvendigheten av noe overfor mottakeren, og dermed sender dem en ordre i formen «en invitasjon til å gi». Selv om vi ser den samme måten å bruke modalitetstypen nødvendighet i programtekstene, mener jeg dette ikke er noen tilnærming til genren i forslagstekstene. I stedet er det et uttrykk for en dialog mellom forslags- og programtekstene, der modalitet brukes til å vise hvilke tiltak som er sentrale for forslagsstillerne. Når nødvendighet brukes i programteksten, fungerer det på samme måte i en dialog med leseren – noe jeg kommer tilbake til i neste kapittel.

Vi har også vist at villighet brukes til å formulere tilbud, som oppfattes som de kommer fra Arbeiderpartiet. Forslag 2 og 4 benytter seg i stor grad av slike formuleringer, der det som går igjen er *Arbeiderpartiet vil og ønsker*. Den dialogiske strategien her er altså å

nærme seg den sentrale dialogen mellom programteksten og velgerne. Dermed skjuler forslagstekst 2 og 4 at de har enkeltpersoner som avsendere, og uttrykker seg i stedet som om de er en del av partiprogrammet. I programtekstene er det nettopp denne måten å bruke modalitet på som er sentral; hva man lover å gjøre, og hvor sterkt disse tilbudene uttrykkes ved hjelp av modalitet med høyere eller lavere verdi. For å fullt ut forstå hvordan disse tilbudene fungerer, må vi se utover den grammatiske modaliteten og også forstå den politiske konteksten. Dette sentrale genretrekket ved partiprogrammet kommer jeg til å drøfte videre i siste kapittel.

5.5.2 Argumentasjon

5.5.2.1 Hjemmelen som subjektiv og ideologisk

En grei antakelse når vi ser på forslagstekstenes argumentasjon, er å gå ut fra at de argumenterer for sine synspunkter for å overbevise Arbeiderpartiet om at forslagene er gode. Forslag 1 og 3, som fungerer som innspill rundt et bredere tema, gjør nettopp dette når de argumenterer for hvordan henholdsvis ruspolitikken og politikken overfor frivillig sektor bør fungere. I forslaget fra Sunndal Arbeiderparti har jeg pekt på hvordan modalitetsmetaforen *vet* vi brukes i hjemlene. Men de implisitte hjemlene er viktigst i forslag 1 og 3. Den lange forslagsteksten fra HLF argumenterer opp mot hovedpåstanden *Etter vår oppfatning bør det systematiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor innen helse og omsorg på områdene rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling* (61). Går vi lenger ned i den omfattende hierarkiske argumentasjonsstrukturen, finner vi flere sentrale hjemler som er med på å bygge opp bildet av frivillig sektor. Disse er implisitte: *Å ha kommersiell drift som mål, er ikke bra* og *Dette profittmotivet (hos privat sektor) er dårlig for samfunnet*.

Det som er felles for hvordan disse hjemlene fungerer i dialogen med partiet, er at de er med på å bygge en tydelig subjektiv stemme hos avsenderen: I de eksplisitte hjemlene indikerer Sunndal Arbeiderparti ved hjelp av sannsynlighetsmetaforer at innholdet er kjent for subjektet *vi*, nemlig lokallaget og partiet sentralt: *Dersom vi ikke har et godt nok ettervern vet vi at tilbakefalls-prosentsen er meget høy* (10). Her peker de på noe som skal være innforstått politisk kunnskap ved å bruke *vet vi*. Denne innforståtte kunnskapen, eller snarere politiske bakgrunnen, er den som vi også finner i de implisitte hjemlene. Mens den altså påpekes som selvsagt hos Sunndal Arbeiderparti, regnes den som så selvsagt hos HLF at den ikke trenger å uttales eksplisitt. Slik politisk kunnskap kommer også fram i en av de implisitte hjemlene hos Sunndal Arbeiderparti: *Det som skjer rundt i kommunene er ikke-lovpålagte oppgaver som man trenger ekstra penger for å satse på*. Ved hjelp av både eksplisitte hjemler med

modalitetsmetaforer og med implisitte hjemler bygger HLF og Sunndal Arbeiderparti opp et etablert «common sense» som omfatter både dem som avsender og mottakeren Arbeiderpartiet (jf. Fairclough 1995: 28).

Samtidig viser det en subjektivitet i forhold til forståelsen av hva som er «common sense». Sunndal Arbeiderparti påpeker at *vi vet* om en del av konsekvensene innenfor ruspolitikken, og etablerer dermed et utgangspunkt for diskusjon som de mener er felles med partiet. I tillegg bruker de uttrykk som *ikke-lovpålagte oppgaver* som i en dialog mellom partiet og lokallaget ikke trenger å forklares nærmere. Slik plasserer de seg innenfor samme politiske diskurs. HLFs argumentasjon bygger på implisitte hjemler som ikke tas til følge i programteksten. Samtidig illustrerer det godt hvordan de selv står i forhold til disse spørsmålene, og hjemlene blir derfor et bidrag til å identifisere deres personlige stemme: De er negative til profittmotiv og kommersiell drift, noe som i og for seg er naturlig for dem som representanter for frivillig sektor, men som ikke nødvendigvis deles av Arbeiderpartiet.

5.5.2.2 Etablering av felles plattform

Dette er altså en strategi for å etablere et felles utgangspunkt for argumentasjonen mellom avsenderne av forslagene og Arbeiderpartiet. De implisitte hjemlene bærer preg av å være ganske generelle, men forslag 2 illustrerer hvor vanskelig det er å peke på om hjemler er generelle eller ikke. Den første hjemmelen, *de som gir noe til staten, har krav på å få noe tilbake*, kan sies å være en generell sosialdemokratisk regel. Men betyr det at argumentasjonen er ideologisk? Sammenlignet med HLFs motstand mot profittmotiver i privat sektor virker denne hjemmelen helt generell, og få norske politiske partier vil motsette seg dette prinsippet. Men i forslag 2 finner vi også en generell hjemmel som ikke er så lett å oppfatte: *Slike tiltak (oppfølging av veteraner) må nedfelles i loven*. Her ser vi noe av det samme som i forslaget fra Sunndal Arbeiderparti; at den politiske konteksten slike prosesser skjer i, tas for gitt.

En annen måte å skape et utgangspunkt for argumentasjonen hos avsender og mottaker, skjer i forslag 4. Her ser vi at modalitet brukes i hjemlene, blant annet *Det bør være et statlig ansvar å legge til rette for gjennomføringen av et slikt tiltak* (omskrevet fra utdrag 8) og *Hvis vi skal oppnå alle målene i Kunnskapsløftet, er det helt nødvendig at hele skole-Norge drar i samme retning og kan dra nytte av hverandres kompetanse og ideer* (12). Begge disse hjemlene understøtter hovedpåstanden, som er at Arbeiderpartiet ønsker å opprette en kunnskapsdatabase for skolen (9). Subjektene er henholdsvis *det* og *hele Skole-Norge*, altså er det ikke noe subjekt som holdes ansvarlig for modaliteten. *Er det helt nødvendig* påpeker hva

som er politisk konsensus når den fungerer objektivt. Slik kan altså både objektive og subjektive modalitetsmetaforer, som gir noen vurderinger av verden, etablere et ideologisk utgangspunkt for argumentasjonen.

Jeg har trukket fram hvordan hjemlene i argumentasjonen, både de som er implisitte og de som har modalitetsressurser, er med på å posisjonere forslagenes stemme i det politiske landskapet. Det kan forstås som at argumentasjonen er mer innforstått i dialogen mellom forslagsstillerne og partiet, enn i dialogen mellom partiet og velgerne. For å oppsummere, kan vi se dette i sammenheng med *naturalisering* av ideologi, og hvordan ideologien befinner seg i det usagte (Fairclough 1995: 24). Som nevnt antar Fairclough en skala av naturalisering, der det mest naturaliserte er representert av en proposisjon som blir tatt som «common sense» av alle medlemmer av et visst samfunn (ibid: 31). Omtalen av politiske prosesser som interesseorganisasjoner og lokallag kjenner til. Samtidig benytter spesielt forslag 1 og 3 andre implisitte hjemler som bare er gyldige innenfor et bestemt politisk diskursfellesskap. Å *ha kommersiell drift som mål, er ikke bra* fra forslag 3 er et eksempel på en ideologisk hjemmel av denne typen, mens modalitetsmetaforer som *er det helt nødvendig* brukes til å understreke konsensus innenfor dette diskursfellesskapet.

5.5.3. Fra forslagstekster til programtekster

Denne analysen gir som sagt ikke noe grunnlag for å slå fast nøyaktig hva slags rolle forslagsteksten har spilt i prosessen med å skape programteksten. Men når vi nå har analysert ulike strategier for hvordan forslagene bruker argumentasjon og modalitet, kan vi gå nærmere inn på hvor gode strategiene ser ut til å være i dialogen med partiet.

5.5.3.1 Likheter mellom forslags- og programtekster

Vi har slått fast at både forslag 2 og 4 førte til et konkret punkt i partiprogrammene. Selv om ikke noe av argumentasjonen for disse punktene finnes konkret i programtekstene, finner vi mange likheter i modalitetsbruk og argumentasjon i forslags- og programtekstene. Vi kan ikke slå fast sikkert at det har ført til at forslagene er tatt med, men vi har sett at de to forslagene har brukt samme strategi. I forslag 2 ser vi at programteksten bruker en nesten identisk formulering som i forslagsteksten: *Arbeiderpartiet vil (...) styrke veteranenes rettigheter*. I tillegg har vi sett at både de eksplisitte og implisitte ideologiske hjemlene «passer sammen» i forslags- og programteksten, noe som vitner om en delt naturalisert ideologi bak de to tekstene. Det samme så vi i forslag 4, der det ideologiske utgangspunktet i begrepet *fellesskole* viser at argumentasjonen gjøres ut fra et begrep som har et bestemt innhold for

Arbeiderpartiet. Vi finner også en implisitt hjemmel som uttrykker samme type oppfatning om Kunnskapsløftet som partiet har. Argumentene føyer seg inn i det jeg har kalt den samme ideologiske plattformen både i forslags- og programteksten.

I tillegg har vi beskrevet hvordan forslagenes dialogiske strategi er å tilpasse seg Arbeiderpartiets stemme. At teksten er brukt nesten ordrett etter forslaget, hadde aldri skjedd hvis ikke teksten nettopp var tilpasset slik. Tilbudet som er formulert som av partiet selv, *Arbeiderpartiet vil*, er plassert inn i en lengre punktliste i programteksten, og fungerer dermed som et punkt på en liste over tilbud til publikum.

Fra forslag 4 finner vi også tilnærmet identiske formuleringer i forslagsteksten: *Ap ønsker derfor å opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem* (9) og programteksten: (*Arbeiderpartiet vil:*) • *opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem* (46). Her ser vi at modaliteten er forskjellig, og at forslaget bruker lavere modalitet enn programteksten. Dette er det eneste punktet forslaget forsøker å få inn, noe argumentasjonsstrukturen viser. Dette kan også forklares med at Kjær Stis fullstendige tekst ble skrevet etter at hun ble oppfordret til å utdype argumentasjonen. Vi har sett at formuleringen *ønsker* også brukes i programtekster, og dermed faller det ikke utenfor forslagets tilpasning til programmets stemme. Bruken av modalitet i begge forslagene viser forståelse for partiprogrammets genrekonvensjoner: *vil* og *ønsker* signaliserer en forpliktelse til tilbudet som ikke er for stor. Slik jeg forstår disse forslagene, er strategien som går ut på å tillegge seg selv Arbeiderpartiets stemme i disse tilfellene vellykket.

5.5.3.2 Punktlista *Arbeiderpartiet vil*

Begge de to forslagene ble altså satt inn under punktlista *Arbeiderpartiet vil* i programteksten. Som jeg har nevnt før, knyttes det ingen argumentasjonsstruktur til denne punktlista. Vi kan se at en del av punktene gjentas omtrent likt som de har blitt omtalt i den løpende teksten. For eksempel ser vi i programtekst 2 at argumentasjon i teksten leder opp til en påstand om at *Norge må derfor ha et moderne sjø- og luftforsvar for bruk i våre store havområder mot nord* (12). Dette gjenformuleres som et tilbud i punktlista: (*Arbeiderpartiet vil:*) • *at Forsvaret er til stede i nordområdene med relevante bidrag fra alle forsvarsgrenene* (24). Men punktene som stammer fra forslag 2 og 4 er blant flere punkter det ikke argumenteres spesifikt for i teksten. Jeg forstår det som at argumentasjonen i forslagene heller ikke er ment til å tas med i

teksten; det er det konkrete punktet som er det sentrale. Argumentasjonen skal overbevise skaperne av programteksten, ikke det generelle publikummet.

Når vi vet at strategien i forslag 1 og 3 ikke er å få et slikt punkt inn i programmet, er det vanskeligere å beskrive hva slags påvirkningskraft de har hatt. Vi har sett på hvordan disse to forslagstekstene bruker modalitetsformer som *Arbeiderpartiet må* til å signalisere at forslaget sendes fra dem til Arbeiderpartiet. Verdien på modaliteten er høy: *Vi må snarest sørge for å etablere nok behandlingsplasser og gode ettervernsløsninger* (forslag 1, utdrag 4) og *Programmet må ta opp i seg de målsetninger som følger av frivillighetsmeldingen og Soria Moria erklæringen*. (forslag 3, utdrag 4). I programtekstene er det også høy modalitet, men subjektet er som vi har beskrevet ofte et begrep, ikke en reell aktør som Arbeiderpartiet. Slikt sett kan det på overflaten se ut som at forslags- og programtekstene deler trekk når det gjelder modalitetsbruk, mens det i virkeligheten er helt motsatt. Når det gjelder argumentasjon, har vi beskrevet at det også er flere forskjeller enn likheter.

5.5.3.3 Gode strategier for forslagstekstene

Likevel ser vi at en del av de sentrale påstandene i forslagene, er å finne igjen i programtekstene. Vi har beskrevet hvordan Sunndal Arbeiderparti argumenterer for hvorfor man bør trekke veksler på Psykiatireformen i rusomsorgen, et poeng som blir en del av den sentrale påstanden også i programteksten, der vi finner det samme poenget i hovedpåstanden *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste. Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarende den satsingen som har vært i psykiatrien* (16–17). I forslag 3 ser vi at en helt sentral påstand i forslagsteksten ikke følges opp i programteksten: *Arbeiderpartiet må ta opp i seg at det er et klart skille mellom private løsninger og velfredstilbud fra frivillig sektor (...)* (7–8). Strategien til Sunndal Arbeiderpartiet og HLF er ganske ulik i forslagene: mens modaliteten først tones ned med formuleringen *Denne må gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatireformen* er oppfordringen svært tydelig hos HLF, som sier at Ap må ta opp i seg dette grunnleggende ideologiske skillet. Dette har jeg nevnt er et syn som Ap sannsynligvis ikke er enige i, og det oppfattes som rart at det forfektes så sterkt i forslagsteksten. Men programteksten legger også stor vekt på et punkt som er den sentrale påstanden i forslagsteksten, nemlig at det er utfordringer i helsetjenesten som må løses ved større samhandling mellom privat og offentlig sektor. Vi ser at i forslaget formuleres dette med lav modalitet og uten en av aktørene i dialogen som subjekt: *Etter vår oppfatning bør det systematiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor innen helse og omsorg på områdene rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling* (61).

Vi ser altså at utdragene med middels eller lav modalitet, som ikke har Arbeiderpartiet som subjektet som ansvarliggjøres, i størst grad er tatt inn i programmet. Dette er også utdragene fra som *ikke* tydeliggjør den *tekstesterne* dialogen mellom forslagsstilleren og partiet. Vi kan se at den subjektive stemmen er tilstede i disse utdragene, men at den ikke kommer med de aller klareste oppfordringene til partiet. Det er imidlertid vanskelig å være bastant på at akkurat dette trekket ved disse utdragene er det som gjør at de er blitt med fra forslagsteksten til programteksten.

Samtidig ser vi at programteksten om frivillig sektor bruker mye plass på å påpeke noe forslagstekst 3 forsøker å få dem til å gjøre: *AP må ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren* (30). Her ser vi at HLF sterkt posisjonerer seg som en egen, rådgivende stemme overfor Arbeiderpartiet, og likevel blir tatt alvorlig. Det er altså vanskelig å konkludere klart, men det ser ut som at den dialogiske strategien som lønner seg, er å fremsette påstander som ikke har modalitet med høy verdi, og der Arbeiderpartiet ikke er subjekt. Argumentasjonen som kan tilpasses en ideologi som er naturalisert i et stort diskursfellesskap, som er det Arbeiderpartiet legger til grunn, er de som får størst gjennomslag.

6 Partiprogrammet i dialog med publikum

Vi har vist hvordan forslagstekstene har fått en påvirkningskraft på partiprogrammet blant annet gjennom å tilpasse seg Arbeiderpartiets stemme språklig i partiprogrammet. Vi har også belyst hvordan en dialog mellom forslagstekstene og programtekstene kan ha foregått, og sett på hva slags argumentasjon og modalitet vi finner i forslags- og programtekstene. Dermed har vi allerede kommet med en del antakelser og beskrivelser av hva som kjennetegner partiprogrammet gjennom hvordan forslagene har blitt behandlet der. Det er nå på tide å gå nærmere inn på hvordan denne stemmen framtrer i partiprogrammet på bakgrunn av forslagene, og hvordan den har en dialog med publikum. Først skal vi se på noen sentrale trekk ved bruken av modalitet og argumentasjon, og hvordan de kan forstås som genretrekk.

6.1 Partiprogrammet som genre

6.1.1 *Vil* som grammatisk løfte

Jeg har vist at modalitet, som et uttrykk for dialog gjennom å utøve den mellompersonlige metafunksjonen i språket, er med på å posisjonere avsenderens budskap og hvordan han holdes ansvarlig for det. Hvordan kan vi forstå bruken av modalitet mer helhetlig?

Det er språkhandlingen tilbud og dermed modalitetstypen villighet som er den mest sentrale i programtekstene, spesielt siden argumentasjonen ofte leder opp mot påstander av denne typen. Vi har også sett at forslag 2 og 4 bygger opp argumentasjonen sin rundt påstander som har modalitet med *vil*, og at det er disse utdragene som ble tatt inn i programteksten omtrent likelydende som i forslagstekstene. Vi har sett hvordan subjektet blir ansvarlig for tilbudene som presenteres på denne måten. Dette vil jeg nå forsøke å forklare som *løfter* fra politikerne.

Som en formel som går igjen i alle programtekstene, og som har inkludert to av de konkrete forslagene, er *Arbeiderpartiet vil* en av de mest sentrale formuleringene i programtekstene. Her ser vi at Arbeiderpartiet fungerer som subjektet som ansvaret for modaliteten faller på, og modalverbet *vil* ha vi definert med middels lav verdi. Når det har en middels lav verdi, kan vi også diskutere hvor forpliktende løfter formulert på denne måten er for Arbeiderpartiet. Det spesielle med *vil* er imidlertid at det både kan fungere som en modal og temporal operatør i setningen. Halliday og Matthiessen klassifiserer *vil* som en temporal operatør som uttrykker fremtid, samtidig som det er en modal operatør med middels høy verdi (2004: 116, fig. 4 (4)). Temporale og modale operatører har til felles at de uttrykker mellompersonlig *deixis*, det vil si at de plasserer utvekslingen innenfor det semantiske

området som åpnes opp mellom avsender og mottaker (ibid: 116). I dette tilfellet mener jeg *vil* i all hovedsak fungerer som en modal operatør, siden den brukes i et tilbud som et uttrykk for hvor stor forpliktelse Arbeiderpartiet har til tilbudet⁴⁹. Men vi kan likevel tenke oss at verbet samtidig har med seg en temporal kvalitet. Halliday og Matthiessen mener det konstruerer tid mellompersonlig, ved å definere hva som er «nå» for deg og meg når det blir sagt (ibid: 116). Partiprogrammet er, som vi var inne på innledningsvis, «den ideologiske og politiske plattformen for Arbeiderpartiet den neste fire års perioden». Dette er med på å sette innholdet som fremføres inn i en tidsdimensjon, og på denne måten kan vi forstå tilbudet som noe som fremsettes for å gjelde for denne perioden. *Vil* uttrykker dermed en middels høy forpliktelse til det man skal gjøre, men plasserer det også som noe som man forplikter seg til i en fireårsperiode. Framtida blir definert formelt ved at partiprogrammet gjelder fra 2009–2013, men også mellompersonlig som noe som partiet *vil* skal skje i den nærmeste framtida.

Språkhandlingen tilbud er også sentral i dialogen mellom partiet og publikum. Det er partiet som har makten til å påvirke politikken, men språkhandlingen tilbud konstruerer det som at de tilbyr velgerne denne varen eller tjenesten. Hvordan dette tilbudet oppfattes, avhenger imidlertid også av hva som kommer etter *Arbeiderpartiet vil*, det vil si det som grammatisk defineres som *predikatet* i setningen. Predikatet realiseres av en verbal gruppe minus den temporale eller modale operatøren (Halliday og Matthiessen 2004: 121). Dette er ikke en del av moduselementet, og jeg har så langt ikke analysert setningene ut over dette for å se på modaliteten. Men vi kan også ta et blick på predikatene, som kommer etter *vil* her: (*Arbeiderpartiet vil:*) • *opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem* (programtekst 4, utdrag 46) og • *styrke veteranenes rettigheter med vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørendearbeid* (programtekst 2, utdrag 30). Her ser vi at *vil* viser forpliktelsen til en bestemt handling som uttrykkes gjennom det infinitte leddet etter, som *opprette* og *styrke*. Det er denne måten å formulere tilbud på som er mest vanlig i programtekstene, både i punktlistene og i løpende tekst med tilbud, som *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste* (programtekst 1, utdrag 16) eller *Arbeiderpartiet vil sikre frivillighetens uavhengighet og mangfold (...)* (programtekst 3, utdrag 1). I tillegg har vi de utvidede predikatene som også uttrykker modalitet, og er bygget opp på en lignende måte: *ønsker å øke* (programtekst 2, utdrag 21). I andre utdrag, men ikke i nærheten av så mange,

⁴⁹ Grammatisk defineres også *primary tense*, dvs uttrykket for fortid, nåtid eller fremtid, som noe vi ikke kan finne igjen i *forslag*, altså setninger med språkhandlingen nødvendighet eller villighet (jf. Halliday og Matthiessen 2004: 116). Dermed kan vi grammatisk se bort fra at vi har å gjøre med en temporal operatør her.

ser vi at modalverbet ikke følges av et predikat, men en leddsetning som gjerne begynner med «at»⁵⁰. Noen eksempler er (*Arbeiderpartiet vil:*) • *at lærestoffet og læremidlene skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet* (programtekst 4, utdrag 40) og • *at de som ber om hjelp for sin rusavhengighet skal få oppfølging fra første dag* (programtekst 1, utdrag 25). Her er det ikke like tydelig at *vil* forplikter Arbeiderpartiet til en handling.

6.1.2 Vil som politisk løfte

De formelle kriteriene gjør altså at kriterier som gjør at *vil* kan defineres som et løfte. Men kan vi oppfatte dette som *politiske* løfter? Programsakene avspeiler gjerne prinsipielle målsettinger både på kort og lang sikt (Valen og Narud 2004: 63). Tilbudene, som ledes an av *Arbeiderpartiet vil*-formuleringen, uttrykker gjerne mer konkrete tiltak. Modalitet med middels verdi illustrerer imidlertid målsettingsperspektivet; det er Arbeiderpartiets *vilje* at dette skjer, men det er ikke sikkert at det skjer. Forslaget om å styrke veteranenes rettigheter (forslag 2) fremstår for eksempel som en målsetting, og noe som skjer over lengre tid. Forslaget om å opprette en nasjonal kunnskapsdatabase er noe man kan forstå som et mer konkret løfte. Det er en håndfast ting å gjøre, som krever igangsetting, og ikke fungerer som mange ulike tiltak over tid. Språklig ser vi at det er store variasjoner innenfor denne glidende overgangen fra det å love å gjøre noe konkret til de videre målsettingene. Utdrag som *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste* (programtekst 1, utdrag 16) og *Arbeiderpartiet vil sikre frivillighetens uavhengighet og mangfold, øke kunnskapen om frivillighetens betydning i samfunnet og foreta en bedre koordinering av frivillighetspolitikken mellom ulike statlige etater og departement* (programtekst 3, utdrag 2) illustrerer hvordan resten av utdraget er sentralt for hvordan man oppfatter forpliktelsen bak modaliteten. Norsk ordbok definerer et løfte blant annet som en «forpliktende erklæring»⁵¹. Selv om noen av tilbudene fremstår mer som målsettinger, og andre mer som konkrete løfter, mener jeg partiprogrammet som genre også legger opp til at det nettopp ligger forpliktelser bak alt som blir sagt. Dette er bakgrunnen for at jeg mener vi kan kalle tilbud som *Arbeiderpartiet vil* for løfter som gis til velgerne. At *vil* med middels høy modalitet er så sentralt her, viser også at

⁵⁰ Her kommer jeg bare til å betrakte disse som en *rest* i setningen, og ikke analysere videre på detaljnivå. (jf. Halliday og Matthiessen 2004: 121). Leddssetninger med modalitetsressurser faller også utenfor Halliday og Matthiessens beskrivelse av moduselementet, og modalitetsressurser i dem kommer ikke til å beskrives noe nærmere.

⁵¹http://www.ordnett.no/ordbok.html?search=1%F8fte&search_type=&publications=2&publications=3&publications=17&publications=20&publications=23&publications=33&publications=36&publications=1&publications=5&publications=11&publications=12&publications=18&publications=19&publications=21&publications=22&publications=34&publications=35&publications=9&publications=10&publications=7&publications=8&publications=15&publications=16&publications=29&publications=30

Arbeiderpartiet ikke pålegger seg selv en alt for stor forpliktelse i måten de formulerer seg på. Det er vanskelig å ta dem for løftebrudd når det er slik de formulerer seg i partiprogrammet, noe som trolig også er en faktor som spiller inn på hvordan utformingen blir.

6.1.3 Modalitet og politiske prioriteringer

Kan også språkhandlingen ordre og modalitetstypen nødvendighet knyttes til disse politiske målsettingene? Vi har i oppsummeringen av funnene sett på hvordan det å kreve også kan fungere som «å invitere til å gi», og hvordan abstrakte begrep eller tiltak gjør at det ikke er tydelig hvem som er ansvarlige for innholdet i setningen. Formuleringer som *Frivillig sektor bør bli en del av helsebudsjettet* (forslag 3, utdrag 45) er det mange av i programtekstene, og de er også ofte uttrykt som påstander i argumentasjonen. Hva betyr slike formuleringer?

I partiprogrammet er prioriteringer, og i hvor stor grad noe er nødvendig, sentrale (jf. Narud og Valen 2004: 33). Dette mener jeg er en av forklaringene på hvorfor vi finner så mye av modalitetstypen nødvendighet i forslaget. Samtidig ser vi at det er større variasjon i verdien på modaliteten når vi har å gjøre med nødvendighet. Vi finner utdrag med middels verdi, som gjerne uttrykkes gjennom *bør* og i noen tilfeller *skal*, og høy verdi med *må*. Da vi så på dialogen mellom forslaget og programmet, så vi at forslagstekstene 1 og 3, som brukte mest nødvendighet, brukte det til å signalisere overfor partiet hvor sentrale de syntes ulike politiske saker var. Et eksempel på det er *AP må ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren* (forslag 3, utdrag 30). Vi ser at nødvendighet brukes i alle forslagstekstene utenom forslag 3 om frivillighet. Felles for alle forslagene er at de omhandler store temaer som alle til en viss grad kan være enige om at man bør forbedre: rusomsorgen, Forsvaret, frivillighetspolitikken og skolen. Her er det prioriteringene innenfor feltet som er det sentrale.

Dette kan vi forklare med bakgrunn i forskjellen mellom såkalte *posisjonsspørsmål* og *valensspørsmål*. Et politisk stridsspørsmål på samfunnets dagsorden er noen ganger et posisjonsspørsmål, det vil si en sak der det er uenighet om hvilket standpunkt som er best. I slike saker vil toneangivende partier på hver side i striden tjene på at saken kommer på dagsordenen, forutsatt at de har et entydig og klart standpunkt, og at de fremstår som et samlet alternativ for tilhengerne av dette alternativet. Andre aktuelle saker fremtrer som valensspørsmål, der det hersker bred enighet om målet, men uenighet om midlene som skal til for å nå målet (Aardal mfl. 2004: 20). Det er i forbindelse med valensspørsmål at modalitetstypen nødvendighet av ulik verdi typisk brukes i partiprogrammene. Det markeres også gjennom modalitetsmetaforene som uttrykker nødvendighet.

Hvordan fungerer det språklig? Vi har, som vi har diskutert tidligere, språkhandlingen ordre i utdragene med nødvendighet. Ordrene er imidlertid ikke alltid like tydelige som en dialogisk mekanisme i tekstene. Vi har sett at forslagsstillerne bruker ordre til å signalisere til Arbeiderpartiet hva de mener de bør eller må gjøre. Men de bruker også nødvendighet sammen med subjekter som ikke er aktører i dialogen, men abstrakte begreper (se kapittel 5.5.1.3). Det er denne måten å bruke nødvendighet på som er mest vanlig i programtekstene jeg har undersøkt. Vi har vært inne på hvordan dette kan forstås som en ordre som rettes til seg selv i teksten; implisitt holdes Arbeiderpartiet ansvarlig for dette når de signaliserer ved å bruke *må* eller *bør* at det er viktig. Noen eksempler på at Arbeiderpartiet er usynlig i slike valensspørsmål, er fra programtekst 1: *Alle ledd i rusomsorgen må styrkes, og det må innføres klare kvalitetskriterier* (7,8); Programtekst 2: *Norge må derfor ha et moderne sjø- og luftforsvar for bruk i våre store havområder mot nord* (12); Programtekst 4: *Derfor er det nødvendig at skolen får tilstrekkelig ro til å få Kunnskapsløftet til å virke etter intensjonene* (34).

Dette er generelle erklæringer som omhandler det jeg oppfatter som valensspørsmål i at det stort sett er *målet*, ikke midlene, som uttrykkes. Dette er ikke noe andre partier nødvendigvis er uenige i, og det er ikke typiske Arbeiderparti-saker. Vi ser likevel at det er en viktig del av partiprogrammet å utdype hvordan og hvorfor ulike brede politiske temaer er viktige – og at det gjøres nettopp ved å bruke *må*, *bør* eller *skal*.

Men kan vi da kalle dette politiske løfter? Vi kan sammenligne dette med andre eksempler fra partiprogrammet som tydeligere viser hvordan Arbeiderpartiet inviterer seg selv: *Vi må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse* (programtekst 1, utdrag 12), eller *Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien*. (programtekst 1, utdrag 17). Dette er imidlertid de eneste eksemplene på denne måten å formulere seg på i programteksten. Vi ser at i flere andre utdrag er det et element fra *temaet* i teksten som er subjekt, som i programtekst 2: *Særlig må Forsvaret være i stand til å løse de utfordringer Norge kan komme til å stå overfor i nordområdene* (11). I programtekst 4 ser vi at *skolen* (12, 15, 18) og *læreren* (25) er de som *må* og *skal* utføre ulike ting. Dermed rettes ordren mot institusjonene selv. Samtidig vet vi at Arbeiderpartiet sier dette fordi de ønsker å være ansvarlige for at Forsvaret er i stand til å løse disse oppgavene. Utdragene med nødvendighet fremstår altså ikke ved første øyekast som det vi vanligvis kaller løfter, spesielt fordi de ikke har Arbeiderpartiet som subjekt. Denne måten å formulere seg på er imidlertid en viktig del av partiprogrammet, og uttrykker klare politiske prioriteringer og målsettinger.

Vi har sett at nødvendighet brukes i forbindelse med politiske valensspørsmål. Men partiprogrammet består jo bare av noen få dagsordenssettende posisjonsspørsmål, og mange utredninger om mer generelle politiske temaer. Så langt har vi sett at nødvendighet brukes til å formulere *målet* i valensspørsmål. Men hvordan faller villighet inn i denne kategoriseringen? I mange tilfeller fungerer det også ved å vise hva målet er, som i *Arbeiderpartiet vil ha en inkluderende skole* (programtekst 4, utdrag 16), *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste* (programtekst 1, utdrag 16) – eller punktet som ble tatt inn fra forslag 2: *(Arbeiderpartiet vil:) • styrke veteranenes rettigheter med vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørendearbeid* (programtekst 2, utdrag 30). Andre omhandler mer konkrete *midler* for å styrke et overordnet mål, som for eksempel *(Arbeiderpartiet vil:) • etablere rusakutt i Oslo, og vurdere etablering også i de andre store byene* (programtekst 1, utdrag 26) og *• innføre sesjonsplikt for begge kjønn, og på bakgrunn av erfaringene med dette vurdere å innføre verneplikt for begge kjønn på sikt* (programtekst 2, utdrag 25). Dette ser vi spesielt i punktlistene. Forskjellen i hvordan mål og midler presenteres skal vi nå gå nærmere inn på ved å se på argumentasjonsstrukturen.

6.1.4 Politisk argumentasjon

Vi har beskrevet hvordan en felles ideologisk plattform ser ut til å være nødvendig for at argumentasjonen i forslagene skal tas til følge. Vi har også sett på hvordan partiprogrammet og forslagstekstene benytter ulike argumentasjonsstrategier i forhold til eksplisitte og implisitte elementer, og rekkefølge i argumentasjonsstrukturen. Nå skal vi forsøke å beskrive hva som kjennetegner argumentasjonsstrukturen i programtekstene, og hvordan argumentene forholder seg til hverandre.

Vi har å gjøre med fire ulike tekster som går inn på fire ulike problemstillinger – rusomsorg, Forsvaret, frivillig sektor og skole – på ulike nivåer. Samtidig er det mange likheter mellom hvordan programtekstene strukturerer argumentasjonen. Vi har vært inne på at det er mindre implisitt argumentasjon i programmet enn i forslagstekstene, og i mange av tekstene finner vi en gjentakende struktur og eksplisitt argumentasjon. I tekst 2 om forsvarspolitikken finner vi mange enkeltargumenter på rekke og rad, der hjemlene uttrykkes eksplisitt før påstandene kommer. Påstandene gjøres tydeligere i teksten gjennom *derfor* eller *da*; et eksempel er *Norge må derfor ha et moderne sjø- og luftforsvar for bruk i våre store havområder mot nord* (12). Også i programtekst 4 har vi sett at argumentene er strukturert slik at belegg, hjemmel og påstand kommer på rekke og rad. På samme måte som i tekst 2 finner

vi *derfor* som markør for påstand. I disse tekstene er ikke de få implisitte hjemlene vi finner, vanskelige å trekke ut fra den tekstuelle konteksten.

Disse to programtekstene ligner altså på hverandre. Tekst 1 og 3, om ruspolitikk og frivillig sektor, har både likheter og forskjeller i argumentasjonen. Likheten mellom dem er at de begge har argumentasjon som er hierarkisk underordnet en hovedpåstand, som vi kan si at resten av teksten sirkler rundt. I tekst 1 er det mindre tydelig, siden hovedpåstanden kan oppfattes som en bred oppsummering av mange av de samme temaene teksten allerede har vært inne på, rammet inn av hvordan Arbeiderpartiet vil tilnærme seg dem: *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste. Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarende den satsingen som har vært i psykiatrien* (16–17). I tekst 1 er hjemlene i hovedsak implisitte, men med en tilgjengelig, naturalisert ideologi, som: *Behovet for mer kunnskap kan møtes med forskning*. I den ganske korte tekst 3 ser vi mange av de samme trekkene. Her har vi også en hovedpåstand, forskjellen er at den her omfatter all den løpende teksten. Påstanden blir introdusert i begynnelsen av teksten, og gjentas delvis mot slutten i det mest sentrale *Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle samhandlingen mellom offentlig sektor og ideelle organisasjoner for å bedre tjenestetilbudet til befolkningen* (8).

I forrige kapittel så vi hvordan modalitet brukes til å synliggjøre politiske *valensspørsmål*. Hvordan illustrerer argumentasjonen hvor viktige ulike saker er? Tekst 2 handler om Forsvaret, et tema som er et av de mest sentrale i Arbeiderpartiets partiprogram i 2001 (Narud og Valen 2004: 45). En annen tekst som omtaler et av de mest sentrale temaene, er tekst 1 om rusomsorg. Den kan plasseres under overskriften helse/sosial, som er det temaet som fikk mest oppmerksomhet i 2001-programmet (ibid). Skole var i 2001 ikke et av de mest sentrale temaene for Ap, noe som skiller dem fra de andre store partiene. Teksten om frivillig sektor kan vi trolig også plassere under overskriften helse/sosial, men den er trolig ikke en av de mest sentrale under dette temaet. Denne skjematiske opptegningen av ulike politiske saker gjør det ikke lett å forklare hvorfor argumentasjonen er forskjellig på de ulike politikkområdene.

Som vi har sett, er hjemlene i tekst 2 og 4 basert på en ideologi som vi kan anta er naturalisert hos et bredt publikum i den retoriske situasjonen. Publikummet blir også presentert for en strukturert argumentasjon. Vi ser at hjemlene, selv om de er implisitte, i mye større grad nærmer seg det Toulmin forklarer som *regler og prinsipper* (2008: 91). Samtidig viste vi hvordan denne ideologiske implisitheten tydeliggjorde forslagstekstenes personlige stemme sammen med modaliteten. Arbeiderpartiet i partiprogrammet har imidlertid mye mindre implisitt argumentasjon.

Samtidig har vi kunnet spore en likhet i ideologien hvis vi sammenligner forslagstekstene og programtekstene, for eksempel i hvordan forslag 4 utnytter det allmenne begrepet om «fellesskolen» som kommer fram i programteksten. Men hvordan kommuniseres dette til publikum? Vi ser at de implisitte hjemlene i programtekst 4 til en viss grad tematiserer begrepet fellesskolen, men ikke på et nivå som er vanskelig for velgerne å forstå. Mye av belegget for de ulike påstandene forklarer, litt omstendelig, hva som ligger til grunn for Arbeiderpartiets skolepolitikk. Et eksempel finner vi i utdrag 12: *I tillegg til å sikre at elevene tilegner seg grunnleggende kunnskaper og ferdigheter, må skolen legge til rette for at elevene får utviklet sine talenter og opplever mestring*. Den implisitte hjemmelen er ikke vanskelig å trekke ut fra dette: *Å utvikle elevenes talenter gjør at de blir gode samfunnsborgere*. Dette illustrerer også at det kan være vanskelig å skille mellom belegg og hjemmel i argumentasjonen, og at de kan overlappe hverandre (Toulmin 2008: 92).

Også grunnleggende prinsipper som *like muligheter til en god og gratis utdanning* (3), *en inkluderende skole* (16) og *å sikre at elevene tilegner seg grunnleggende kunnskaper og ferdigheter* (11) fungerer som belegg for påstandene som fremsettes. Påstandene kunne i flere tilfeller blitt brukt av andre politiske partier, som *Mange elever trenger derfor større faglige utfordringer enn de får i dagens skole* (13). Når beleggene er såpass forklarende når det gjelder den ideologiske bakgrunnen for skolepolitikken, trenger ikke publikum å ha mange kunnskaper for å oppfatte de implisitte, ideologiske sammenhengene. Vi ser også at programtekstene, og spesielt teksten om skolepolitikk, bruker mange eksplisitte hjemler som forklarer hvordan ulike ideologiske begreper og sammenhenger skal forstås.

På denne måten fører argumentasjonsstrukturen til at programmet oppfattes som en tekst der man stort sett blir forklart de politiske sammenhengene. Vi ser at mange av utdragene blir brukt som belegg for påstander, i mye større grad enn vi så i forslagstekstene. Toulmin beskriver belegget som faktaene vi støtter oss til som et grunnlag for påstandene, og vi ser at det er mange utdrag som fungerer som belegg i programtekstene (jf. 2003: 90). Dette kan være en annen grunn til at de implisitte hjemlene ikke er vanskelige å oppfatte for publikum. Det presenteres et bredt grunnlag for påstandene som oppsummerer mye av den underliggende ideologien, noe som gjør at det ikke er for vanskelig å resonnerer seg fram til resten.

6.1.5 Argumentasjonen bak Arbeiderpartiet vil

Programtekstene har en tekststrategi som vi ikke finner i forslagstekstene, nemlig punktlisten under *Arbeiderpartiet vil*. Her får vi gjentatt og spisset flere av poengene i den løpende

teksten, og denne lista skal beskrive de mest konkrete tiltakene⁵². Selv om vi altså ikke regner dem til argumentasjonsstrukturen, må de ses på bakgrunn av argumentasjonen som kommer tidligere i tekstene. Et par eksempler fra tekst 2 vi kan trekke fram, er påstanden *Norge må derfor ha et moderne sjø- og luftforsvar for bruk i våre store havområder mot nord* (12). I punktlista gjentas at (*Arbeiderpartiet vil:*) • *at Forsvaret er til stede i nordområdene med relevante bidrag fra alle forsvarsgrenene* (24).

Samtidig er det eksempler der tilknytningen ikke er så tydelig, men likevel tilstede. I tekst 4 har vi for eksempel påstanden *For å skape et bedre læringsmiljø og unngå uro i timene, trenger vi økt lærertetthet og tettere oppfølging av den enkelte elev* (24), der den delvis implisitte hjemmelen er at økt lærertetthet og tettere oppfølging skaper et bedre arbeidsmiljø. Når dette følges av punkter som (*Arbeiderpartiet vil:*) • *at alle elever skal ha sin primære tilhørighet til én fast klasse eller basisgruppe hvor hoveddelen av felles opplevelser i skolen skjer* (38) kan vi tolke dette som påstander som har sin naturlige opprinnelse i et argument som allerede er framsatt. Det er imidlertid ikke alltid like lett å tolke hvilken påstand man kan si at disse punktene er avledet av, og det kan også være en kombinasjon av flere punkter og påstander. Et generelt trekk er imidlertid at punktlistene både oppsummerer og utvider flere av påstandene som fremsettes i den løpende teksten. Dermed kan punktlistene brukes til å trekke den opprinnelige påstanden lenger enn argumentasjonen tilsier, som i eksemplet der *økt lærertetthet og tettere oppfølging* blir til tilhørighet i en fast klasse. I disse eksemplene er det vanskelig å finne noen klar hjemmel som tar påstanden videre. Den samme uklare tilknytningen til en påstand finner vi i programtekst 1, der et av punktene i lista er • *fortsette å bygge ut rusbehandlingstiltak i fengslene, og jobbe for at alle landets fengsler skal bli rusfrie* (31). Her ser vi at fengsler ikke er noe uttalt tema i den løpende teksten, men vi kan knytte punktet til den generelle påstanden *Vi må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse* (12). Påstanden er svært generell, og flere andre punkter i lista er en naturlig videreføring av den, som • *at barn og unge som har foreldre med rusproblemer fanges bedre opp ved helsestasjoner, barnehager og skoler* (33).

Siden deler av forslag 2 og 4 nettopp er tatt inn i punktlista i det endelige programmet, er det verdt å si noe mer om denne argumentative sammenhengen. Vi har allerede nevnt at å argumentere med basis i samme ideologi som programmet, er tydelige strategier i de to forslagene. Men nå som vi har beskrevet dette trekket ved punktlistene, kan vi plassere denne

⁵² Jf. Intervju med Hadia Tajik: «Vi prøver jo å gjøre det gjennom de tiltakene som vi meisler ut, altså i kulepunktsform. Det er de mest skal man si aktive tiltakene» (vedlegg 5)

ideologien tydeligere ved å se på disse «hullene» i argumentasjonen? Vi har altså de to punktene hentet fra henholdsvis forslag 2 og 4: (*Arbeiderpartiet vil:*) • styrke veteranenes rettigheter med vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørendearbeid (30) og • opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem (46). I tekst 2 mener jeg ingen av påstandene har en klar tilknytning til forslaget om å styrke veteranenes rettigheter. I stedet er belegg som *Arbeiderpartiet er opptatt av at Forsvaret skal være integrert del av det norske samfunnet* (16) med på å skape denne sammenheng.

I tekst 4 er det formuleringen om at databasen skal være *til bruk i kontakten mellom skole og hjem* som kan knytte den nærmere en av påstandene i programteksten, nemlig *Bedre informasjon til foreldre om hvordan de kan bidra, foreldreavtaler, foreldreskoler og økt timeressurs til foreldrekontakt, er tiltak som kan bedre samarbeidet mellom skole og hjem* (27). Her tematiseres denne kontakten, selv om ikke databasen nevnes som et spesifikt tiltak. Både belegget (25) og hjemmelen som slår fast at *kontakten med foreldrene er viktig* (26), kunne ledet ut i en påstand om hvorfor en slik database er et godt tiltak. Her ser vi altså at «hullet» mellom den løpende teksten og punktlista ikke er så stort.

Dette illustrerer hvordan argumentasjonen tar for seg nettopp *målet* for politikken, som for eksempel *nødvendig oppfølging og rehabilitering* for rusmisbrukere. Punktene, som en videreføring av dem, viser i større grad de konkrete tiltakene som foreslås i programteksten. Slik er det et grunnleggende trekk i programmet at det ikke er *midlene* som det argumenteres for. Samtidig er det et paradoks at målene, som vi har vært inne på, ofte holder seg til de brede valensspørsmålene. Her er det selvfølgelig glidende overganger mellom mål og midler, og forbedring av skolepolitikken er for eksempel et tema som er mye bredere enn en bedre vilkår for frivillig sektor. Argumentasjonen blir en ideologisk plattform for tiltakene, men det er ikke alltid like tydelig hvordan det argumenteres for dem.

Vi har sett at det er stor variasjon i argumentasjonsstrukturen i partiprogrammet når vi går ned på detaljnivå. Samtidig betyr ikke ulik argumentasjonsstruktur nødvendigvis at tekstene er særlig ulike. Vi har vist hvordan tekstene bruker mye tid på å presentere belegg, og hvordan de implisitte hjemlene ikke vanligvis er vanskelig tilgjengelige når belegget er såpass omfattende. De eksplisitte hjemlene brukes også for å bygge opp en ideologisk sammenheng i argumentasjonen. I tillegg har vi sett at argumentasjonen kan utvides gjennom bruk av punktlister, der vi kan knytte punktene til belegg, hjemler og påstander vi kjenner igjen i programteksten. På et mer overordnet nivå ser vi altså at argumentasjonsstrukturen i partiprogrammet tydeligst viser hvordan et ideologisk utgangspunkt bygges opp.

6.2 Retorisk situasjon og genre

6.2.1 De to retoriske situasjonene og dialogen

Vi har beskrevet hvordan partiprogrammet viser to gjensidig avhengige retoriske situasjoner (kapittel 2.2):

1. Situasjonen som innbyr til informasjon om et politisk partis saker, der (blant annet) partiprogrammet oppstår
2. Situasjonen som innbyr til forslag til partiprogrammet, der forslagene til partiprogrammet oppstår.

Dette var utgangspunkt for oppdelingen i analysen i ulike dialogiske perspektiver; dialogen mellom forslagstekstene og programtekstene, og dialogen mellom programtekstene og publikum. Hvordan den foregår på mikroplan, har vi sett på ved å analysere modalitet og argumentasjon. Dermed kan vi gå nærmere inn på hva slags mekanismer som fungerer i den overordnede retoriske situasjonen som innbyr til informasjon om det politiske partiets saker. Denne situasjonen kan i sin tur lede oss til å si mer om hvordan de ulike trekkene vi så langt har funnet i analysen, hører hjemme i genren partiprogram.

I diskusjonen rundt den retoriske situasjonen var en av forutsetningene at forslagene som er tatt med videre i partiprogrammet, er de som er vurdert som en *passende respons* i denne retoriske situasjonen (jf. Bitzer 1997: 14). Vi kan også se det som de er vurdert som passende innenfor genren. Forslagstekstene er altså tekstene som har påvirkning på begge de to retoriske situasjonene, men er helt avhengige av at partiprogrammets retoriske situasjon er til stede. Vi har allerede vist at mens forslagstekst 2 og 4 tilpasser seg Arbeiderpartiets stemme, har forslag 1 og 3 en egen, ideologisk stemme som taler til programmet.

For å si det på en annen måte, er begge disse strategiene passende responser i at de er tatt med inn i partiprogrammet. I tillegg til å tilpasse seg Arbeiderpartiets bruk av argumentasjon og modalitet, tilpasser forslag 2 og 4 seg partiprogrammets retoriske situasjon. Det viser seg først og fremst i at de snakker til «seg selv», det vil si velgerne som publikum. Det påtrengende problemet, som er en innbydelse til informasjon om partiets saker, kan vi se at forslagene og programmet har tolket forskjellig; som vi har vært inne på, er det *målet* med politikken som er fokus i partiprogrammet, mens *midlene* blir lagt vekt på i argumentasjonen for forslagene.

Det er altså forslag 1 og 3 som er de eneste vi kan peke på som forholder seg aktivt til publikummet i retorisk situasjon 2. Dette publikummet er de som utformer partiprogrammet,

altså partiet. Vi har sett at HLF og Sunndal Arbeiderparti henvender seg direkte til publikummet og kommer med krav til dem ved å bruke modalitetstypen nødvendighet. Det er altså bare disse tekstene som aktualiserer at også partiet fungerer som et publikum i dialogen mellom forslagene og partitekstene. Vi vet altså at dialogen foregår, men det teksteksterne forholdet tematiseres ikke innad i tekstene. Dermed er den aktuelle retoriske situasjonen for forslagene, situasjon 2, bare synlig som sådan i forslagene fra HLF og Sunndal Arbeiderparti.

6.2.2 Publikum som genreforklaring

Når forslagstekstene likevel blir sentrale i forklaringen av partiprogrammet som genre, er det fordi mange av trekkene ved dem er med på å illustrere hva Kjeldsen kaller «vår tids flytende og foranderlige retoriske situasjonalitet» (2009: 51). Spesielt tydelig blir det i at publikum opptrer i flere forskjellige sammenhenger. I beskrivelsen av den retoriske situasjonen var vi inne på hvordan noen av de som er publikum i partiprogrammets retoriske situasjon, også kan fungere som tekstskapere. Dette er hele utgangspunktet for de gjensidig avhengige retoriske situasjonene vi diskuterer. Samtidig kan vi utvide dette synet på publikummet og avsenderen. Perelman og Olbrechts-Tyteca gir et annet perspektiv på publikummet ved å beskrive to ulike måter avsenderen kan forholde seg til det på: I noen tilfeller må avsenderen bare opprettholde kontakten som allerede er skapt mellom ham og publikum. Avsenderen, som i dette eksempelet er en forfatter som publiserer noe i et spesialisert (fag)tidsskrift, kan derfor tillate seg å forsømme midlene man bruker for å komme i kontakt med publikum (Perelman og Olbrechts-Tyteca 1971: 18). Hvis vi legger vekt på *medlemmene* i publikum, kan vi se på det spesialiserte og institusjonelle Arbeiderpartiet som en avsender som ikke trenger å anstrenge seg så mye. Også *interessegruppene* som forsøker å påvirke partiene til å gjennomføre politikk som er hensiktsmessig for dem, er naturlige lesere av teksten uansett⁵³.

Vi kan også se Arbeiderpartiet i en annen posisjon hvis vi legger vekt på *velgerne* som publikum. Ikke alle er i en så privilegert posisjon som i det første eksemplet. For at det skal utvikle seg argumentasjon, må de den er rettet mot, vise interesse for den. Det viktigste for publisitet og propaganda er å få oppmerksomheten til et likegyldig publikum (ibid: 18). Hvis vi legger vekt på *velgerne* blant publikum, er det dette forholdet mellom avsenderen og publikum som er det mest sentrale. De to sidene ved programmet understrekes også av Narud og Valen i at programmet både har en *ekstern* og *intern* funksjon (2004: 33): Det eksterne publikum er velgerne, mens det interne publikummet kan forstås som medlemmer. På

⁵³ Hadia Tajik sier også at interessegruppene er viktige bidragsytere til programmet, og de som i stor grad også leser dem (vedlegg 5)

bakgrunn av dette doble perspektivet, hvordan hører tekstene inn under den deliberative retorikken?

Som Perelman og Olbrechts-Tyteca kan vi ta utgangspunkt i den sentrale rollen til publikummet i forhold til argumentasjonen i teksten. De definerer (et retorisk) publikum som *gruppen som avsenderen ønsker å påvirke med sin argumentasjon* (1971: 19). Denne gruppen kan altså omfatte både et mer eller mindre persuasivt element, som vi skisserte overfor med velgerne og medlemmene. Bitzer legger derimot til grunn at det skjer en overtalelse, og ikke bare at den er ønsket, i sin definisjon av publikum i den retoriske situasjonen: *de personene som påvirkes av diskursen og som kan formidle forandringen som diskursen søker å skape* (1997: 13). Hvis denne forandringen er flere velgere, er det disse som blir lagt vekt på i denne definisjonen.

Hvis vi ser argumentasjonen i teksten i et publikumsperspektiv, kan vi imidlertid ikke knytte partiprogrammet så tett opp mot denne forandringen. Vi vet at forslagene kommer fra lokallag, interessegrupper og et partimedlem. Vi har også vært inne på at mer av den ideologiske plattformen er *mindre naturalisert* i dialogen mellom forslagstekstene og programtekstene; mye av det som er implisitt, er bare mulig å oppfatte for et bestemt diskursfellesskap. Dialogen som forslagsstillerne legger opp til overfor partiet, er en helt annen enn den partiet som avsender legger opp til overfor publikum. Dette rimer ikke helt med at det i stor grad er nettopp medlemmene av det vi kan se på som et diskursfellesskap med mer kjennskap til politikk som er de som i størst grad leser partiprogrammet. Imidlertid ser det ut til at den grundige oppbygningen av den ideologiske plattformen i programteksten, gjennom mye belegg for argumentasjonen og mer naturalisert ideologi i hjemlene, viser at teksten er utformet også med et mye bredere diskursfellesskap i tankene.

6.2.3 Påtrengende problem og vilkår

Mens argumentasjonen i teksten kan ses i lys av det retoriske publikum, mener jeg modaliteten kan forstås både på bakgrunn av det påtrengende problemet og av de retoriske vilkårene. Vi har så langt definert det påtrengende problemet i den retoriske situasjonen der partiprogrammet inngår som at *velgerne og medlemmene av partiet må få kjennskap til partiets politiske og ideologiske ståsted*. Denne retoriske situasjonen kan være opphav til en rekke tekster og genrer; taler, debatter, politisk reklame osv. For å komme nærmere hva som gjør at partiprogrammet oppstår som en respons på denne retoriske situasjonen, kan vi se nærmere på hvordan modalitet og argumentasjon brukes for å etablere Arbeiderpartiets stemme i teksten. Den retoriske situasjonen forutsetter at partiets politiske og ideologiske

ståsted blir presentert, noe som krever en sterk politisk stemme. Vi har sett hvordan modalitetstypen villighet og formuleringer som *Arbeiderpartiet vil* er sentrale i denne stemmen, spesielt fordi de trekkes frem som påstander i argumentasjonen. Både villighet og nødvendighet brukes til å formulere løfter som i større eller mindre grad forplikter Arbeiderpartiet til ulike politiske saker. Samtidig har vi sett at nødvendighet med sterk modalitet i stor grad ikke nevner Arbeiderpartiet som aktør, som for eksempel *Alle ledd i rusomsorgen må styrkes, og det må innføres klare kvalitetskriterier* (programtekst 1, 8–9). I tillegg er løftene der Arbeiderpartiet som aktør nevnes, ofte med middels høy modalitet, som i *Arbeiderpartiet vil* eller *ønsker*. Modaliteten understreker det *deliberative* elementet som ligger i å anbefale eller fraråde ulike tiltak (jf. Aristoteles 2006: 3.1–3.5). Samtidig viser analysen at selv om man legger vekt på at ulike tiltak *må* gjøres, er det formulert slik at det er uklart hvem som skal gjøre det. I tillegg har vi sett at det er *målene* og ikke midlene som det i all hovedsak argumenteres for. Det *politiske ståstedet* i det påtrengende problemet kan vi dermed presisere nærmere som *politiske mål og løfter*.

Det *ideologiske ståstedet* er i utgangspunktet en upresis formulering, og i analysen så langt har vi sett mange ulike eksempler på hvordan ideologi kommer frem. Vi har beskrevet hvordan forslagstekstene i større grad argumenterer gjennom en mindre naturalisert ideologi enn partiprogrammet. Samtidig har vi sett at argumentasjonen tar for seg hvilke deler av politikken på områder som skole og rusomsorg som skal prioriteres, og forklarer ulike begreper som signaliserer et ideologisk ståsted. Ideologien utdypes, men legger også en del grunnleggende sosialdemokratiske prinsipper om velferd til grunn. Jeg har også beskrevet hvordan den *ideologiske plattformen* bygges opp hos forslagsstillerne, og også hvordan Arbeiderpartiet svarer på dette med å tilpasse argumentene til en mer naturalisert ideologi.

En *passende respons* i den retoriske situasjonen er altså det vi kan definere som en tekst som omhandler *ideologi* og *politiske mål og løfter*. Vi har diskutert hvordan publikum er med på å påvirke genren. Men hva sier analysen om de retoriske vilkårene? Som et av de mest sentrale vilkårene finner vi forslagstekstene og deres retoriske situasjon, som oppstår nettopp fordi den er et vilkår for den overordnede retoriske situasjonen. Selv om veien fra forslagstekst til programtekst skjer på ulike måter, understreker analysen at dette er et vilkår som har påvirkningskraft på partiprogrammets retoriske situasjon. Samtidig vet vi at det er partiet som bestemmer om de vil ta hensyn til dette vilkåret. Det kan ligge bak at to av forslagene tilnærmer seg Arbeiderpartiets stemme; det skjeve maktforholdet mellom forslagsstillerne og partiet blir ikke like tydelig språklig når forslagsstillerne skriver ut fra Arbeiderpartiets ståsted.

6.2.4 Dialogiske strategier i genren

Vi har nå pekt på en del trekk ved den retoriske situasjonen som kan fortelle oss hvordan vi kan forstå partiprogrammet som genre. Publikum som tas hensyn til, er en bred gruppe av både velgere og medlemmer og andre interesserte. Dette er en forklaring på hvorfor det er lite implisitt ideologisk argumentasjon, og også hvorfor argumentasjonen er lagt opp til å være så «tydelig» med mye belegg for påstandene i teksten. I tillegg er modalitet sentralt i måten det brukes for å formulere disse løftene. I programtekstene går det igjen at argumentasjonen er bygget opp slik at utdragene med modalitet fungerer som påstander i argumentasjonsstrukturen. Tilbudene fra Arbeiderpartiet er altså sentrale i teksten, noe vi også ser i at alle kapitlene inneholder punktlista *Arbeiderpartiet vil*.

Vi har beskrevet det kommunikative formålet ved partiprogrammet som en ideologisk og politisk plattform, samtidig som det også kan oppfattes som en kontrakt (jf. Narud og Valen 2004: 33). Disse trekkene illustrerer hvordan vi kan se partiprogrammet på to ulike måter:

- Partiprogrammet som en *kontrakt som presenterer politiske mål og løfter*. Det sentrale publikummet i dette perspektivet blir *velgerne*, som er dem som har mulighet til å formidle forandringen diskursen forsøker å skape, nemlig et positivt valgresultat. Både formuleringen av politiske løfter gjennom tilbud til velgerne, og målene og prioriteringene som kommer til syne gjennom modalitetstypen nødvendighet, understreker dette kommunikative formålet.
- Partiprogrammet som *en ideologisk plattform*. Som forankring for de politiske målene og løftene bruker partiprogrammet mye plass på å presentere ideologi som belegg for påstander og som bakgrunn for implisitte, ideologiske hjemler.

Men vi kan også se den ideologiske plattformen som en del av kontrakten. Selv om løftene presenteres innenfor en fireårsperiode, kan vi se den grunnleggende ideologien som noe mer langvarig. Både for interessegruppene som har sendt inn forslag, og medlemmene av partiet i sin organisering av videre arbeid, er kommunikasjonen av disse grunnleggende verdiene sentral. I analysen har vi sett at den mer generelle argumentasjonen for målene utgjør grunnlaget for de mer konkrete tiltakene som presenteres under punktlista *Arbeiderpartiet vil*. Partiet legger selv vekt på at partiprogrammet er et politisk referansedokument for all annen politikk, noe som kan forklare hvorfor genren i så stor grad inneholder genektliste – genretrekk at de argumenterer bredt fordi tiltak forandrer seg, og fordi partiprogrammet er utgangspunkt for andre utspill.

Slik kan vi se at alle elementene i partiprogrammet understreker kontrakten mellom både velgerne, medlemmene og interessegruppene. En kontrakt mellom flere parter understreker hvor viktig det er med et dialogisk blikk på det kommunikative formålet. Hvordan denne kontrakten kommuniseres, skal jeg nå undersøke ved å komme nærmere inn på Arbeiderpartiets stemme i partiprogrammet.

6.3 Arbeiderpartiets stemme

6.3.1 Den ideologiske stemmen

Med dette som bakgrunn kan vi nå komme nærmere hva vi mener med «Arbeiderpartiets stemme» i partiprogrammet. Gjennom analysen har vi pekt på hvordan forslagstekstene spesielt posisjonerer sin stemme i forhold til Arbeiderpartiet. Vi har sett hvordan ideologi kan komme fram på ulike måter gjennom modalitet og argumentasjon:

- Gjennom implisitte hjemler med ideologisk innhold. Forslagstekstene er her tydeligst ideologiske i at de ligger lengst borte fra å være «generelle regler», og i stedet uttrykker klare politiske oppfatninger (for eksempel *Å ha kommersiell drift som mål, er ikke bra*). Programtekstene har mer tekst som fungerer som belegg for argumentasjonen, som gjør at man kan slutte seg til den implisitte hjemmelen (for eksempel *Å utvikle elevenes talenter gjør at de blir gode samfunnsborgere*).
- Gjennom å etablere et innforstått «common sense» om politiske saker ved å bruke både subjektive og objektive modalitetsmetaforer som *vet vi* og *er det helt nødvendig*
- Ved å etablere og reetablere ideologiske begreper gjennom argumentasjonen. Et eksempel er hvordan Arbeiderpartiets argumentasjon fyller begreper som *felleskole* med innhold, mens forslagsteksten bruker den samme ideologiske bakgrunnen til å argumentere for sitt tiltak.

Jeg har forstått uttrykkene for modalitet som en dialogisk innstilling, og beskrevet hvordan en *kontrakt* med velgerne kommuniseres. Argumentasjonsanalysen har spesielt belyst ideologiske bakgrunner gjennom de implisitte hjemlene. Vi har sett at partiprogrammet legger seg nærmere generaliserte hjemler, eller med andre ord en *mer naturalisert* ideologi enn forslagstekstene. Samtidig har vi vist at de implisitte hjemlene ofte kommer etter et omfattende belegg for påstandene, der det redegjøres for en del av synspunktene til Arbeiderpartiet om et bestemt tema. Dette kan i sin tur være med på å naturalisere ideologien innad i teksten, og gjør at det implisitte ikke er vanskelig å resonnerer seg fram til. Vi kan

trekke inn en annen definisjon av ideologi for å understreke dette poenget: *en forholdsvis systematisk oppfatning om hvordan verden er, hvordan den bør være, og hvordan målene eventuelt kan virkeliggjøres* (Østerud 2002: 168). Det er den systematiske oppfatningen av verden som både beskrives eksplisitt i belegget for påstandene, og de implisitte hjemlene passer inn i dette systemet.

Gradene av naturalisering kan som sagt være med på å forklare hvorfor forslagstekstene i dialog med programtekstene i større grad bruker ideologiske, implisitte hjemler; de tilnærmer seg ideologien som er naturalisert innenfor et institusjonelt diskursfellesskap som Arbeiderpartiet. Bakhtins forståelse av det implisitte viser det samme:

An utterance, then, is a border phenomenon. It takes place between speakers, and is therefore drenched in social factors. This means that the utterance is also on the border between what is said and what is not said, since, as a social phenomenon par excellence, the utterance is shaped by speakers who assume that the values of their particular community are shared, and thus do not need to be spelled out in what they say (Holquist 1990: 61)

Dette kan også være en begrunnelse for at partiet velger å grunnlegge de ideologiske hjemlene, og legge seg på en høyt naturalisert ideologisk plattform overfor publikum. I dialogen med dem som er utenfor dette diskursfellesskapet, er ikke ideologien naturalisert på samme måte. Samtidig har vi forklart noen av de implisitte hjemlene som sosialdemokratiske, som må innebære at denne ideologien til en viss grad anses som naturalisert hos mottakerne. Men de fleste hjemlene er som vi har vært inne på ganske generelle: *Disse problemene kan møtes med konkrete tiltak fra statens side*, en implisitt hjemmel vi finner i programteksten om rusomsorg, er et eksempel.

I en slik analyse er det alltid vanskelig å definere hva som er naturalisert ideologi, spesielt fordi man selv er påvirket av denne ideologien. Gjennom mange år med Arbeiderpartistyre kan man påstå at en del av de sosialdemokratiske verdiene er godt innarbeidet i det norske samfunnet. Ikke minst er de intertekstuelle referansene i stor grad preget av historien, og spesielt enkeltord og begreper som *felleskolen* synliggjør hvordan ordvalg knytter an til disse naturaliserte verdiene. Partiet bruker imidlertid også mye plass på å redegjøre for hvordan begrepene skal oppfattes i argumentasjonen, som vi har sett. Dette viser at Arbeiderpartiets ideologiske stemme er tilpasset et bredt publikum.

6.3.2 Stemmen og genren

Den politiske kontrakten formidles som sagt som politiske mål og løfter, og det er dette som hovedsakelig gjøres gjennom modalitet i de analyserte programtekstene. Derfor er

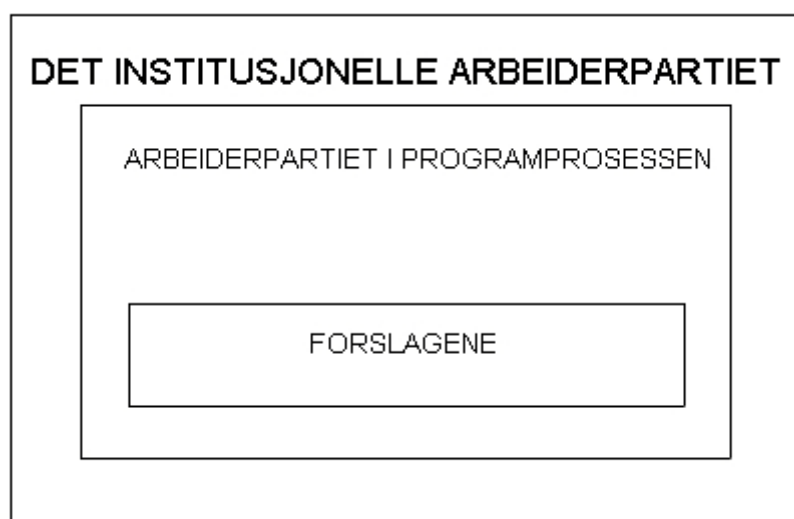
formuleringer som *Arbeiderpartiet vil og vi må* noe jeg vil beskrive som sentrale genretrekk på ordnivå. Så langt har jeg også begrunnet hvorfor jeg har tolket språkhandlinger og modalitet, samt trekk ved argumentasjonen, som uttrykk for stemmer hos forslags- og programtekstene. Samspillet mellom ytringenes *tematiske innhold*, som jeg har undersøkt gjennom argumentasjon, og ytringens *ekspressivitet*, som modalitet har belyst, har blitt brukt til å identifisere forslagene og partiets stemme (jf. Bakhtin 1998: 27).

Bakhtin legger stor vekt på at «gjenklngen fra genre-heilskapen kling med i ordet», og mener at den genrebestemte ekspressiviteten er upersonlig. Men ordene kan også komme inn i talen fra andre sine individuelle ytringer, i det de i større eller mindre grad tar vare på tonen og gjenklngen fra disse individuelle ytringene (ibid: 31). Dermed kommer vi til spørsmålet om hvor stor rolle *genres stemme* spiller i teksten. Er bruken av modalitet et uttrykk for genres ekspressivitet eller partiets egen? I en så institusjonelt forankret genre bør vi forstå den typiske formuleringen av løfter og mål som genretrekk. Det påtrengende problemet i den retoriske situasjonen er også med på å knytte disse trekkene til genre. På den andre siden er det Arbeiderpartiet som subjekt som i større eller mindre grad forplikter seg til disse løftene. Men kan dette kalles partiets stemme når det, som denne oppgaven har belyst, har sin bakgrunn i innspill fra så mange ulike stemmer?

Jeg mener det er her vi bør kunne forstå Arbeiderpartiets stemme både som en stemme som er institusjonelt knyttet til genre, men også som partiets stemme knyttet til tekstskepingsprosessen som skjer i programarbeidet⁵⁴. Vi kan altså plassere stemmen på to nivåer, eller som to deler av en *heteroglossisk* lagdeling. I tillegg har vi vist hvordan forslagene har blitt tatt inn i programmet som tekst, og hvordan argumentasjonen i flere av forslagene reetableres av partiprogrammet. Skal vi framstille dette som et hierarki, kan vi si at Arbeiderpartiets institusjonelle og genretilknyttede stemme er den som favner over de andre stemmene. Under finner vi partiets stemme i øyeblikket, som igjen styrer over hvordan stemmene fra de mange forslagene skal gi gjenklang i programteksten.

⁵⁴ Siden denne oppgaven ikke sammenligner flere partiprogram, er dette basert på det vi har skissert av kontekstuelle og genretilknyttede rammer som vi har vært inne på tidligere. En analyse av flere partiprogrammer hadde åpnet opp for en grundigere analyse av nettopp dette.

Vi kan illustrere det slik:

Stemmen er altså på samme tid knyttet til de tekstinterne prosessene gjennom genretrekk, men også knyttet til de teksteksterne avsenderne av forslagene. Dermed er det teksteksterne Arbeiderpartiets handlinger nært knyttet til hvilke impulser som tas inn og påvirker den tekstinterne stemmen.

Vi har sett på hvordan den mangfoldige retoriske situasjonen kan brukes til å beskrive genren partiprogram. Men de mange forslagene fremstår ikke med noen egen stemme i partiprogrammet. I den tekstinterne stemmen er Arbeiderpartiet som et stort «vi» som ikke synliggjør de mange som har bidratt til teksten og eventuell uenighet som ligger bak. I tillegg skjuler Arbeiderpartiet seg selv som subjekt i presentasjonen av de politiske prioriteringene. Den helhetlige stemmen er preget av stemmehierarkiet, som skjuler at forslagene har en påvirkningskraft ved at de ligger under to andre nivåer av stemmer.

6.3.3 Publikums stemme i språkhandlingene

Men hvis vi går litt lenger tilbake i teksten, går det an å spore mer av dialogen som har pågått mellom partiet og medlemmene, enkeltpersonene og interessegruppene? Som utgangspunkt for modaliteten ligger bruken av språkhandlingene *tilbud* og *ordre*, og vi har beskrevet hvordan modalitet brukes til å posisjonere stemmene og uttrykke politiske løfter. Hallidays definisjon av språkhandling tar som sagt utgangspunkt i dialogen og interaksjonen. Den som snakker, gjør ikke bare noe selv, han forlanger også noe av den som hører på (Halliday og Matthiessen 2004: 107). Dette gir også et utgangspunkt for å diskutere partiets posisjonering i den retoriske situasjonen.

Språkhandlingene som er viktigst i partiprogrammet, er tilbud og ordre, som begge er knyttet til utveksling av varer og tjenester. Den grunnleggende talerollen *gi* medfører med andre ord å få, og å *kreve* medfører å *gi* i respons (ibid). Modalitetstypene villighet og nødvendighet er knyttet til disse to talerollene, og er sentrale genretrekk i partiprogrammet: utdragene *Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste* (16) og *Alle ledd i rusomsorgen må styrkes, og det må innføres klare kvalitetskriterier* (7,8) fra programtekst 1 er to av mange eksempler. Sentrale trekk ved Arbeiderpartiets stemme er at de posisjonerer sitt ansvar tydelig når de kommer med tilbud til publikum. Ordrene rettes imidlertid ikke mot publikum, men mot seg selv ved at Arbeiderpartiet holdes indirekte ansvarlig for det de mener *må* eller *bør* gjøres (se kapittel 5.5.1.3). Jeg har diskutert hvordan det kan være vanskelig å avgjøre om dette er uttrykk for tilbud eller ordre, men har forstått dette som uttrykk for nødvendighet. Vi har også sett at Arbeiderpartiets stemme skjules i denne typen utdrag ved at abstrakte begreper ofte er subjekt i setningen.

Dette understreker Faircloughs poeng med at mellompersonlig mening også kan være ideologisk (1995: 24). Hva slags syn på politikk som dialog ligger bak språkhandlingene som Arbeiderpartiet bruker? Virkeligheten er selvfølgelig mer komplisert enn dette, men språkhandlingene understreker det *kommunikative formålet* i partiprogrammet som en kontrakt om å levere visse varer og tjenester. Det er språkhandlingene ordre og tilbud som er de mest sentrale i argumentasjonen, i at det er disse utdragene som er påstander i argumentasjonsstrukturen. Vi kan se det som at de politiske *målene* som partiet omtaler, handler om utveksling av varer og tjenester og ikke av informasjon eller politiske ideer. Definisjonen på ideologi som jeg brukte for å forklare argumentasjon, *en forholdsvis systematisk oppfatning om hvordan verden er, hvordan den bør være, og hvordan målene eventuelt kan virkeliggjøres*, belyser dette (Østerud 2002: 168, se også kapittel 6.3.1). Her kan målene virkeliggjøres gjennom tilbudene som Arbeiderpartiet gir velgerne. Språkhandlingen ordre brukes til å uttrykke noe om hvordan verden bør være; her fungerer det ved at den høye eller middels verdien på modaliteten uttrykker meninger om hvordan verden *må* eller *skal* være. Disse genretrekkene kan altså også forklares gjennom språkhandlingene, og dialogen som foregår mellom publikum og partiet.

Dette viser også at valget av disse språkhandlingene i dialog med publikum viser en ideologisk oppfatning av hva politikk er. Tilbudene fremsettes som *mål* ved politikken ved at Arbeiderpartiet *vil* eller *ønsker* å gjennomføre ulike tiltak. Vi har forklart hvordan disse tilbudene fungerer som løfter i teksten Arbeiderpartiet fremsetter en del påstander om hvordan verden bør være gjennom språkhandlingen ordre, og det er dette vi så langt har beskrevet som

å invitere seg selv til å gi noe til velgerne (jf. Halliday og Matthiessen 2004: 107). Men hvis vi går tilbake til definisjonen, er det en ordre gjennom en imperativsetning, som *gi meg...*, som er den kongruente realiseringen av språkhandlingen. Den ønskede responsen på en ordre, er at den blir utført (ibid: 107–108).

Denne dynamikken i at ordrer fremsettes og forventes å bli utført, viser hvordan programteksten har en «aktivt svarande karakter» (jf. Bakhtin 1998: 10–11). Det er en rekke andre utsagn om hva som er sentrale spørsmål som går forut for denne teksten, der blant annet *velgerne* har kommet med krav til politikerne om de ulike sakene. Når partiet konstruerer sin politiske plattform med mange valensspørsmål i partiprogrammet, er det klart alle disse temaene er grundig debattert og diskutert av både eget partis politikere, politiske motstandere og blant velgerne. Vi kan derfor se ordrene som vi har forklart som rettet mot partiet selv, som et uttrykk for en folkemening: *Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien* (programtekst 1, utdrag 17) og *I tillegg til å sikre at elevene tilegner seg grunnleggende kunnskaper og ferdigheter, må skolen legge til rette for at elevene får utviklet sine talenter og opplever mestring* (programtekst 4, utdrag 12). Dette er også utdrag der det ikke er åpenbart at det ligger en ordre bak, men der jeg har vurdert språkhandlingen ut fra at det er modalitetstypen nødvendighet. Det viser også at det er *funksjonen* i språket jeg har lagt vekt på, og i dette tilfellet kan det ses på som en politisk funksjon⁵⁵. Denne grunnleggende og naturaliserte oppfatningen av politikken kommer altså til syne i språkhandlingene som er rettet mot publikum.

Partiets prioriteringer kommer til uttrykk gjennom beskrivelsene av hva partiet *må* eller *bør* gjøre. Men på bakgrunn av språkhandlingen kan vi også se det som et uttrykk for *publikums* prioriteringer eller deres *dagsorden*. Selv om partiprogrammet tar opp svært mange politiske saker og mål, har vi sett hvordan forslagene fra Sunndal Arbeiderparti og HLF har forsøkt å presentere sitt syn på hva som er viktig akkurat nå innenfor brede politiske områder. Potensialet ligger altså der i forhold til hvordan forslagene kan påvirke politiske prioriteringer med sin dagsorden.

6.3.4 En parodi på Arbeiderpartiets stemme?

Forslagenes dialog med programteksten utgjør en diskursiv praksis der Arbeiderpartiet har makten over teksten, både som en tekstekstern aktør i nåtida, men også som en institusjonell stemme. Med utgangspunkt i Bakhtin kan vi se ideologisk analyse som ikke går fra

⁵⁵ Jf. Hallidays funksjonelle tilnærming til grammatikk (Berge mfl. (red.) 1998: 34)

«overflaten» til «dybden», men som beveger seg på siden av og på tvers av tekster for å identifisere de «sosiale språkene» som veves rundt dem (Klancher 1989: 23–24).

Hva kan en dialogisk tilnærming si om denne typen retorikk? Bakhtin gikk som sagt inn for at man ikke kan skille språk og ideologi fra hverandre, og han argumenterte mot Nietzsches skille mellom *retorikk som form* og *retorikk som overtalelse*⁵⁶ (ibid: 24). I oppgaven har jeg sett på hvordan noen trekk ved tekstens form, som modalitet, er med på å få teksten til å forsøke å tilråde ulike politiske løfter som spiller en rolle i overtalelsen. I en analyse av Bakhtins retorikk skriver Jon Klancher at Bakhtins ide om heteroglossia er avhengig av et retorikkbegrep der figurasjoner og ideologiske intensjoner kolliderer. Dette går mot den monologiske modellen for «overtalelse» (Klancher 1989: 25).

Vi har vist at forslagene om rettigheter for veteraner (forslag 2) og om en nasjonal database i skolen (4) tilnærmer seg Arbeiderpartiets stemme, og har antatt at dette er med på å gi dem innpass i partiprogrammet. I seg selv viser det at partiprogrammet er påvirket av det Bakhtin kaller ulike sosiale språk eller diskursive praksiser (jf. Klancher 1989: 23). Men vi kan også se dette fra avsenderne av forslagenes side. Bakhtin mener flerstemmighet blant annet kommer til syne gjennom *parodier*, som han definerer som å fylle en annens språk med sine egne intensjoner – en «verbal maskerade» (ibid: 26). Det er nettopp dette forslagene gjør når de tilnærmer seg Arbeiderpartiets språk og partiprogrammets genretrekk. Bakhtin ser dette i sammenheng med fiksjonslitteratur, der parodien ofte handler om å snu en annens språk *mot* dem, eller å undergrave autoriteter (ibid: 26, 27). Her har vi imidlertid sett at det i stedet brukes som en måte å posisjonere sin egen stemme overfor en autoritet som tydelig har makten i den retoriske situasjonen. Vi kan se det i sammenheng med det Klancher mener parodi er i dag;

... the very briefest survey of postmodern culture shows that today parody is a generalized discourse that features a *countersubversive parody*, namely the language of the mass media that echoes, contains, and abolishes the subversive intentions of subcultural discourse. (Klancher 1989: 27).

Selv om poenget her er en flerstemmig medievirkelighet, kan det også hjelpe oss med å forstå hvordan forslagene kan forstås som en parodi på Arbeiderpartiets stemme. I forslagene tar man rett og slett aldri omveien om de subkulturelle diskursene, men det brukes på samme måte: parodi er en generalisert lingvistisk mulighet som brukes til å uttrykke mange politiske og sosiale intensjoner. Det viser også at intertekstualitet er et sosialt fenomen som kan brukes til å posisjonere seg innen et etablert maktforhold, og viser en ny vri på tekst som «en

⁵⁶ Eng. *Rhetoric-as-trope* og *rhetoric-as-persuasion*

sammenvevning av sitater» (jf. Barthes 1994); her siterer forslagene Arbeiderpartiet som autoritet og får dermed autoritet til å bli sitert av partiet

At parodien ikke er autoritetskritisk illustrerer også at det faktisk ikke er *motstemmer* partiprogrammet står overfor. Forslagene som har kommet inn, videreføres innenfor partiets egen argumentasjon for politiske mål – for eksempel er en database i skolen en del av å bygge kontakt mellom skole og hjem, som partiet selv argumenterer for. I valensspørsmålene er det ingen reell uenighet om målene hos noen av forslagsstillerne. Dette perspektivet kan vi bruke til å nærme oss om det foregår noen reell *deliberasjon* i forholdet mellom forslagstekster og programtekster.

7 Den flerstemmige politiske retorikken

– oppsummering og diskusjon

Carolyn Miller peker også på at alle retoriske situasjoner er objektivt unike (2001: 25–26). Her er det spesielt tydelig i tekstskapingsprosessen for partiprogrammet; at forslagene får være et vilkår kan ha å gjøre med hvor gode de er, og hvor tilpasset de er til den politiske konteksten når partiprogrammet skapes. Samtidig har den retoriske situasjonen illustrert en del trekk ved genren partiprogram og den diskursive praksisen rundt produksjonen av programmet. Både de synkrone og diakrone sidene ved tekstskapingsprosessen kan si oss om hva slags *deliberasjon* som kan foregå. På bakgrunn av dette skal jeg si mer om hvordan partiprogrammet fungerer som *deliberativ retorikk*, og hvorfor det dialogiske perspektivet jeg har anlagt i analysen er sentralt for å forstå nettopp dette.

7.1 Oppsummering av resultatene

7.1.1. En flerstemmig tekst?

Vi har forklart hvordan Arbeiderpartiets stemme vender seg til et publikum av både *velgere* og *medlemmer av et politisk diskursfelleskap*, og hvordan Arbeiderpartiet har makten over hvilke forslag som får fungere som vilkår i situasjonen. På bakgrunn av det har vi sett på hvordan Arbeiderpartiets stemme kan forstås med et *flerstemmig* utgangspunkt. Vi har sett på hvordan den speiler både genren og personlig ekspressivitet, hvordan den konstruerer en ideologisk diskurs, og hvordan forslagene som tilnærmer seg Arbeiderpartiets stemme kan belyse stemmen gjennom deres parodiske tilnærming. Disse perspektivene har vist noen kjennetegn ved Arbeiderpartiets stemme i partiprogrammet. Dette har vist at de teksteksterne aktørene har spilt en rolle i tekstskapingsprosessen, og satt spor etter seg også på måter som det ikke hadde vært mulig å avdekke uten å ta for seg forslagstekstene.

Dette perspektivet er sentralt når vi går nærmere inn på hvor *flerstemmig* partiprogrammet egentlig er, og hvordan denne flerstemmigheten arter seg. For samtidig som disse trekkene belyser hvordan programmet åpner for flerstemmighet, er det andre faktorer som spiller inn og gjør at det ikke er eksplisitt at teksten har en «aktivt svarande karakter» (jf. Bakhtin 1998: 10–11). Argumentasjonsstrukturen, der rekkefølgen belegg, hjemmel og påstand er vanlig, er et eksempel på dette. Mens belegget for påstandene leder opp mot den implisitte hjemmelen, ledes leseren inn i argumentet der det ikke er noen motstemmer.

Programtekstene oppfattes ikke som diskuterende, men strukturerer argumentasjonen etter hvilke påstander de selv vil ende opp med å framsette. På den andre siden ser vi at språkhandlingen ordre og modalitetstypen nødvendighet

Forslagstekstene benytter modalitet til å presentere prioriteringer på samme måte som programteksten. Analysen har altså vist at deres ekspressivitet gjennom modalitet er mye den samme som partiets. Samtidig har vi sett at programteksten har mindre modalitet med høy verdi, og at løfter presenteres med en mindre sterk forpliktelse til politikken. Forslagstekstene er også mer varierte enn programteksten i hvordan de argumenterer. Forslag 1 og 3 uttrykker ideologi som er mer innforstått i at de snakker direkte til partiet som de mener har den samme ideologiske oppfatningen. Dette er imidlertid noe som ikke speiles i partiprogrammet. Samtidig er det vi har kalt parodier på Arbeiderpartiets stemme, som vi finner i forslag 2 og 4, utformet som en «medstemmer» og ikke motstemmer til partiet. Ut fra dette mener jeg vi kan se det som at det som «overtaler», altså den retorikken som blir sett på som overtalende i forslagene og partiprogrammet, gjør det ved å undertrykke mangfoldet av sosiale språk (jf. Klancher 1989: 25). Selv om forslagene blir anerkjent, blir de tilpasset ideologien som tilhører Arbeiderpartiets stemme og genretrekkene som hører til partiprogrammet.

. Vi ser altså at teksten, som er laget av en stor gruppe teksteksterne aktører med ulik sosial bakgrunn, mangler et mangfold av sosiale stemmer. Samtidig som teksten retter seg til et mangfoldig publikum av velgere, har de valgt å utelate deres stemmer slik de kommer fram i forslagene. Teksten tar på denne måten ikke hensyn til publikummet som mulige deltakere i den retoriske situasjonen som skapere av forslagene.

Jeg har introdusert begrepene *heteroglossia* og *polyfoni/homofoni* som utgangspunkter for å forstå flerstemmighet. I diskusjonen om genre var jeg inne på at Arbeiderpartiets stemme kan forstås på flere heteroglossiske nivåer, der den overordnede stemmen er partiets genretilknyttede og institusjonelle stemme. Vi kan forstå den som *Arbeiderpartiets stemme* i aller bredeste forstand; en måte å snakke om politikk på. Vi har sett hvordan partiet gir innhold til ideologi som speiler og bygger opp denne institusjonelle tilknytningen gjennom argumentasjonen. Men vi kan også se at dette går den andre veien: De tydeligste tiltakene, som vi finner i punktlistene under overskriften *Arbeiderpartiet vil*, er også med på å fylle de ulike begrepene med innhold⁵⁷. Slik blir argumentasjonen med en bred ideologisk plattform

⁵⁷ Dette poenget påpekes også av Hadia Tajik i intervjuet (vedlegg 5): «Hva gjør dere, eller hvordan gir programmet innhold til de ordene? Vi prøver jo å gjøre det gjennom de tiltakene som vi meisler ut, altså i kulepunktsform. Det er de mest skal man si aktive tiltakene. Det er sånn vi forsøker å fylle det med innhold.»

både et utgangspunkt for det *Arbeiderpartiet vil*, og tiltakene fyller igjen ideologien med mer konkret innhold. Både det man vil gjøre i framtida, og det man har gjort tidligere, understreker den diakrone, institusjonelle Arbeiderpartiets stemme.

Denne helhetlige stemmen er altså ikke en stemme som åpner for *polyfoni*, der andre stemmer har sin egen klang i teksten. Den er i stedet en *homofonisk* tekst med en sterk lederstemme. Forslagene til programmet har blitt tilpasset partiets ideologiske diskurs og måtene å formulere løfter og tiltak på, som er konsekvente genretrekk gjennom tekstene jeg har analysert. Vi har sett at forslagene har spilt en rolle i at helt konkrete forslag har kommet inn, og at vi har kunnet spore noen av de sentrale oppfordringene til partiet om hvordan de skal ta hensyn til ulike politiske mål innenfor rusomsorgen og overfor frivillig sektor. Som *medstemmer* føyes disse stemmene altså inn i Arbeiderpartiet store *vi* i teksten, som fremstår som en institusjonell helhet som kommuniserer ut mot et bredt publikum.

Dermed bærer teksten som sådan lite preg av den mangfoldige tekstskapingsprosessen. En forklaring på dette kan være at samarbeidet mellom mange av disse aktørene gjør at genren ikke utfordres. Det er diskursfellesskapet av *medlemmer* som er med på å utforme teksten. Partisekretærene lager et utkast, mens programkomitéen kommer med innspill og diskuterer og redigerer teksten, før den blir diskutert og vedtatt på landsmøtet⁵⁸. Innad i partiorganisasjonen er den institusjonelle funksjonen som et politisk grunndokument for medlemmene også den som blir pekt på som den sentrale. Slik er partiprogrammet med på å opprettholde en institusjonell funksjon der Arbeiderparti-stemmen gjenskapes og opprettholdes.

7.1.2. Partiprogrammet som deliberativ retorikk

Arbeiderpartiets kontroll over oppbygningen av ideologien i argumentene, og hvordan genretrekkene brukes systematisk for å bygge opp en egen måte å formulere løfter på, er sider ved partiprogrammet som vi kan knytte til den tradisjonelle deliberative retorikken⁵⁹.

Aristoteles beskriver den politisk-rådgivende talens mål slik: Politiske taler søker å finne det gagnlige og det skadelige (den som anbefaler noe, anbefaler jo det han mener er beste alternativ, og den som fraråder noe, fraråder det som det dårligste) (2006: 3.5). Vi kan se dette i sammenheng med hvordan deliberasjon som *rasjonell kommunikasjon i ideelle*

⁵⁸ Se intervju vedlegg 5

⁵⁹ I sin redegjørelse påpeker Aristoteles at det ikke hører til retorikkfaget å klassifisere alle emnene som talere pleier å behandle, og overlater dette til den politiske vitenskap (2006: 4.4-4.7). Dette støtter jeg meg til i hvorfor de politiske temaene og hvordan de omtales har blitt mer et supplement til min oppgave; her er det hvordan språket brukes til å formulere det politiske innholdet som er i fokus.

talesituasjoner er folkets måte å komme fram til hva som er gagnlig og ikke (jf. Dryzek 2000). Denne kommunikasjonen gjøres altså innenfor en retorisk situasjon der vi har definert det påtrengende problemet som at *velgerne og medlemmene av partiet må få kjennskap til partiets politiske mål og løfter og ideologiske ståsted*.

Forståelsen av partiprogrammet som en *kontrakt* understreker det dialogiske i kommunikasjonen med publikum. Det viser også hvordan ideologi kan komme til uttrykk også gjennom *hvordan* de politiske målene og løftene kommuniseres. Vi kan oppsummere det slik:

- *en forholdsvis systematisk oppfatning om hvordan verden er* blir uttrykt gjennom det som er blitt naturalisert som «common sense». Dette kommer hovedsakelig kommer til syne i de implisitte hjemlene i argumentasjonen. Vi har også sett hvordan ulike begreper brukes i argumentasjonen til å bygge opp ideologiske sammenhenger, og hvordan eksplisitt argumentasjon forklarer ideologiske sammenhenger. Dette understreker den *interne* funksjonen partiprogrammet har som en ideologisk plattform for partiets og medlemmene, og illustrerer som vi har sett den institusjonelle diskursive tilknytningen til Arbeiderpartiet.
- *hvordan den bør være* uttrykkes gjennom påstander om hvordan sider ved henholdsvis rusomsorgen, forsvarspolitikken, frivillig og offentlig sektor og skolepolitikken bør prioriteres. Språkhandlingen ordre og modalitetstypen nødvendighet med ord som *må*, *skal* og *trenger* er typiske eksempler. Her har vi også sett hvordan bruken av språkhandlingene åpner for å speile noen av forslagsstillernes, eller publikums, vurderinger av politiske mål.
- *hvordan målene eventuelt kan virkeliggjøres* uttrykkes gjennom det som vi har forklart som Arbeiderpartiets løfter til velgerne, som oftest formuleres med middels modalitet som *Arbeiderpartiet vil*. Her har vi sett hvordan forslag 2 og 4 tilnærmer seg Arbeiderpartiets stemme og blir en *medstemme* i teksten. Sammen med det forrige punktet understreker dette den *eksterne funksjonen* ved partiprogrammet som kommunikasjon mot interesseorganisasjoner og velgere.

Disse resultatene viser at det er sentralt med et fokus på hvilket publikum teksten retter seg mot. Samtidig som vi kan forstå genren dialogisk, har vi sett at det ikke er noe stort tekstinternt stemmemangfold. Arbeiderpartiets stemme fremstår som en helhetlig lederstemme i teksten, selv om forslag er tatt inn i programmet, og selv om språkhandlingene illustrerer flerstemmigheten. Dette mener jeg vi kan se i sammenheng med den brede rollen

denne kontrakten har. Vi har sett at ideologien kan komme til uttrykk både utadrettet i dialog med velgere og interessegrupper, og i en mer intern dialog med medlemmene i partiet. En annen definisjon av den deliberative retorikken er at den forsøker å overtale et publikum til å bli enige eller uenige i en handling som er under overveielse (Yunis 1996). Hvordan vi kan spore ideologi både i konkrete formuleringer og i det usagte, viser at denne overtalelsen foregår på mange nivåer i partiprogrammet. Vi har vist hvordan argumentasjonen leder opp til løfter, og hvordan ideologien bygges opp rasjonelt. Dette illustrerer kanskje hvordan deliberativ retorikk like føyelig som andre typer diskurs, og hvordan et retorisk perspektiv på tekster kan avdekke nye sider ved dem (jf. Yunis 1996:13–15)

Det viser også at de konkrete tiltakene, og ideologien som de er basert på, glir over i hverandre. Et dokument som skal romme så mye, er kanskje i større grad avhengig av en sterk lederstemme. Vi kan se det i sammenheng med Roland Barthes' påstand om at "enheten i en tekst ikke er å finne i dens opprinnelse, men i dens mottagelse" (1994: 53). Vi har vist en tekstestern flerstemmighet i tekstens opprinnelse, mens helheten i teksten viser at genren er spesielt avhengig av klarhet overfor publikum for å ivareta den interne og eksterne funksjonen.

7.2 Diskusjon

7.2.1 Deliberasjon og sporene i teksten

Vi har beskrevet en retorisk situasjon der forslagene får bli retoriske vilkår for partiprogrammet. Samtidig vet vi at en intern diskusjon i arbeidet med et partiprogram vil alltid være tilstede. Har arbeidet med å få inn flere forslag spilt en vesensforskjellig rolle ved å utvide deliberasjonens vilkår?

Vi har beskrevet hvordan forslagene har påvirket på to ulike måter: forslag 2 og 4 resulterte i konkrete tiltak i partiprogrammet, mens forslag 1 og 3 presenterte ulike synspunkter på politiske prioriteringer som analysen har vist at vi i større eller mindre grad finner igjen i partiprogrammet. Jeg har beskrevet hvordan forslag 2 og 4 har fått gjennomslagskraft gjennom å tilpasse seg Arbeiderpartiets stemme ideologisk og i forhold til genretrekk. Vi kan se det som at disse forslagene klarer å *knytte det spesielle til det generelle*, som er et vilkår for at de bør bli deltakende i deliberasjonen (Dryzek 2000: 167). Her kan vi se den ideologiske plattformen som det generelle. Både forslag 2 og 4 ut fra en generell ideologi knyttet til de politiske områdene forsvars- og skolepolitikk, som vi har sett deles og anerkjennes av Arbeiderpartiet. Slik kan man si at alle forslagene i utgangspunktet er egnet

som innlegg i deliberasjonen. I tillegg kan vi se at nettopp dette trekket følger partiprogrammet som genre i at den grunnleggende ideologien brukes i argumentasjonen for konkrete tiltak. Vi har sett hvordan forslag 4 knytter begrepet «fellesskolen» til sin argumentasjon, og fremstår som løsningsorientert i hvordan Kunnskapsløftet omtales. I forslag 2 knyttes veteranenes rettigheter til en grunnleggende forståelse av Forsvarets plass i samfunnet som jeg mener deles av Arbeiderpartiet i partiprogrammet.

Samtidig vet vi at disse forslagene kommer fra en interesseorganisasjon og et partimedlem som har kjennskap til politiske prosesser. Deres strategi er å utforme teksten som om den kom fra Arbeiderpartiet, noe det er vanskelig å se for seg at personer med mindre kjennskap til genren vil gjøre. Vi vet at det ikke er mange velgere som leser partiprogrammet. En helt sentral side ved disse to forslagene, er imidlertid at avsenderne har en forutgående kunnskap om partiprogrammet som genre og de politiske prosessene det oppstår i.

Som kjent er programdiskusjonene mye mer omfattende enn jeg har gått inn på i denne oppgaven. Den har imidlertid vist at det stilles krav til forslagene for at de skal få noen innflytelse. Den *interne* funksjonen ved partiprogrammet vises spesielt godt i hvordan programmet konstruerer en ideologisk plattform. Men forslagene blir altså tatt inn på bakgrunn av kjennskap til denne ideologiske plattformen *før* selve teksten utformes. Det innebærer at personer med gode politiske kunnskaper vil ha større sjanse for å komme gjennom med sine tekstlige bidrag. Det er altså medlemmer av et mer profesjonalisert diskursfellesskap som har fordeler i en slik deliberativ prosess, selv om vi ser at programmet vender seg til et bredt publikum i hvordan det forklarer og naturaliserer ideologi gjennom argumentasjonen. Dryzek forstår diskurs som «a shared set of assumptions that enable its adherents to assemble bits of sensory information into coherent wholes» (2000: 51). Denne helheten mener jeg vi kan forstå som det ideologiske utgangspunktet. Forhåndskunnskapen om Arbeiderpartiet vil kanskje mange av dem som kan tenke seg å sende inn forslag allerede ha, men det er likevel en sentral forutsetning. Dette illustrerer at utgangspunktet for deliberasjon ikke er ideelt, og at deltakerne har ulike forutsetninger for å kunne konstruere denne koherente helheten.

De språklige trekkene som åpner for flerstemmighet, som å speile potensielle prioriteringer hos velgerne gjennom språkhandlingen ordre, er et trekk vi kan se i sammenheng med tekstskapingsprosessen. Jeg har beskrevet hvordan vi kan se beskrivelsen av politiske mål også som en gjenklang av publikums dagsorden. En annen side ved dette er at selv om temaene tas opp, tilpasses de en mer generalisert ideologi. Det er altså vanskelig å si sikkert at det forslagene har presentert som politiske prioriteringer, ikke opprinnelig også var

blant politikernes egne prioriteringer. Likevel mener jeg det illustrerer hvordan offentlig mening kan påvirke politikernes dagsorden. I forkant av et valg, når partiprogrammet utformes, er det også mer hensiktsfullt å forstå folkets mening som noe som kommer til syne gjennom retorikken, og ikke gjennom valg (jf. *ibid*: 50). Partiprogrammet skal både utforme konkrete mål og løfter for den neste stortingsperioden. Samtidig viser det påtrengende problemet i den retoriske situasjonen at selv om Arbeiderpartiet har makten over selve teksten, har også publikum makt i den retoriske situasjonen. Som publikum er velgerne sentrale for om Arbeiderpartiet ender opp med politisk makt, og om løftene i partiprogrammet faktisk får mulighet til å bli gjennomført. Dermed kan partiet tjene på å i større grad speile publikums dagsorden. Med utgangspunkt i at partiprogrammet utgjør grunnlaget for alt valgkampmateriell, er dette et interessant perspektiv. Selv om argumentasjonen blir tilpasset partiets argumentasjon, og den mest vellykkede tekststrategien er å tilpasse seg til Arbeiderpartiets stemme i forslagene, har vi altså vist at forslag fra enkeltpersoner, organisasjoner og lokallag har fått en påvirkningskraft på partiprogrammet.

7.2.2 Internett og deliberasjon

Den retoriske situasjonen åpner for at folk kan bidra med forslag gjennom nettet og e-post til programkomitéen. Samtidig foregår det ikke i stor grad noen reell debatt mellom de teksteksterne aktørene. Tilbakemeldingen til forslagsstillerne er ofte en standard e-post med meldingen «tak for ditt bidrag», og den skriftlige formen er sentral for de retoriske vilkårene. Utgangspunktet ligger langt fra en åpen meningsutveksling. Hadia Tajik i programkomitéen sier at hun både lot seg bevege lettere av personlige møter, men også at det er lettere å kjøpe en forklaring hvis man kan be om en utdyping av den gjennom oppfølgingsspørsmål til den man snakker med⁶⁰. På den andre siden er forslag som kommer inn skriftlig lettere å tilpasse partiprogrammet, og kan få påvirkningskraft på den måten, slik vi ser at forslagene fra FN-veteranenes landsforbund og Kjær Sti ble tatt rett inn i programmet.

Det er vanskelig ut fra min oppgave å konkludere med hvor stort demokratisk potensial den nye holdningen til bruk av internett i programarbeidet har hatt. Men den store økningen i antall forslag som kom inn til programkomitéen, viser at terskelen er betydelig lavere for å delta i en meningsutveksling på denne måten. Ikke bare enkeltforslagene, men forslagenes tematiske innhold som helhet, kan gi partiet et inntrykk av hva som rører seg. Den store mengden forslag som kom inn til partiet blant annet på e-post speiler publikums

⁶⁰ Se vedlegg 5.

dagsorden bredt. Vi kan se det som en ny måte å få oversikten over offentlig mening på, noe som kan være et demokratisk bidrag.

På den andre siden har vi sett at forslagene har større sjanse til å bli tatt med i programmet dersom de viser kjennskap til partiets ideologiske plattform og til genren. Det er ikke sikkert det er *nye* deltakere som kommer til i debatten gjennom nettet, bare at debatten flyttes et annet sted. Det er også de mest politisk interesserte velgerne som i størst grad oppsøker partienes hjemmesider på nett (Hestvik 2004: 248).

Ut fra dette kan vi mene at de mest interesserte velgerne og medlemmene får en videre påvirkningskanal der deres dagsorden kommer fram på en ny måte. Flere blir også hørt, men den store mengden informasjon kan også være negativ i at det blir vanskelig å komme gjennom alle forslagene. Vi kan se dette i sammenheng med balansen mellom hva som blir deliberasjon og hva som blir støy (ibid: 244). I tillegg vet vi at ingen av forslagene er blitt debattert noe mer med utgangspunkt i nettfora. Noen av eksemplene jeg presenterte i innledningen sier at partiet påstår at de er blitt mer bevisste på nettets potensial i politiske prosesser, og her vises det også til en mer aktiv debatt på nett, ikke bare e-postutveksling. Dette er imidlertid ikke fullstendig gjennomført i programarbeidet.

Ut fra tekstanalysen og disse betraktningene mener jeg det er realistisk å helle mer mot *normaliserings/forsterkingsteser* i diskusjonen om demokratiet og informasjonsteknologi (ibid: 233). Analysen viser at maktstrukturer kan justeres, men ikke at de kan revolusjoneres i arbeidet med et partiprogram. For partiprogrammets del må Arbeiderpartiet ha makten i den retoriske situasjonen, og vi har sett hvordan den institusjonelle stemmen har makta tekstinternt. Selv om velgerne får større innflytelse, er dette helt grunnleggende. Det mest positive er at publikums dagsorden får påvirkningskraft på partiprogrammet, og dermed kanskje også mer oppmerksomhet fra politikerne. Dette viser at ny teknologi kan, slik det forventes fra partiets side, supplere fremfor å erstatte funksjonene innenfor et politisk parti (ibid: 234). Men den retoriske situasjonen illustrerer at vi er langt unna en ideell kommunikasjon, både når det gjelder mediet og hvordan den gjensidige meningsutvekslingen mellom deltakerne foregår.

7.2.3. Arbeiderpartiet og deliberasjon

Jeg har beskrevet hvordan Arbeiderpartiet presenterer sin ideologi gjennom argumentasjon som knyttes til ulike begreper, og som igjen koples opp mot mer konkrete tiltak.

Ideologibegrepet knyttes av Fairclough sammen med *hegemoni*, som beskrives som lederskap og dominans gjennom de økonomiske, politiske, kulturelle og ideologiske domeneene i

samfunnet (1995: 76). I en kamp mellom politiske partier om makta har det mye å si at Arbeiderpartiet kan sies å ha hatt en hegemonisk status som regjeringsparti og leverandør av i mange år. Arbeiderpartiets stemme er sterkt knyttet til den institusjonelle tilknytningen en sosialdemokratisk ideologi og diskurs har fått. Den grunnleggende sosialdemokratiske forståelsen av velferdsstaten Norges verdier understrekes av programmets tittel «Skape og dele». I denne oppgaven har jeg hovedsakelig beskrevet hvordan denne ideologien kommer til uttrykk språklig, og ikke identifisert den noe grundigere i forhold til politiske konfliktlinjer. Samtidig har vi sett at partiet har brukt mye tid på å utlede denne ideologien. Vi kan se det på bakgrunn av at Arbeiderpartiet ikke har en like hegemonisk posisjon både innenfor norsk politikk og sosialdemokratisk ideologi. Før valget i 2004 var Arbeiderpartiet et av svært få sosialdemokratiske partier i Europa uten koalisjonserfaring, og regjerte gjennom mindretallsregjeringer fra begynnelsen av 60-tallet. Før Arbeiderpartiet mistet regjeringsmakten i 1997, hadde de holdt regjeringsmakt i tjue år med basis i et mindretall i Stortinget (Skjeie 1999: 30–31)⁶¹. Denne hegemonien kan også være truet språklig, blant annet av Fremskrittspartiet i det som beskrives som et retorisk tomrom etter Arbeiderpartiets politiske høyredreining på 80-tallet (Holje 2008). Dette kan ikke være en forklaringsmodell alene, og jeg kan ikke gå nærmere inn på den politiske historien her, men det kan bli et utgangspunkt for noen påstander om arbeidet rundt partiprogrammet.

Vi har sett at Arbeiderpartiet var en av de fremste representantene for *massepartiet*, der velgerne deltok aktivt i partiarbeidet. (Heidar og Saglie 2002: 43–45, jf. kapittel 1.5). Den nye teknologiens potensial som en ny måte å påvirke partiet på, bør ses som noe positivt hvis en form for medlemsparti fremdeles er et ideal (ibid: 76–77). Deltakelse som bevisstgjøring ses trolig på som givende både for medlemmer og for partiet, spesielt innenfor en politisk kontekst som jeg beskrev overfor. Vi har også sett hvordan Arbeiderpartiet selv oppfatter programdebatten som fornyet, og påstår at de satser stadig mer på nettet som debattarena. Vi har sett på forslaget fra et lite lokallag og fra et partimedlem, og hvordan de fikk påvirkningskraft i partiarbeidet. Analysen viste at dem med mest forhåndskjennskap til partiprogrammet som genre og Arbeiderpartiets ideologi og stemme, er de som i utgangspunktet bør ha størst mulighet til påvirke partiprogrammet. Det begrenser deliberasjonsmulighetene, men innenfor et *medlemsdemokratisk* perspektiv kan vi se den nye teknologien som et middel for å utvide den politiske debatten innad i partiet.

⁶¹ Her ser Skjeie bort fra samlingsregjeringens korte periode i 1945. Siden boka ble skrevet, har Arbeiderpartiet fått regjeringsmakt gjennom det rødgrønne samarbeidet i 2004 og 2009.

I den forstand vi kan se forslagene til partiprogrammet som *deltakerdemokratiske* forsøk, mener jeg altså medlemmene som enkeltpersoner eller grupper som lokallag har størst potensial til å påvirke innenfor den retoriske situasjonen for partiprogrammet. Vi kan se det som kommunikasjon fra bunnen til toppen, et bilde som det er lett å fremstille som utelukkende positivt. Samtidig har to av forslagene som har fått påvirkningskraft, både når det gjelder ideer og konkrete tiltak, kommet fra interesseorganisasjoner. De har også kjennskap til genren partiprogram som mer aktive lesere av slike dokumenter enn folk flest. Vi så at forslagene fra interesseorganisasjonene passet inn i eller ble justert til å passe inn i Arbeiderpartiet ideologiske diskurs. Det mer tydelig dialogiske forslaget fra HLF, som kom med klare meldinger om sine prioriteringer til Arbeiderpartiet, ble også hørt på. Om interesseorganisasjoners påvirkning er et gode i seg selv, er vanskelig å si noe om; deres bidrag blir imidlertid verdsatt av partiet, i at de som nevnt inviterte blant annet frivillige organisasjoner til å komme med innspill.

Vi kan se det i sammenheng med et trekk som vurderes som viktig i programprosessen: *åpenheten* i den⁶². Som en intern prosess har programarbeidet også tidligere vært preget av stor aktivitet og politisk dialog (Heidar og Saglie 2002: 215–217). Men både den økte mengden forslag, og den dagsordenen som kommer til syne gjennom dem, viser at spesielt forslagene fra medlemmene kan bidra positivt i en deliberativ prosess. Tekstanalysen viser hvordan *mikrodemokratiet* kan synliggjøres i tekster som produseres innad i partiet (jf. Skjeie 1999: 19). Den selvforståtte åpenheten og den økte oppmerksomheten rundt medlemsdeltakelse, sammen med den reelle økte deltakelsen, må ses på som positive tendenser.

7.2.4 En deliberasjonsprosess?

«Jeg vil tro at de først og fremst var med på å danne et bakteppe, et vurderingsgrunnlag, vurderingsalternativer når man skal meisle ut tiltak og tiltaksforslag», sier Hadia Tajik om forslagene som kom inn til programkomitéen⁶³. Denne oppgaven har vist hvordan partiprogrammet inneholder spor av publikums tekster i form av konkrete tiltak og politiske mål presentert i teksten. Vi har vist hvordan disse tiltakene og målene formuleres skriftlig i partiprogrammet, og at de går over i hverandre som ideologiske konstruksjoner. Denne

⁶² «Jeg tror det viktigste er faktisk åpenheten og at det lønner seg å ha en sånn åpenhet. Det er egentlig ingen tradisjon for det i Norge og i noen av de norske partiene. Kanskje også fordi det ikke har vært så teknisk og praktisk mulig før som det er nå, men og fordi partiarbeid generelt har vært veldig sånn innadvendt og internt». Intervju med Hadia Tajik, se vedlegg 5.

⁶³ Se intervju vedlegg 5

diskusjonen har pekt på noen grunner til at Arbeiderpartiet kan nærme seg bildet av «massepartiet» gjennom å mobilisere flere av egne medlemmer til debatt om partiprogrammet. Det er her jeg tror det største potensialet for deliberasjon ligger.

Vi kan se en programdiskusjon som et forsøk på å oppnå *konsensus*, som kan defineres som enstemmig enighet ikke bare om hva som skal gjøres, men også grunnen til det. Dette er imidlertid umulig, unødvendig og uønskelig, mener Dryzek. I stedet er det mer gjennomførbart og attraktivt med fungerende enighet der deltakerne er enige om en fremgangsmåte, men av ulike grunner (ibid: 170). Deltakerne i den deliberasjonsprosessen som foregår i arbeidet med partiprogrammet er som sagt *medstemmer* til Arbeiderpartiet. Dette illustrerer kanskje sterkest deliberasjonens begrensninger. Samtidig er det nettopp dette Arbeiderpartiet har søkt etter: konstruktive forslag som *skal* kunne tas inn i deres partis politiske program. Hvordan ideologien kommer fram i partiprogrammet, synliggjør dette; forslagene er blitt en del av Arbeiderpartiets ideologi og stemme, og tilpasset dette i større eller mindre grad.

Dermed har medstemmene blitt innspill til den konsensusen som er oppnådd på basis av et stort antall stemmer med ulik ideologisk og sosial posisjon. Arbeiderpartiets stemme i partiprogrammet speiler denne konsensusen som flerstemmig konstruksjon; en sterk lederstemme som undertrykker de mange sosiale stemmenes påvirkningskraft og egne stemmer, men likevel inneholder likevel spor av dialogen mellom forslagene og partiet.

7.3 Videre forskning

Denne oppgaven viser hvordan man kan utvide både synet på politikk og synet på retorikk gjennom en dialogisk tilnærming til politiske tekster. Etter min mening er dette en hensiktsmessig måte å angripe flere ulike dokumenter fra forvaltningen på. Min fremgangsmåte har avdekket hvordan ideologi kan konstrueres i det usagte og i mellompersonlig mening, noe som illustrerer hvordan en retorisk tilnærming til slike tekster kan supplere en statsvitenskapelig tilnærming.

Mitt fokus i denne oppgaven har vært å forstå genretrekk som dialogiske, og jeg har derfor ikke konsentrert meg om noen strukturanalyse av genren partiprogram. Beskrivelsen av genren kan ikke bli fullstendig, men kan suppleres av videre studier, og spesielt studier som sammenligner med andre partiers programmer. Det kan også være et grunnlag for å undersøke politiske konfliktdimensjoner, som denne oppgaven ikke har kunnet romme.

Det er umulig å si at jeg har grepet om hele prosessen bak et partiprogram her, og mange sider ved arbeidet i programkomitéen har ikke vært i fokus i denne oppgaven. Diskusjoner og interne møter er det også vanskelig å analysere, selv om det kunne vært interessant å ta for seg hvordan slike diskusjoner kan forstås gjennom for eksempel samtaleanalyse.

Valgkampens innhold dreier seg i første rekke om politiske prioriteringer (Aardal mfl. 2004: 26). Hvis publikums prioriteringer og dagsorden kommer tydeligere fram gjennom programarbeidet, kan det også påvirke valgkampen. Mitt materiale gir ikke et godt nok utgangspunkt for å si noe om disse problemstillingene, men det vil være spennende å gå nærmere inn i problemstillinger om vekselvirkningen mellom medienes, politikernes og publikums dagsorden.

I diskusjonen om deliberasjon var jeg inne på at å sende inn forslag gjennom e-post er noe annet enn å legge opp til mer aktiv debatt medlemmene og politikere mellom med nettet som arena. Når dette også er et uttalt satsingsområde for partiet, kan det være et utgangspunkt for videre studier av hvordan slike debatter, hvis de forekommer, fungerer retorisk og politisk. Denne analysen viser at en dialogisk tilnærming kan være hensiktsmessig når man ser på hvordan slike prosesser fungerer.

7.4 Avslutning

I denne oppgaven har jeg forsøkt å beskrive hvordan et dialogisk perspektiv kan avdekke nye sider ved et politisk dokument. Forslagene som har kommet inn på e-post til Arbeiderpartiet, har blitt forklart innenfor en ramme av det Jens Kjeldsen kaller «vår tids flytende og foranderlige retoriske situasjonalitet» (2009: 50–51). Selv om partiprogrammet som *kontrakt* illustrerer dialogen med publikum, blir ikke den retoriske situasjonen synliggjort i så stor grad i selve teksten. Samtidig har tekstskapingsprosessen blitt sett på som bakgrunnen for sentrale genretrekk, som hvordan partiet uttrykker løfter, prioriteringer og en mer overordnet ideologi. Den politiske funksjonen til partiprogrammet har blitt en forklaringsmodell for hvorfor teksten ser ut som den gjør. Mens utgangspunktet har vært mange teksteksterne stemmer, har jeg påvist hvordan tekstinterne stemmer kan posisjonere seg gjennom modalitet og argumentasjon. Forhåpentligvis har det bidratt til å belyse hvordan partiprogrammets politiske funksjon henger nært sammen med tekstens retoriske strategier.

Litteratur:

Aardal, B., A. Krogstad, H.M. Narud og R. Waldahl (2004): *Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. I: Aardal, B., A. Krogstad og H. M. Narud (red.) (2004): *I valgekampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Universitetsforlaget, Oslo.

Aristoteles (2006): *Retorikk*. Oversatt av Tormod Eide. Vidarforlaget, Oslo.

Asdal, K., K.L. Berge, K. Gammelgaard, T. R. Gundersen, H. Jordheim, T. Rem og J. Tønnesson (2008): *Tekst og historie. Å lese tekster historisk*. Universitetsforlaget, Oslo.

Barthes, R. (1994): Forfatterens død, i: *I tegnets tid. Utvalgte artikler og essays*. Utvalg, oversettelse og innledning av Knut Stene-Johansen. Pax Forlag, Oslo.

Bhatia, V.K. (1993): *Analysing Genre. Language Use in Professional Settings*. Longman, London.

Bakhtin, M.M (2000 [1981]): *The dialogic imagination: four essays*. University of Texas Press, Austin.

Bakhtin, M.M (1998): *Spørsmålet om talegenrane*. Oversatt av Rasmus T. Slaattelid. Ariadne Forlag, Oslo.

Berge, K.L., P. Coppock og E. Maagerø (red.) (1998): *Å skape mening med språk. En samling artikler av M.A.K. Halliday, R. Hasan og J.R. Martin*. Landslaget for norskundervisning (LNU)/Cappelen Akademisk Forlag as, Oslo

Berge, K.L. og P. Ledin (2001): *Perspektiv på genre*. I *Rhetorica Scandinavica* nr 18, 2001. Rhetor Förlag.

Bitzer, L.F. (1997): *Den retoriske situation*. I: *Rhetorica Scandinavica* nr 3, 1997 [1968]

Dryzek, J.S. (2000): *Deliberative democracy and beyond. Liberals, critics, contestations*. Oxford University Press, Oxford.

Eggins, S. (2004): *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. Second Edition. Pinter Publishers, London.

Eriksen, E.O. og J. Weigård (1999): *Kommunikativ handling og deliberativt demokrati. Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn*. Fagbokforlaget, Bergen

Fairclough, N. (1992): *Discourse and social change*. Polity Press, Cambridge

Fairclough, N. (1995): *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Longman, Harlow.

Foss, A.M. (2008): *Modalitet – en systemisk-funksjonell analyse*. Upublisert masteroppgave i nordisk språk og litteratur, Universitetet i Agder.

Gerhardsen, E. (2006 [1931]): *Truls Gerhardsens reviderte utgave av Einar Gerhardsens Tillitsmannen – en håndbok for tillitsvalgte*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo

Habermas, J. (1999): *Kraften i de bedre argumenter*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

Halliday, M.A.K (1984): *Language as code and language as behaviour: A systemic functional interpretation of the nature and ontogenesis of dialogue*. I: Fawcett, R. P., M.A.K. Halliday, S. M. Lamb og A. Makkai (red.): *The Semiotics of Culture and Language*. Bind 1: Language as social semiotic. Pinter, London

Halliday, M. A. K. (1985): *An introduction to functional grammar*. Arnold, London.

Halliday, M.A.K. og C.M.I.M. Matthiessen (2004): *An introduction to functional grammar. Third edition*. Arnold, London.

Heidar, K. og J. Saglie (2002): *Hva skjer med partiene?* (Makt og demokratiutredningen, 1998-2003). Gyldendal Akademisk, Oslo.

Hestvik, H. (2004): «*valgkamp2001.no*». *Partier, velgere og nye medier. Ny kommunikasjon?* I: Aardal, B., A. Krogstad og H. M. Narud (red.) (2004): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Universitetsforlaget, Oslo.

Holje, C. (2008): *Hvilket arbeiderparti velger du?: en analyse av det retoriske spillet mellom Ap og FrP gjennom 25 år*. Masteroppgave i nordisk språk - Universitetet i Oslo, 2008

Holmberg, P. og A-M. Karlsson (2006): *Grammatik med betydelse. En introduktion til funktionell grammatik*. Hallgren og Fallgren Studieförlag AB, Uppsala

Holquist, M. (1990): *Dialogism. Bakhtin and his world*. Routledge, London og New York.

Høigård, A (1978): *Språkbruken i partiprogrammer: en analyse av Høyres og Arbeiderpartiets arbeidsprogrammer for perioden 1973-77*. Novus, Oslo.

Johansen, A. og J. Kjeldsen (2005): *Virksomme ord. Politiske taler 1814-2005*. Universitetsforlaget, Oslo.

Josephson, O. (red.) (1996): *Arbetarna tar ordet. Språk og kommunikation i tidig arbetarrörelse*. Carlssons, Stockholm

Jørgensen, C. og M. Onsberg (1987): *Praktisk argumentation*. Teknisk forlag A/S, København

Kjeldsen, J. E. (2009): *Retoriske omstendigheter. Retorikken i en fragmenteret, foranderlig og kompleks verden*. I *Rhetorica Scandinavica* nr. 48, 2009. Retorikförlaget AB, Åstorp.

Kjeldsen, J. E. (2006): *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Spartacus, Oslo.

Klancher, J. (1989): *Bakhtin's Rhetoric*. I: Farmer, F. (red.) (1998): *Landmark Essays on Bakhtin, Rhetoric, and Writing*. Hermagoras Press, New Jersey.

- Linell, P. (1998): *Approaching Dialogue. Talk, Interaction and Contexts in Dialogical Perspective*. John Benjamins, Amsterdam.
- Maagerø, E. (2005): *Språket som mening. Innføring i funksjonell lingvistikk for studenter og lærere*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Martin, J. R. og P. R. R. White (2005): *The language of evaluation. Appraisal in English*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Miller, C. (2001): *Genre som sosial handling*. I *Rhetorica Scandinavica* nr. 18, 2001 [1984]
- Narud, H.M. og H. Valen (2004): *Partiprogram og velgerappell*. I: Aardal, B., A. Krogstad og H. M. Narud (red.): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Peirce, C. S. (1955): *Abduction and Induction*. I Buchkier J. (red.): *Philosophical writings of Peirce*. Dover, New York.
- Perelman, Ch. og Olbrechts-Tyteca, L. (1971): *The New Rhetoric. A Treatise on Argumentation*. University of Notre Dame Press, London.
- Raab, C. D. og C. Bellamy (2004): *Electronic democracy and the «mixed polity». Symbiosis or conflict?* I: Gibson, R. K., A. Römmele og S. J. Ward (red.) (2004): *Electronic Democracy. Mobilisation, organisation and participation via new ICTs*. Routledge, London og New York.
- Raddum, T. og Veum, A. (2006): *Avistekstens mange stemmer*. Artikkel i *Norsk Medietidsskrift* 13 (2). Norsk medieforskerlag.
- Römmele, A. (2003): *Political parties, party communication and new information and communication technology*. I: *Party Politics* vol. 9 nr. 1, 2003. Sage Publications, London.
<http://ppq.sagepub.com/cgi/reprint/9/1/7>
- Saussure, F. de (1967 [1916]): *Cours de linguistique generale*. Utgitt av Charles Bailly og Albert Sechehaye i samarbeid med Albert Riedlinger. Payot, Paris.
- Simon-Vandenberg, A-M., M. Taveniers og L. Ravelli (red.) (2003): *Grammatical metaphor. Views from Systemic Functional Linguistics*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia
- Skjeie, H. (1999): *Vanens makt. Styringstradisjoner i Arbeiderpartiet*. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Svensson, J. (2008): *Kommunikation, medborgarskap och deltagardemokrati. En studie av medborgarutskotten i Helsingborg*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet, Lund.
- Toulmin, S.E. (2008): *The Uses of Argument. Updated edition*. Cambridge University Press, London.

Tønnesson, J. L. (red.) (2002): *Den flerstemmige sakprosaen. Nye tekstanalyser*. Fagbokforlaget, Oslo.

Valen, H. og H.M. Narud (2004): *Strategi og politikk. Ledernes vurdering av valgkampen*. I: Aardal, B., A. Krogstad og H. M. Narud (red.): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Universitetsforlaget, Oslo.

Vatz, R. E. (2006): *Myten om den retoriske situation*. Opprinnelig utgitt i *Rhetorica Scandinavica* nr. 15- 2000, redigert versjon som e-artikkel:
http://www.retorikforlaget.se/rhetorica/pdfz/Vatz_RhS15_2000.pdf

Veum, A. (2008): *Avisas andlet: førstesida som tekst og diskurs: Dagbladet 1925-1995*. Doktoravhandling ved Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo/Unipub

Wales, K. (1994 [1989]): *A dictionary of stylistics*. Longman, London

Yunis, H. (1996): *Taming Democracy. Models of Political Rhetoric in Classical Athens*. Cornell University Press, Ithaca/London.

Østerud, Ø. (2002): *Statsvitenskap. Innføring i politisk analyse*. Universitetsforlaget, Oslo.

Vedlegg 1

Forslagstekst 1 fra Sunndal Arbeiderparti:

Rusomsorg og alkoholpolitikk

Sunndal arbeiderparti er glad for nestleder Helga Pedersens engasjement når det gjelder ruspolitikken i Norge. Hun har helt rett i at det trengs et skikkelig løft innen denne sektoren.

Vi må snarest sørge for å etablere nok behandlingsplasser og gode ettervernsløsninger. Dette tilbudet må stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling. Det er helt uakseptabelt å stå på venteliste for slik behandling. Da vet vi at de det gjelder raskt mister motivasjonen og dermed forsvinner ut av behandlingsskøen og ut på kjøret igjen. Dette er uverdig.

Vi må også få en betydelig utbygging av ettervernstilbudet som en direkte oppfølging fra behandlingen. Dersom vi ikke har et godt nok ettervern vet vi at tilbakefallsprosenten er meget høy. I tillegg til tradisjonelt ettervern må vi i tillegg tenke nytt.

Sunndal Arbeiderparti mener tiden nå er inne for å gjennomføre en omfattende rusreform i landet. Denne må gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatireformen hvor blant annet øremerking til kommunene, tilskudd til bofellesskap og miljøarbeid var vesentlige tiltak. Kompetansen som er bygd opp i kommunene gjennom psykiatireformen er til stor nytte i den kommunale rusomsorgen og må videreutvikles og utvides gjennom en rusreform.

Vi må få en sammenhengende og god tiltakskjede som kan hjelpe rusmisbrukeren og dennes pårørende. I tillegg til behandling og ettervern er det meget viktig at landet har et bevisst forhold til forebygging. Her snakker vi selvsagt om en mengde tiltak gjennom alt fra gode fritidstilbud til barn og unge, helsestasjon for ungdom, god kompetanse i barnehage og skole på rusproblematikken, et godt utbygd barnevern, samarbeid med organisasjoner som Blå Kors og Actis osv. osv. Det er mye positivt som skjer rundt i kommunene som det er viktig at man fortsatt kan satse på. En videre styrking av kommuneøkonomien er derfor vesentlig dersom kommunene skal kunne prioritere ikke lovpålagte oppgaver som er av forebyggende karakter.

(Forslagsteksten stammer fra et samledokument som ble utarbeidet av programsekretærene. Forslaget kom inn til programkomiteen 14.11.2008. Eventuelle spørsmål om alle forslagstekstene kan rettes til Kristine Nordenson Kallset, politisk rådgiver i Arbeiderpartiet: kristine.kallset@dna.no)

Programtekst 1:

Storsatsing mot rusmisbruk

Rusmisbruk er et alvorlig samfunnsproblem. Skader av rusbruk og avhengighet berører mange. Alkohol er det rusmiddelet som i dag fører til mest sykdom, flest dødsfall og ulykker. Ektefeller, samboere, kolleger, og ikke minst barn, berøres av misbruk av rusmidler.

Rusmiddelpolitikken må favne bredt, gjennom forebygging og tidlig oppdagelse og iverksetting av tiltak, til behandling og rehabilitering. Det er mangel på behandlingsplasser og for lange ventetider for mange. Kvaliteten i tilbudet er på mange områder for dårlig. Alle ledd i rusomsorgen må styrkes, og det må innføres klare kvalitetskriterier. Fremdeles er det behov for mer kunnskap hos ansatte i kommunene, på sykehusene og i frivillige organisasjoner. Det er nødvendig med styrket forskningsinnsats. Vi må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse. Etter behandling må det gis hjelp med bolig, arbeid og bygging av nye nettverk. Personer med rusavhengighet opplever stigmatisering og å bli møtt med manglende respekt når de søker hjelp. Mange har vansker med å integreres i lokalsamfunn og i arbeidsliv.

41

Arbeiderpartiet vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste. Vi trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien. Vår politikk på rusområdet skal være bred og favne forebygging, holdningsarbeid, motivasjon til endring, behandling, rehabilitering og oppfølging/ettervern.

Rusavhengige skal få bedre sammenheng i oppfølging, rehabilitering og behandling. Tjenestene skal ha god kvalitet, preges av godt samarbeid mellom nivåer, tjenester og mellom offentlige og private instanser. Tjenestene skal være sammenhengende og så nært som mulig der den enkelte og dennes pårørende bor.

Arbeiderpartiet vil:

- trappe opp tilbudet og kapasiteten innenfor alle deler av rusomsorgen.
- at ventetiden for behandling av rusavhengighet skal reduseres, og at behandlingstilbudene er differensierte og individuelt tilpasset.
- at de som ber om hjelp for sin rusavhengighet skal få oppfølging fra første dag.
- etablere rusakutt i Oslo, og vurdere etablering også i de andre store byene.
- øke den forebyggende innsatsen på skoler og arbeidsplasser for å forhindre rusmisbruk og avhengighet.
- overvåke situasjonen med overdose- og rusrelaterte dødsfall og skaffe mer kunnskap om årsak til slike dødsfall med sikte på å forbedre overlevelsesprognosen for rusavhengige.
- at rusavhengige skal få innfridd sine pasientrettigheter og sikres rett til behandling på riktig nivå og til rett tid ut fra en individuell vurdering.
- at alle kommuner utarbeider rusmiddelpolitiske handlingsplaner.
- ha sterkere statlig tilsyn og kontroll med skjenkepolitikken, samt vurdere innskrenkning i åpningstidenes maksimalgrense for utsalgs- og skjenkesteder.
- sikre et alkoholfritt miljø for barn og unge ved skoler og idrettsanlegg.
- styrke rusmiddelforskningen.
- fortsette å bygge ut rusbehandlingstiltak i fengslene, og jobbe for at alle landets fengsler skal bli rusfrie.
- at personer med både rusavhengighet og psykiske problemer får et bedre og mer samordnet tilbud.
- at barn og unge som har foreldre med rusproblemer fanges bedre opp ved helsestasjoner, barnehager og skoler. Disse må gis tilstrekkelig kunnskap til å følge opp i forhold til barna og deres familier.
- følge opp pårørende til rusavhengige bedre.
- at utdanning om rus styrkes i pleie-, omsorgs- og helserelaterte utdanninger.
- i større grad ta i bruk muligheten til tvangsbehandling, spesielt mot unge rusmisbrukere.

(Faksimile av utdraget fra Arbeiderpartiets partiprogram. Alle faksimilene i vedleggene er hentet fra partiprogrammet som ligger tilgjengelig på Arbeiderpartiets nettsider, og kan lastes ned her:

<http://arbeiderpartiet.no/content/download/26061/372182/version/1/file/Skape+og+dele+-+Arbeiderpartiets+program+2009+-+2013.pdf> (lesedato 01.06.2010))

Analyseskjema for forslagstekst 1:

	Setningsanalyse av modus: subjekt, finitt og modusadjunkter	Språk handling	Modalitets-operator og realisering	Type	Verdi	Orientering	Kommentar til mellompersonlig mening
1	Rusomsorg og alkoholpolitikk						
2	<u>Sunndal</u> arbeiderparti er glad for nestleder Helga Pedersens engasjement når det gjelder ruspolitikken i Norge.	Konstatering					
3	<u>Hun</u> har helt rett i at det trengs et skikkelig løft innen denne sektoren.	Konstatering					
4	<u>Vi</u> må snarest sørge for å etablere nok behandlingsplasser og gode ettervernsløsninger.	Ordre	Må: Finitt modalverb Snarest: modusadjunkt	Nødvendighet, tid	Høy	Subjektiv, implisitt	Modusadjunktet som uttrykker tid og understreker ordren.
5	<u>Dette tilbudet</u> må stå klart når rusmisbrukeren er motivert for behandling.	Ordre	Må: Finitt modalverb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
6	<u>Det</u> er helt uakseptabelt å stå på venteliste for slik behandling.	Konstatering					
7	Da vet <u>vi</u> at de det gjelder raskt mister motivasjonen og dermed forsvinner ut av behandlingsskøen og ut på kjøret igjen.	Konstatering	Da vet vi: grammatisk metafor	Sannsynlighet	Høy	Subjektiv, eksplisitt	Modalitetsmetaforen markerer subjektivitet
8	<u>Dette</u> er uverdig.	Konstatering					
9	<u>Vi</u> må også få en betydelig utbygging av ettervernstilbudet som en direkte oppfølging fra behandlingen.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
10	Dersom vi ikke har et godt nok ettervern vet <u>vi</u> at tilbakefalls-prosenten er meget høy.	Konstatering	Vet vi: grammatisk metafor	Sannsynlighet	Høy	Subjektiv, eksplisitt	Se kommentar utdrag 7
11	I tillegg til tradisjonelt ettervern må <u>vi</u> i tillegg tenke nytt.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
12	<u>Sunndal Arbeiderparti</u>	Konstatering					I andre tilfeller

	mener tiden nå er inne for å gjennomføre en omfattende rusreform i landet.	tering					kunne dette vært tolket som en grammatisk metafor, med ”vi mener” er ikke noe uttrykk for sannsynlighet her.
13	<u>Denne må</u> gjerne trekke veksler på den nylig gjennomførte Psykiatrireformen hvor blant annet øremerking til kommunene, tilskudd til bofellesskap og miljøarbeid var vesentlige tiltak.	Ordre	Må: finitt modal-verb, gjerne: modusadjunkt	Nødvendighet, villighet	Høy, lav	Subjektiv, implisitt	Konstruksjonen av må og gjerne, med høy og lav modalitet, ser ut til å jevne hverandre ut til et uttrykk med lav modalitet.
14	<u>Kompetansen som er bygd opp i kommunene gjennom psykiatrireformen er</u> til stor nytte i den kommunale rusomsorgen	Konstatering					
15	og må videreutvikles og utvides gjennom en rusreform.	Ordre	Må: finitt modal-verb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
16	<u>Vi må</u> få en sammenhengende og god tiltakskjede som kan hjelpe rusmisbrukeren og dennes pårørende.	Ordre					
17	I tillegg til behandling og ettervern er det meget viktig at landet har et bevisst forhold til forebygging.	Konstatering					
18	Her snakker vi selvsagt om en mengde tiltak gjennom alt fra gode fritidstilbud til barn og unge, helsestasjon for ungdom, god kompetanse i barnehage og skole på rusproblematikken, et godt utbygd barnevern, samarbeid med organisasjoner som Blå Kors og Actis osv. osv.	Konstatering	Selvsagt: modusadjunkt	Sannsynlighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Her fungerer selvsagt som en understreking av hva det bevisste forholdet til forebygging i forrige utdrag (17) er. Vi kan forstå det som et uttrykk for selvfølgelighet.
19	<u>Det er</u> mye positivt som	Konsta					

	skjer rundt i kommunene som det er viktig at man fortsatt kan satse på.	tering					
20	<u>En videre styrking av kommuneøkonomien er derfor vesentlig</u>	Konsta tering					
21	dersom kommunene skal kunne prioritere ikke lovpålagte oppgaver som er av forebyggende karakter.	Konsta tering					

Analyseskjema for programtekst 1:

	Setningsanalyse av modus: subjekt, finitt og modusadjunkter	Språk handling	Modalitets-operator og realisering	Type	Verdi	Orientering	Kommentar til mellom-personlig mening
1	<u>Rusmisbruk er</u> et alvorlig samfunnsproblem.	Konsta tering					
2	<u>Skader av rusbruk og avhengighet berører</u> mange.	Konsta tering					
3	<u>Alkohol er</u> det rusmiddelet som i dag fører til mest sykdom, flest dødsfall og ulykker.	Konsta tering					
4	<u>Ektefeller, samboere, kolleger, og ikke minst barn, berøres</u> av misbruk av rusmidler.	Konsta tering					
5	<u>Rusmiddelpolitikken må</u> favne bredt, gjennom forebygging og tidlig oppdagelse og iverksetting av tiltak, til behandling og rehabilitering.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nød- vendigh et	Høy	Subjektiv, implisitt	
6	<u>Det er</u> mangel på behandlingsplasser og for lange ventetider for mange.	Konsta tering					
7	<u>Kvaliteten i tilbudet er</u> på mange områder for dårlig.	Konsta tering					
8	<u>Alle ledd i rusomsorgen må</u> styrkes,	Ordre	Må: finitt modalverb	Nød- vendigh et	Høy	Subjektiv, implisitt	

9	og <u>det</u> må innføres klare kvalitetskriterier.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nød- vendigh et	Høy	Subjektiv, implisitt	
10	Fremdeles er <u>det</u> behov for mer kunnskap hos ansatte i kommunene, på sykehusene og i frivillige organisasjoner.	Konsta tering					
11	<u>Det</u> er nødvendig med styrket forskningsinnsats.	Ordre	Det er nødvendig : modalitets metafor	Nødven dighet	Høy	Objektiv, eksplisitt	Selv om det ikke er en setning med finitt verbal etter det metaforiske uttrykket, tolker jeg dette som en modalitetsmetafor.
12	<u>Vi</u> må bidra til at rusmisbrukere og deres pårørende får nødvendig oppfølging og rehabilitering før, under og etter innleggelse.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nød- vendigh et	Høy	Subjektiv, implisitt	
13	Etter behandling må <u>det</u> gis hjelp med bolig, arbeid og bygging av nye nettverk.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nød- vendigh et	Høy	Subjektiv, implisitt	
14	<u>Personer med</u> rusavhengighet opplever stigmatisering og å bli møtt med manglende respekt når de søker hjelp.	Konsta tering					
15	<u>Mange</u> har vansker med å integreres i lokalsamfunn og i arbeidsliv.	Konsta tering					
16	<u>Arbeiderpartiet</u> vil bygge opp en framtidsrettet rustjeneste.	Tilbud	Vil: Finitt modalverb	Villighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
17	<u>Vi</u> trenger en flerårig satsing som tilsvarer den satsingen som har vært i psykiatrien.	Ordre	Trenger: Finitt verb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Jeg tolker <i>trenger</i> som et uttrykk for modalitet på linje med Halliday og Matthiessen (2004: 116, figur 4 (4))

18	<u>Vår politikk på rusområdet</u> skal være bred og favne forebygging, holdningsarbeid, motivasjon til endring, behandling, rehabilitering og oppfølging/ettervern.	Tilbud	Skal: finitt verb	Villighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Jeg tolker skal som et uttrykk for modalitet fordi det ikke uttrykker temporalitet, men forpliktelse til en beskrivelse av politikken.
19	<u>Rusavhengige</u> skal få bedre sammenheng i oppfølging, rehabilitering og behandling.	Tilbud	Skal: finitt verb	Villighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Jf. Kommentar utdrag 18
20	<u>Tjenestene</u> skal ha god kvalitet, preges av godt samarbeid mellom nivåer, tjenester og mellom offentlige og private instanser.	Tilbud	Skal: finitt verb	Villighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Jf. Kommentar utdrag 18
21	<u>Tjenestene</u> skal være sammenhengende og så nært som mulig der den enkelte og dennes pårørende bor.	Tilbud	Skal: finitt verb	Villighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Jf. Kommentar utdrag 18
22	<u>Arbeiderpartiet</u> vil :	Tilbud	Vil: finitt verb	Villighet	Mid dels	Subjektiv, eksplisitt	
23	• trappe opp tilbudet og kapasiteten innenfor alle deler av rusomsorgen.						
24	• at ventetiden for behandling av rusavhengighet skal reduseres, og at behandlingstilbudene er differensierte og individuelt tilpasset.						
25	• at de som ber om hjelp for sin rusavhengighet skal få oppfølging fra første dag.						
26	• etablere rusakutt i Oslo, og vurdere etablering også i de andre store byene.						
27	• øke den forebyggende innsatsen på skoler og arbeidsplasser for å forhindre rusmisbruk og avhengighet.						

28	• overvåke situasjonen med overdose- og rusrelaterte dødsfall og skaffe mer kunnskap om årsak til slike dødsfall med sikte på å forbedre overlevelsesprognosen for rusavhengige.						
29	• at rusavhengige skal få innfridd sine pasientrettigheter og sikres rett til behandling på riktig nivå og til rett tid ut fra en individuell vurdering.						
30	• ha sterkere statlig tilsyn og kontroll med skjenkepolitikken, samt vurdere innskrenkning i åpningstidenes maksimalgrense for utsalgs- og skjenkesteder.						
31	• fortsette å bygge ut rusbehandlingstiltak i fengslene, og jobbe for at alle landets fengsler skal bli rusfrie.						
32	• at personer med både rusavhengighet og psykiske problemer får et bedre og mer samordnet tilbud.						
33	• at barn og unge som har foreldre med rusproblemer fanges bedre opp ved helsestasjoner, barnehager og skoler.						
34	<u>Disse</u> må gis tilstrekkelig kunnskap til å følge opp i forhold til barna og deres familier.	Ordre	Må: finitt verb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
	• følge opp pårørende til rusavhengige bedre.						
35	• at utdanning om rus styrkes i pleie-, omsorgs- og helserelaterte utdanninger.						

Vedlegg 2

Forslagstekst 2 fra FN-veteranenes landsforbund

VETERANER FRA INTERNASJONALE OPERASJONER.

Veteraner fra internasjonale militære operasjoner har vært, er og vil være våre fredsambasadører i ulike situasjoner.

De har krav på og skal få den beste oppfølging med hensyn til helse, familie ,arbeid og økonomi.

Arbeiderpartiet vil fortsette arbeidet med å styrke veteranenes rettigheter i den alminnelige – og i spesiallovgivning med vekt på:

- helsemessig og sosial oppfølging.
- økonomisk sikkerhet.
- innføring av veteranombud.
- pårørendearbeid.

Kopi av forslagsteksten er sendt til meg på e-post fra FN-veteranenes landsforbund.

Programtekst

Forsvarsutfordringer

Forsvarets grunnleggende funksjon er å beskytte og ivareta Norges sikkerhet, interesser og verdier. Da må Forsvaret være i stand til å ivareta et bredt spekter av oppgaver. Forsvaret skal bidra til å forsvare Norges suverenitet og territoriale integritet, og til å håndheve våre suverene rettigheter. Forsvaret skal utøve norsk myndighet og bidra til å forebygge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser. En viktig oppgave for Forsvaret må også være å bidra til flernasjonal krisehåndtering og til arbeidet for internasjonal fred og sikkerhet. Forsvaret skal også bidra til å ivareta samfunnssikkerheten, noe som har blitt stadig viktigere med et endret trusselbilde. Dagens sikkerhetsutfordringer påvirker i stor grad de nordiske landene på samme måte. Det nordiske samarbeidet omkring utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitikker bør derfor forsterkes, særlig på områder som materiellanskaffelser, deltakelse i internasjonale operasjoner, utdanning, overvåking, beredskap og krisehåndtering og arktiske spørsmål.

Forsvaret skal kunne løse oppgaver både hjemme og ute. Særlig må Forsvaret være i stand til å løse de utfordringer Norge kan komme til å stå overfor i nordområdene. Norge må derfor ha et moderne sjø- og luftforsvar for bruk i våre store havområder mot nord. Det er også viktig at Hæren styrkes. Hæren må bygges ytterligere opp, og må på sikt også samordnes i større grad med Heimevernet i retning av et landforsvar.

Arbeiderpartiet er opptatt av at Forsvaret skal være integrert del av det norske samfunnet. Vi ønsker fortsatt allmenn verneplikt, og mener at innretningen på verneplikten og førstegangstjenesten må utvikles for å være best mulig tilpasset Forsvarets, samfunnets og den enkelte vernepliktiges behov.

Forsvaret må gjenspeile det samme mangfoldet som preger resten av samfunnet, enten det gjelder etnisk bakgrunn, likestilling mellom kjønnene eller aldersspredning. Økt mangfold gir ny kompetanse og bredere erfaring, noe som vil gjøre Forsvaret bedre rustet til å møte utfordringene både ute og hjemme. Arbeiderpartiet ønsker å øke kvinneandelen og andelen med etnisk minoritetsbakgrunn i Forsvaret.

Arbeiderpartiet vil:

- styrke Hæren.
- at Forsvaret er til stede i nordområdene med relevante bidrag fra alle forsvarsgrenene.
- innføre sesjonsplikt for begge kjønn, og på bakgrunn av erfaringene med dette vurdere å innføre verneplikt for begge kjønn på sikt.

65

- sørge for en god økonomistyring i Forsvaret, og en langsiktig balanse mellom Forsvarets oppgaver, struktur og økonomi.
- satse på medarbeiderne og deres kompetanse, og arbeide aktivt med å rekruttere, beholde og videreutvikle kvalifisert personell.
- styrke familierpolitikken i Forsvaret.
- ha et godt samvirke mellom Forsvaret og sivil sektor og sørge for at Forsvaret er en aktiv bidragsyter til den sivile del av samfunnssikkerhetsarbeidet.
- styrke veteranenes rettigheter med vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørendearbeid.
- at store anskaffelser til Forsvaret skal bidra til økt verdiskaping i Norge gjennom gjenkjøpsavtaler.
- vektlegge flernasjonalt samarbeid i forsvarspolitikken.
- videreutvikle det nordiske forsvarssamarbeidet.
- at siviltjenesten må gjøres mer fredsrelevant og kompetansebyggende.

Analyseskjema for forslagstekst 2:

	Setningsanalyse av modus: <u>subjekt</u> , finitt og modusadjunkter	Språk - handli ng	Modalitet s- operatøre r og realiserin g	Type	Ver di	Orienteri ng	Kommentar til mellom- personlig mening
1	<u>Veteraner fra internasjonale militære operasjoner</u> har vært, er og vil være våre fredsambasadører i ulike situasjoner.	Konsta tering					
2	<u>De</u> har krav på og skal få den beste oppfølging med hensyn til helse, familie, arbeid og økonomi.	Konsta tering/ Tilbud	Skal: finitt modalverb	Villighet	Høy	Subjektiv, implisitt	Setningen har to likestilte finitte verb. Det ene uttrykker en konstatering, og det andre uttrykker villighet.
3	<u>Arbeiderpartiet</u> vil fortsette arbeidet med å styrke veteranenes rettigheter i den alminnelige – og i spesiallovgivning med vekt på:	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
4	- helsemessig og sosial oppfølging.						
5	- økonomisk sikkerhet.						
6	- innføring av veteranombud						
7	- pårørendearbeid.						

Analyseskjema for programtekst 2:

	Setningsanalyse av modus: subjekt, finitt og modusadjunkter	Språk - handli ng	Modalitet s- operatøre r og realiserin g	Type	Ver di	Orienteri ng	Kommentar til mellompersonl ig mening
1	Forsvarsutfordringer						
2	<u>Forsvarets grunnleggende funksjon</u> er å beskytte og ivareta Norges sikkerhet, interesser og verdier.	Konsta tering					
3	<u>Forsvaret skal</u> bidra til å forsvare Norges suverenitet og territorielle integritet, og til å håndheve våre suverene rettigheter.	Ordre	Skal: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
4	Da <u>må Forsvaret</u> være i stand til å ivareta et bredt spekter av oppgaver.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
5	<u>Forsvaret skal</u> utøve norsk myndighet og bidra til å forebygge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser.	Ordre	Skal: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
6	<u>En viktig oppgave for Forsvaret må</u> også være å bidra til flernasjonal krisehåndtering og til arbeidet for internasjonal fred og sikkerhet.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
7	<u>Forsvaret skal</u> også bidra til å ivareta samfunnssikkerheten, noe som har blitt stadig viktigere med et endret trusselbilde.	Ordre	Skal: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
8	<u>Dagens sikkerhetsutfordringer påvirker</u> i stor grad de nordiske landene på samme måte.	Konsta tering					
9	<u>Det nordiske samarbeidet omkring utenriks-, sikkerhets- og</u>	Ordre	Bør: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	

	forsvarspolitik bør derfor forsterkes, særlig på områder som materiellanskaffelser, deltakelse i internasjonale operasjoner, utdanning, overvåking, beredskap og krisehåndtering og arktiske spørsmål.						
10	Forsvaret skal kunne løse oppgaver både hjemme og ute.	Ordre	Skal: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
11	Særlig må Forsvaret være i stand til å løse de utfordringer Norge kan komme til å stå overfor i nordområdene.	Ordre	Må: finitt modalverb		Høy	Subjektiv, implisitt	
12	Norge må derfor ha et moderne sjø- og luftforsvar for bruk i våre store havområder mot nord.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
13	Det er også viktig at Hæren styrkes.	Konsta tering					
14	Hæren må bygges ytterligere opp,	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
15	og må på sikt også samordnes i større grad med Heimevernet i retning av et landforsvar.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
16	Arbeiderpartiet er opptatt av at Forsvaret skal være integrert del av det norske samfunnet.	Konsta tering					
17	Vi ønsker fortsatt allmenn verneplikt,	Konsta tering					
18	og mener at innretningen på verneplikten og førstegangstjenesten må utvikles for å være best mulig tilpasset Forsvarets, samfunnets og den enkelte vernepliktiges behov.	Konsta tering					
19	Forsvaret må gjenspeile det samme mangfoldet som preger resten av samfunnet, enten det gjelder etnisk bakgrunn,	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	

	likestilling mellom kjønnene eller aldersspredning.						
20	<u>Økt mangfold gir</u> ny kompetanse og bredere erfaring, noe som vil gjøre Forsvaret bedre rustet til å møte utfordringene både ute og hjemme.	Konsta tering					
21	<u>Arbeiderpartiet ønsker</u> å øke kvinneandelen og andelen med etnisk minoritetsbakgrunn i Forsvaret.	Tilbud	Ønsker å øke: utvidet predikat	Villighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
22	<u>Arbeiderpartiet vil:</u>	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Mid dels		
23	• styrke Hæren.						
24	• at Forsvaret er til stede i nordområdene med relevante bidrag fra alle forsvarsgrenene.						
25	• innføre sesjonsplikt for begge kjønn, og på bakgrunn av erfaringene med dette vurdere å innføre verneplikt for begge kjønn på sikt.						
26	• sørge for en god økonomistyring i Forsvaret, og en langsiktig balanse mellom Forsvarets oppgaver, struktur og økonomi.						
27	• satse på medarbeiderne og deres kompetanse, og arbeide aktivt med å rekruttere, beholde og videreutvikle kvalifisert personell.						
28	• styrke familiepolitikken i Forsvaret.						
29	• ha et godt samvirke mellom Forsvaret og sivil sektor og sørge for at Forsvaret er en aktiv bidragsyter til den sivile del av samfunnssikkerhetsarbei						

	det.						
30	• styrke veteranenes rettigheter med vekt på helsemessig og sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårønderarbeid.						
31	• at store anskaffelser til Forsvaret skal bidra til økt verdiskaping i Norge gjennom gjenkjøpsavtaler.						
32	• vektlegge flernasjonalt samarbeid i forsvarspolitikken.						
33	• videreutvikle det nordiske forsvarssamarbeidet.						
34	• at siviltenesten må gjøres mer fredsrelevant og kompetansebyggende.						

Vedlegg 3

Forslagstekst 3:

1. Mål for Arbeiderpartiets frivillighetspolitikk innen omsorg og velferdssektoren

Arbeiderpartiet blir Norges frivillighetsparti. Samhandlingene mellom frivillig sektor og det offentlige innen helse og omsorgssektoren blir Arbeiderpartiets svar på høyresidens rop om private tilbud for videreutvikling av velferdssektoren.

Programmet må ta opp i seg de målsetninger som følger av frivillighetsmeldingen og Soria Moria erklæringen. Det er det offentlige som skal ha ansvaret for velferdstilbudet i Norge. Som ansvarlig instans bør det legges til rette for at det offentlige i større grad samhandler med frivillig sektor for å løse de utfordringene i helse og omsorgssektoren. Arbeiderpartiet må ta opp i seg at det er et klart skille mellom private løsninger og velferdstilbud fra frivillig sektor. Frivillig sektor må ikke likestilles med privatsektor som har kommersiell drift som mål. Målsetningen er at en samhandling mellom de to sektorer vil bedre helse og omsorgstilbudet til befolkningen.

2. Politiske utgangspunkt.

Det følger av Soria Moria erklæringen og Frivillighetsmeldingen, som regjeringen nylig har lagt fram, at Regjeringen ønsker å satse på frivillig sektor. Frivillig sektor er en ønsket og nødvendig del av velferdsproduksjonen Norge. Regjeringen ønsker å videreutvikle samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor med tanke på å bedre tjenestetilbudet til befolkningen. Det er ikke definert nærmere på hvilke områder dette gjelder. Det er heller ikke definert konkret framtidig politikk på dette området. Det er videre ikke diskutert grundig i Arbeiderpartiet om, når og hvordan partiet skal se på frivillig sektor innen helse og omsorgssektoren som en samhandlingspartner for å løse viktige velferdsoppgaver istedenfor å definere frivillig sektor som et supplement til offentlige tjenester.

3. Faktaopplysninger om frivillig sektor innen omsorg og velferdssektoren.

Frivillig sektor innen helse og omsorgssektoren er en stor og profesjonell del av frivillig sektor. Det er ikke gitt nøkkeltall om denne delen av frivillig sektor i frivillighetsmeldingen. Arbeidsgruppen kan gi noen nøkkeltall:

- Antall medlemmer ca. 450.000
- Omsetning per år 3-4 milliarder kroner
- Antall tillitsvalgte/frivillig engasjerte ca. 50.000-70.000

Det er behov for å forske nærmere for å få sikre tall på dette feltet.

4. Utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag

- Offentlige myndigheter skiller ikke mellom tjenester som ytes av privat og frivillig sektor. Mens privat sektor alltid vil ha et profittmotiv som mål for sin virksomhet, har frivillig sektor ideelle motiv som målsetning for sin virksomhet. AP sitt program bør reflektere at AP ønsker frivillig sektor på lag for å løse utfordringene i velferdssektoren fremfor privat sektor. Dette fordi en økt samhandling med frivillig

sektor vil fremme demokrati, gi innbyggerne en mulighet til deltakelse og god kvalitet på tjenestene uten at tilbudet styres av motiv om økonomiske overskudd.

- AP må ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren. Frivillig sektor besitter betydelig kompetanse som kan styrke forebygging og rehabiliteringstjenester. I tillegg har frivillig sektor kompetanse som kan benyttes innen utdanning og utvikling av fagmiljø.
- I dag er frivillig sektor og de tjenestene som de yter ikke lagt inn i en systemtenking. Skal frivillig sektor sin kompetanse på forebygging, rehabilitering og kompetanseutvikling kunne utnyttes, må disse tjenestene legges inn i et system som omfatter statlig, regionalt og kommunalt nivå. Dette slik at tilbudet blir en integrert del av forebyggingsarbeidet og behandlingstilbudene.
- Det mangler et koordineringsorgan mellom frivillig sektor og offentlig sektor som sørger for samhandling mellom de tjenester som de to sektorene yter innen helse og omsorgssektorene. Dette kan som eksempel organiseres som et koordineringsorgan underlagt HOD eller et kontaktutvalg.
- Frivillig sektor er avhengig av å få trygghet for at de er del av en langsiktig satsning fra det offentliges side. Det er viktig med gode rammevilkår. Prosjektbasert finansiering bidrar ikke til langsiktig satsning.
- Frivillig sektor bør bli en del av helsebudsjettet. Myndighetene må gjennom budsjettbehandlingen på en tydelig måte definere hvilke helse og omsorgsoppgaver den ønsker at offentlig sektor og frivillig sektor skal løse.
- AP må skolere en rikspolitiker som tar ansvar for dette feltet av frivilligheten og som kommuniserer dette på nasjonalt nivå. Skal AP ta rollen som det ledende frivillighetspartiet innen helse og omsorgssektoren må partiets egen kunnskap på dette feltet styrkes.”
- Frivillig sektor bør bli en del av helsebudsjettet. Myndighetene må gjennom budsjettbehandlingen på en tydelig måte definere hvilke helse og omsorgsoppgaver den ønsker at offentlig sektor og frivillig sektor skal løse.

5. Hvorfor bør offentlig sektor og frivillig sektor samhandle for å løse felles velferdsoppgaver innen helse og omsorgssektoren.

- Frivillig sektor besitter stor kompetanse særlig innen rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling som er av stor verdig for samfunnet for å få løst viktige oppgaver innen denne sektoren.
- Frivillig sektor organiserer et stort antall av frivillige som arbeider for organisasjonenes ideelle målsetninger. Dette betyr at organisasjonene besitter menneskelige resurser som er av avgjørende betydning for å få løst de viktige oppgavene.
- I dag skapet det et rom for private aktører innen rehabilitering og forebygging som følge av at det er mangler ved de offentlige tjenester. Et tydeligere samarbeid med frivillighetene som vil føre til flere rehabiliteringsplasser og bedre forebyggingstiltak, vil gjøre markedet for kommersielle aktører langt mindre lønnsomt. Dette vil føre til en langt mer sosialt tjeneste tilbud som vil utjevne sosiale helseforskjeller i befolkningen.
- Kommunikasjon med befolkningen om ønskede tiltak for å forebygge helseskader vil styrkes. Ved å kommunisere et forebyggingstiltak direkte gjennom en interesseorganisasjon til organisasjonens egne medlemmer, vil ha langt større

gjennomslagskraft en om staten løfter pekefingeren og orienterer om hva befolkningen bør gjøre og hva den ikke bør gjøre.

- Det offentlige skal ha ansvaret for å organisere og finansiere helse og omsorgssektoren. Ved en tettere samhandling med frivillig sektor innen helse og omsorgssektoren vil dette tilføre tjeneste tilbudet noe nytt som vil medføre et bedre helse og omsorgstilbud for befolkningen.

Likemannskompetansen kan ikke kjøpes. Den er svært viktig for god rehabilitering og forebygging.

6. Konkrete forslag til samhandling mellom frivillig sektor og myndighetene.

Etter vår oppfatning bør det systemiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor innen helse og omsorg på områdene rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling. Dersom Arbeiderpartiet ønsker det kan arbeidsgruppen komme med konkrete forslag i eget notat. Førts bør prinsippdiskusjon om en tettere samhandling føres.

(Forslaget er opprinnelig sendt på e-post til Arbeiderpartiet fra Geir Lippestad, generalsekretær i Hørselshemmedes Landsforbund (HLF) 06.11.2008.)

Programtekst 3:

Frivillighet og velferd

Arbeiderpartiet vil sikre frivillighetens uavhengighet og mangfold, øke kunnskapen om frivillighetens betydning i samfunnet og foreta en bedre koordinering av frivillighetspolitikken mellom ulike statlige etater og departement.

Offentlig sektor har hovedansvaret for velferdsproduksjonen i Norge. Ideelle organisasjoner er viktige bidragsytere. Blant annet ser vi at frivillige aktører kan presentere nye løsninger på velferdsutfordringene i samfunnet. De ideelle organisasjonene består av aktører med høy kompetanse og stort engasjement. Noen er store organisasjoner med mange ansatte, mens andre baserer seg i stor grad på ren frivillighet.

Arbeiderpartiet ønsker å videreutvikle *samhandlingen* mellom offentlig sektor og ideelle organisasjoner for å bedre tjenestetilbudet til befolkningen. Organisasjonene er ikke bare et supplement til de offentlige tjenestene, men viktige samarbeidspartnere med spesialkompetanse. Med et økende behov for pleie- og omsorgstjenester – og økende krav til kvalitet og innhold – vil behovet for en samhandling med ideelle og frivillige organisasjoner være økende i årene som kommer.

Arbeiderpartiet vil

- at ideelle og frivillige organisasjoner som bidrar til velferdsproduksjonen som leverandører til det offentlige skal få forutsigbare avtalevilkår og arbeidsforhold, samtidig som vi skal stille klare krav til kvalitet, kostnader og arbeidsvilkår.
- at kompetanse i organisasjonslivet brukes mer bevisst i utviklingen av tjenestetilbudet.
- at muligheten til å inngå direkte avtaler med ideelle organisasjoner om drift av velferdstjenester videreutvikles. Så langt det er mulig vil vi unnta ideelle organisasjoner fra anbud innenfor barnevern og rusomsorg.
- at det opprettes et kontaktutvalg mellom ideelle og frivillige organisasjoner og myndigheter som koordinerer utviklingen av tjenestetilbud på helse- og omsorgsområdet.

Analyseskjema for forslagstekst 3:

	Setningsanalyse av modus: <u>subjekt</u> , finitt og modusadjunkter	Språk- handli ng	Modalitets - operatører og realisering	Type	Verd i	Orienterin g	Kommentar til mellompersonli g mening
1	1. Mål for Arbeiderpartiets frivillighetspolitikk innen omsorg og velferdssektoren						
2	<u>Arbeiderpartiet</u> blir Norges frivillighetsparti.	Konsta tering					
3	<u>Samhandlingene mellom</u> <u>frivillig sektor og det</u> <u>offentlige innen helse og</u> <u>omsorgssektoren</u> blir Arbeiderpartiets svar på høyresidens rop om	Konsta tering					

	private tilbud for videreutvikling av velferdssektoren.						
4	<u>Programmet</u> må ta opp i seg de målsetninger som følger av frivillighetsmeldingen og Soria Moria erklæringen.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
5	<u>Det er</u> det offentlige som skal ha ansvaret for velferdstilbudet i Norge.	Konsta tering					
6	Som ansvarlig instans bør det legges til rette for at det offentlige i større grad samhandler med frivillig sektor for å løse de utfordringene i helse og omsorgssektoren.	Ordre	Bør: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
7	<u>Arbeiderpartiet</u> må ta opp i seg at det er et klart skille mellom private løsninger og velferdstilbud fra frivillig sektor.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
8	<u>Frivillig sektor</u> må ikke likestilles med privatsektor som har kommersiell drift som mål.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
9	<u>Målsetningen</u> er at en samhandling mellom de to sektorer vil bedre helse og omsorgstilbudet til befolkningen.	Konsta tering					
10	2. Politiske utgangspunkt.						
11	<u>Det følger</u> av Soria Moria erklæringen og Frivillighetsmeldingen, som regjeringen nylig har lagt fram, at Regjeringen ønsker å satse på frivillig sektor.	Konsta tering					
12	<u>Frivillig sektor</u> er en ønsket og nødvendig del av velferdsproduksjonen Norge.	Konsta tering					
13	<u>Regjeringen</u> ønsker å videreutvikle	Konsta tering					

	<p> samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor med tanke på å bedre tjenestetilbudet til befolkningen. </p>						
14	<p> <u>Det er</u> ikke definert nærmere på hvilke områder dette gjelder. </p>	Konstatering					
15	<p> <u>Det er</u> heller ikke definert konkret framtidig politikk på dette området. </p>	Konstatering					
16	<p> <u>Det er</u> videre ikke diskuter grundig i Arbeiderpartiet om, når og hvordan partiet skal se på frivillig sektor innen helse og omsorgssektoren som en samhandlingspartner for å løse viktige velferdsoppgaver istedenfor å definere frivillig sektor som et supplement til offentlige tjenester. </p>	Konstatering					
17	<p> 3. Faktaopplysninger om frivillig sektor innen omsorg og velferdssektoren. </p>						
18	<p> <u>Frivillig sektor innen helse og omsorgssektoren er</u> en stor og profesjonell del av frivillig sektor. </p>	Konstatering					
19	<p> <u>Det er</u> ikke gitt nøkkeltall om denne delen av frivillig sektor i frivillighetsmeldingen. </p>	Konstatering					
20	<p> <u>Arbeidsgruppen kan</u> gi noen nøkkeltall: </p>	Konstatering					<p> Jeg tolker ikke kan som et uttrykk for modalitet her, men ser bruken av det modale hjelpeverbet som en høflighetsstrategi. </p>
21	<p> •Antall medlemmer ca. 450.000 </p>						

22	• Omsetning per år 3-4 milliarder kroner						
23	• Antall tillitsvalgte/frivillig engasjerte ca. 50.000-70.00						
24	<u>Det er</u> behov for å forske nærmere for å få sikre tall på dette feltet.	Ordre	Det er behov for å: modalitets-metafor	Nødvendighet	Høy	Objektiv, eksplisitt	
25	4. Utfordringer i samhandlingen mellom offentlig og frivillig sektor i dag.						
26	• <u>Offentlige myndigheter skiller</u> ikke mellom tjenester som ytes av privat og frivillig sektor.	Konstatering					
27	Mens <u>privat sektor</u> alltid vil ha et profittmotiv som mål for sin virksomhet, har <u>frivillig sektor</u> ideelle motiv som målsetning for sin virksomhet.	Konstatering	Alltid: modusadjunkt	Sannsynlighet	Høy		Her har jeg valgt å tolke vil som et uttrykk for framtid, ikke for villighet.
28	<u>AP sitt program bør</u> reflektere at AP ønsker frivillig sektor på lag for å løse utfordringene i velferdssektoren fremfor privat sektor.	Ordre	Bør: finitt modalverb	Nødvendighet	Midt	Subjektiv, implisitt	
29	Dette fordi <u>en økt samhandling med frivillig sektor vil</u> fremme demokrati, gi innbyggerne en mulighet til deltakelse og god kvalitet på tjenestene uten at tilbudet styres av motiv om økonomiske overskudd.	Konstatering					Også her tolker jeg det finitte verbalet vil som et uttrykk for framtid.
30	• <u>AP må</u> ta på alvor den kompetansen som frivillig sektor besitter innen helse og omsorgssektoren.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
31	<u>Frivillig sektor besitter</u>	Konsta					

	betydelig kompetanse	tering					
32	som kan styrke forebygging og rehabiliteringstjenester.		Kan: finitt modalverb	Sannsynlighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
33	I tillegg har <u>frivillig sektor</u> kompetanse	Konstatering					
34	som kan benyttes innen utdanning og utvikling av fagmiljø.		Kan: finitt modalverb	Sannsynlighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
35	• I dag er <u>frivillig sektor og de tjenestene som de yter</u> ikke lagt inn i en systemtenking.	Konstatering					
36	Skal frivillig sektor sin kompetanse på forebygging, rehabilitering og kompetanseutvikling kunne utnyttes, må <u>disse tjenestene</u> legges inn i et system som omfatter statlig, regionalt og kommunalt nivå.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
37	Dette slik at <u>tilbudet</u> blir en integrert del av forebyggingsarbeidet og behandlingstilbudene.	Konstatering					
38	• <u>Det</u> mangler et koordineringsorgan mellom frivillig sektor og offentlig sektor som sørger for samhandling mellom de tjenester som de to sektorene yter innen helse og omsorgssektorene.	Konstatering					
39	<u>Dette</u> kan som eksempel organiseres som et koordineringsorgan underlagt HOD eller et kontaktutvalg.	Konstatering					Her kunne jeg tolket kan som et modalverb som uttrykker sannsynlighet, men her mener jeg det uttrykker mulighet – et meningsområde som Halliday og Matthiessen ikke regner med til

							modalitetssystemet
40	• <u>Frivillig sektor</u> er avhengig av å få trygghet for at de er del av en langsiktig satsning fra det offentlige side.	Konstatering					
41	<u>Det</u> er viktig med gode rammevilkår.	Konstatering					
42	<u>Prosjektbasert finansiering</u> bidrar ikke til langsiktig satsning.	Konstatering					
43	• <u>AP</u> må skolere en rikspolitiker som tar ansvar for dette feltet av frivilligheten og som kommuniserer dette på nasjonalt nivå.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvedighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
44	Skal AP ta rollen som det ledende frivillighetspartiet innen helse og omsorgssektoren må partiets egen kunnskap på dette feltet styrkes.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvedighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
45	• <u>Frivillig sektor</u> bør bli en del av helsebudsjettet.	Ordre	Bør: finitt modalverb	Nødvedighet	Midt	Subjektiv, implisitt	
46	<u>Myndighetene</u> må gjennom budsjettbehandlingen på en tydelig måte definere hvilke helse og omsorgsoppgaver den ønsker at offentlig sektor og frivillig sektor skal løse.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvedighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
47	5. Hvorfor bør offentlig sektor og frivillig sektor samhandle for å løse felles velferdsoppgaver innen helse og omsorgssektoren.	Spørsmål/ordre					Det er ikke spørsmålsteget etter denne overskriften, selv om den grammatisk er formet som et. Her mener jeg den semantiske betydningen er at det ikke stilles spørsmålsteget ved, men

							begrunnes hvorfor det skal være en samhandling.
48	• <u>Frivillig sektor</u> besitter stor kompetanse særlig innen rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling som er av stor verdi for samfunnet for å få løst viktige oppgaver innen denne sektoren.	Konsta tering					
49	• <u>Frivillig sektor</u> organiserer et stort antall av frivillige som arbeider for organisasjonenes ideelle målsetninger.	Konsta tering					
50	<u>Dette betyr</u> at organisasjonene besitter menneskelige resurser som er av avgjørende betydning for å få løst de viktige oppgavene.	Konsta tering					
51	• I dag skapes det et rom for private aktører innen rehabilitering og forebygging som følge av at det er mangler ved de offentlige tjenester.	Konsta tering					
52	<u>Et tydeligere samarbeid med frivillighetene som vil føre til flere rehabiliteringsplasser og bedre forebyggingstiltak, vil gjøre markedet for kommersielle aktører langt mindre lønnsomt.</u>	Konsta tering					Vil uttrykker framtid. Se kommentarer bl.a. ved utdrag 27 og 29
53	<u>Dette vil føre til en langt mer sosialt tjeneste tilbud som vil utjevne sosiale helseforskjeller i befolkningen.</u>	Konsta tering					Jf. Utdrag 52
54	• <u>Kommunikasjon med befolkningen om ønskede tiltak for å forebygge helseskader vil styrkes.</u>	Konsta tering					Jf. Utdrag 52
55	Ved å kommunisere et forebyggingstiltak	Konsta tering					Jf. Utdrag 52

	direkte gjennom en interesseorganisasjon til organisasjonens egne medlemmer, vil ha langt større gjennomslagskraft en om staten løfter pekefingeren og orienterer om hva befolkningen bør gjøre og hva den ikke bør gjøre.						
56	• <u>Det offentlige skal</u> ha ansvaret for å organisere og finansiere helse og omsorgssektoren.	Ordre					
57	Ved en tettere samhandling med frivillig sektor innen helse og omsorgssektoren vil dette tilføre tjeneste tilbudet noe nytt som vil medføre et bedre helse og omsorgstilbud for befolkningen.	Konstatering					Jf. Utdrag 52
58	<u>Likemannskompetansen kan</u> ikke kjøpes.	Konstatering					Her brukes ikke kan for å uttrykke modalitet.
59	<u>Den er</u> svært viktig for god rehabilitering og forebygging.	Konstatering					
60	6. Konkrete forslag til samhandling mellom frivillig sektor og myndighetene.						
61	Etter vår oppfatning bør det systematiseres en samhandling mellom offentlig sektor og frivillig sektor innen helse og omsorg på områdene rehabilitering, forebygging og kompetanseutvikling	Ordre	Bør: finitt modalverb	Nødvendighet	Midt	Subjektiv, implisitt	
62	Dersom Arbeiderpartiet ønsker det kan arbeidsgruppen komme med konkrete forslag i eget notat.	Tilbud	Kan: finitt modalverb	Villighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
63	Førts bør	Ordre	Bør: finitt	Nødvendighet	Midt	Subjektiv,	

	<u>prinsippdiskusjon om en tettere samhandling føres.</u>		modalverb	dighet	dels	implisitt	
--	---	--	-----------	--------	------	-----------	--

Analyseskjema for programtekst 3:

	Setningsanalyse av modus: subjekt, finitt og modusadjunkter	Språk handling	Modalitetsoperatør og realisering	Type	Verdi	Orientering	Kommentar til mellompersonlig mening
1	Frivillighet og velferd						
2	<u>Arbeiderpartiet</u> vil sikre frivillighetens uavhengighet og mangfold, øke kunnskapen om frivillighetens betydning i samfunnet og foreta en bedre koordinering av frivillighetspolitikken mellom ulike statlige etater og departement.	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
3	<u>Offentlig sektor</u> har hovedansvaret for velferdsproduksjonen i Norge.	Konstatering					
4	<u>Ideelle organisasjoner</u> er viktige bidragsytere.	Konstatering					
5	Blant annet ser vi at frivillige aktører kan presentere nye løsninger på velferdsutfordringene i samfunnet.	Konstatering					
6	<u>De ideelle organisasjonene</u> består av aktører med høy kompetanse og stort engasjement.	Konstatering					
7	<u>Noen</u> er store organisasjoner med mange ansatte, mens andre baserer seg i stor grad på ren frivillighet.	Konstatering					
8	<u>Arbeiderpartiet</u> ønsker å videreutvikle samhandlingen mellom offentlig sektor og ideelle organisasjoner for å	Tilbud	Ønsker: utvidet predikat	Villighet	Lav	Subjektiv, implisitt	

	bedre tjenestetilbudet til befolkningen.						
9	<u>Organisasjonene</u> er ikke bare et supplement til de offentlige tjenestene, men viktige samarbeidspartnere med spesialkompetanse.	Konstatering					
10	Med et økende behov for pleie- og omsorgstjenester – og økende krav til kvalitet og innhold – <u>vil behovet for en samhandling med ideelle og frivillige organisasjoner</u> være økende i årene som kommer.	Konstatering					Vil uttrykker her fremtid og ikke modalitet
11	<u>Arbeiderpartiet vil</u>	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Midtels	Subjektiv, implisitt	
12	• at ideelle og frivillige organisasjoner som bidrar til velferdsproduksjonen som leverandører til det offentlige skal få forutsigbare avtalevilkår og arbeidsforhold,						
13	samtidig som vi skal stille klare krav til kvalitet, kostnader og arbeidsvilkår.						
14	• at kompetanse i organisasjonslivet brukes mer bevisst i utviklingen av tjenestetilbudet.						
15	• at muligheten til å inngå direkte avtaler med ideelle organisasjoner om drift av velferdstjenester videreutvikles.						
16	Så langt det er mulig <u>vil vi</u> unnta ideelle organisasjoner fra anbud innenfor barnevern og rusomsorg.	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Midtels	Subjektiv, implisitt	
17	• at det opprettes et kontaktutvalg mellom ideelle og frivillige organisasjoner og						

	myndigheter som koordinerer utviklingen av tjenestetilbud på helse- og omsorgsområdet.						
--	--	--	--	--	--	--	--

Vedlegg 4

Forslagstekst 4

Forslag fra programkomiteen:

Nasjonal database med undervisningsopplegg, planarbeid, og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem.

Bakgrunn:

Ap ønsker at skolen skal være en fellesskole. Det betyr også at lærernes arbeid bør betraktes som en fellesverdi. Det ligger et stort ubrukt potensial i det å skape en delekultur blant alle landets lærere og rektorer. I dag er det gjort spredte forsøk på dette rundt om i landet. For å sikre kvaliteten i norsk skole bør det være et statlig ansvar å legge til rette og sørge for gjennomføringen av dette.

Ap ønsker derfor å opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem. På denne måten kan alle lærere til en hver tid bruke hverandres gode ideer og vellykkede opplegg for å skape en enda bedre fellesskole. Skal fellesskolen være best mulig, må alle arbeider sammen for å skape høyest mulig kvalitet på det arbeidet som gjøres.

Hvis vi skal oppnå alle målene i Kunnskapsløftet, er det helt nødvendig at hele skole-Norge drar i samme retning og kan dra nytte av hverandres kompetanse og ideer.

I tillegg vil en slik database få en rekke positive bieffekter. Blant annet:

- * legger man til rette for å skape en god digitale læringsarena for hele grunnskolen (jfr <http://ndla.no/> for vgs)
- * kan det bli lettere å få kunnskap om hva slags undervisning som gjøres rundt om i norsk skole i forskningsøyemed
- * kan det bli lettere å evaluere skolenes arbeid
- * kan det bli enklere å drive pedagogisk utviklingsarbeid, både nasjonalt og lokalt
- * kan man gjøre skolene mer uavhengig av forlagsbransjen

Interessante nettsider:

<http://ndla.no>

<http://skiensatlas.net/kunnskap>

(Forslaget er sendt til Arbeiderpartiet pr. e-post 17.12.2008. Anne Ragnhild Kjær Sti ble bedt om å sende inn en tekst med mer begrunnelse etter opprinnelig å ha foreslått en slik database. Det har dessverre ikke vært mulig å rekonstruere dette første forslaget.)

Programtekst 4:

En god nasjonal fellesskole

Arbeiderpartiet har store ambisjoner på vegne av fellesskolen og alle elevene som går der. Alle barn, uavhengig av bakgrunn og funksjonsnivå, skal sikres like muligheter til en god og gratis utdanning. I fellesskolen møtes barn og unge fra ulike samfunnslag. Sosialt fellesskap og fokus på samarbeid i skolen gir færre sosiale konflikter i det norske samfunn. Dette er igjen et stort og undervurdert konkurransefortrinn i norsk arbeids- og næringsliv.

Alle trenger å kunne lese, skrive og regne. Her lykkes vi ikke godt nok i dag. Fellesskolens framtid er avhengig av at foreldre er trygge på at skolen gir deres barn mest kunnskap. Samtidig har Arbeiderpartiet større ambisjoner for skolen. Den skal gi elevene et godt grunnlag for å bli gode samfunnsborgere. I tillegg til å sikre at elevene tilegner seg grunnleggende kunnskaper og ferdigheter, må skolen legge til rette for at elevene får utviklet sine talenter og opplever mestring. Mange elever trenger derfor større faglige utfordringer enn de får i dagens skole. Tilpasset opplæring betyr at skolen aktivt tar hensyn til at elever lærer på ulike måter og i ulikt tempo. Skolen skal fortsatt ha som mål å utdanne hele mennesket, gi elevene mulighet til å utfolde seg praktisk og estetisk og sørge for fysisk aktivitet, både i fri lek og med kompetente lærere.

Arbeiderpartiet vil ha en inkluderende skole. Det stiller krav til hvordan vi utformer skolebygg, og det stiller krav til hvordan vi legger opp læringsarbeidet. Skolen skal både ivareta den enkelte elevs individuelle behov og skolens rolle som fellesskapsarena. I dag er det stor variasjon i hvordan skolene organiserer sin opplæring. Mange har fått en mer spennende

skolehverdag og et bedre samarbeid mellom lærere og elever. Det er imidlertid viktig at alle elever opplever trygghet og tilhørighet, og at behovet for å oppleve samhandling med elever med forskjellige styrker og svakheter ivaretas i den organiseringen skolen legger opp til.

Et godt læringsmiljø i skolen avhenger både av skolebyggene og av arbeidsmiljøet i klasserommet. Arbeiderpartiet vil videreføre låneordningen med rentekompensasjon for skolebygg.

For å skape et bedre læringsmiljø og unngå uro i timene, trenger vi økt lærertetthet og tettere oppfølging av den enkelte elev. Læreren må få krav om og støtte til å lede elevene med naturlig autoritet. Kontakten med foreldrene er viktig for å legge til rette for at læreren kan framstå som en tydelig leder i klasserommet og sikre gode arbeidsforhold. Bedre informasjon til foreldre om hvordan de kan bidra, foreldreavtaler, foreldreskoler og økt timeressurs til foreldrekontakt, er tiltak som kan bedre samarbeidet mellom skole og hjem.

Målet om en inkluderende fellesskole utfordres av at den vanlige undervisningen ikke alltid er tilrettelagt godt nok for enkelte elever. Å møte alle elever med respekt innebærer å legge til rette for at også disse opplever skolehverdagen som meningsfull. Tilpasset opplæring for denne gruppen, betyr at skolen må ta i bruk mer praktisk tilnærming til lærestoff, flere arenaer for mestring og alternative opplegg både i og utenfor skolebygget.

Norsk skole har de senere årene gått gjennom en rekke reformer. Nå er Kunnskapsløftet innført på alle trinn. Det tar mange år før vi ser resultatene av en reform. Derfor er det nødvendig at skolen får tilstrekkelig ro til å få Kunnskapsløftet til å virke etter intensjonene, og Arbeiderpartiet ønsker at de neste årene blir preget av stabilitet i skolen. Vi vil videreutvikle Kunnskapsløftet gjennom klarere nasjonal styring for å oppnå viktige kvalitetsmål i skolen, og ha fokus på hva som kan gjøres med de utfordringene som gjenstår, i stedet for å gjennomføre nye og store reformer.

Arbeiderpartiet vil:

- at alle elever skal ha sin primære tilhørighet til én fast klasse eller basisgruppe hvor hoveddelen av felles opplevelser i skolen skjer.
- gi elevene rett til å gå på den skolen som ligger nærmest eller den de søker til, og mulighet til å tas inn på annen skole dersom de ønsker det.
- at lærestoffet og læremidlene skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet.
- sikre at læremidlene er tilgjengelige for alle elever fra skolestart, uansett målform eller tilretteleggingsbehov.
- videreutvikle nasjonale kartleggingsprøver og innføre slike prøver i videregående opplæring.
- legge til rette for at resultatene fra nasjonale prøver ikke kan brukes til å rangere elever, klasser eller skoler, men til å heve det faglige nivået for hver enkelt elev.
- utarbeide konkrete læringsmål for hvert trinn til hjelp i lærernes læreplanarbeid.
- styrke arbeidet med elev- og lærlingvurdering, og sikre at hver enkelt får tilbakemeldinger som fremmer læring og mestring.
- opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem.
- utvikle nettbaserte læremidler til bruk i undervisningen.
- satse på bemannede, utviklingsorienterte og dynamiske skolebibliotek som læringssentra i grunnskolen.

Analyseskjema for forslagstekst 4:

	Setningsanalyse av modus: <u>subjekt</u> , finitt og modusadjunkter	Språk- handli ng	Modalitets - operatører og realisering	Type	Verd i	Orienterin g	Kommentar til mellompersonli g mening
1	Forslag fra programkomitéen:						
2	Nasjonal database med undervisningsopplegg, planarbeid, og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem.						
3	Bakgrunn:						
4	<u>Ap</u> ønsker at skolen skal være en fellesskole.	Tilbud	Ønsker at osv: utvidet predikat	Villighet	Lav	Subjektiv, implisitt	Her ser jeg ønsker som et uttrykk for villighet og en del av utvidet predikat, som i eksempelet over.
5	<u>Det</u> betyr også at lærernes arbeid bør betraktes som en fellesverdi.	Konsta tering					
6	<u>Det</u> ligger et stort ubrukt potensial i det å skape en delekultur blant alle landets lærere og rektorer.	Konsta tering					
7	I dag er <u>det</u> gjort spredte forsøk på dette rundt om i landet.	Konsta tering					
8	For å sikre kvaliteten i norsk skole bør <u>det</u> være et statlig ansvar å legge til rette og sørge for gjennomføringen av dette.	Ordre	Bør: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
9	<u>Ap</u> ønsker derfor å opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem.	Tilbud	Ønsker å opprethol de: utvidet predikat	Villighet	Lav	Subjektiv, implisitt	Se kommentar utdrag 4
10	På denne måten kan <u>alle</u>	Konsta					

	lærere til en hver tid bruke hverandres gode ideer og vellykkede opplegg for å skape en enda bedre fellesskole.	tering					
11	Skal fellesskolen være best mulig, må alle arbeide sammen for å skape høyest mulig kvalitet på det arbeidet som <u>gjøres</u> .	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven dighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
12	Hvis vi skal oppnå alle målene i Kunnskapsløftet, er det helt nødvendig at hele skole-Norge drar i samme retning og kan dra nytte av hverandres kompetanse og ideer.	Ordre	Er det helt nødvendig at: modalitets metafor	Nødven dighet	Høy	Objektiv, eksplisitt	
13	I tillegg vil en slik database få en rekke positive bieffekter.	Konsta tering	Vil: finitt modalverb	Sannsyn lighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
14	Blant annet:						
15	* legger man til rette for å skape en god digitale læringsarena for hele grunnskolen (jfr http://ndla.no/ for vgs)	Konsta tering					
16	* kan det bli lettere å få kunnskap om hva slags undervisning som <u>gjøres</u> rundt om i norsk skole i forskningsøyemed	Konsta tering	Kan: finitt modalverb	Sannsyn lighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
17	* kan det bli lettere å evaluere skolenes arbeid	Konsta tering	Kan: finitt modalverb	Sannsyn lighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
18	* kan det bli enklere å drive pedagogisk utviklingsarbeid, både nasjonalt og lokalt	Konsta tering	Kan: finitt modalverb	Sannsyn lighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
19	* kan man gjøre skolene mer uavhengig av forlagsbransjen	Konsta tering	Kan: finitt modalverb	Sannsyn lighet	Lav	Subjektiv, implisitt	
20	Interessante nettsider:						
21	http://ndla.no/						
22	http://skiensatlas.net/kunnskap						

Analyseskjema for programtekst 4:

	Setningsanalyse av modus: <u>subjekt</u> , finitt og modusadjunkter	Språk- handli- ng	Modalitets - operatører og realisering	Type	Verd i	Orienterin g	Kommentar til mellompersonli g mening
1	En god nasjonal fellesskole						
2	<u>Arbeiderpartiet</u> har store ambisjoner på vegne av fellesskolen og alle elevene som går der.	Konsta- tering					
3	<u>Alle barn, uavhengig av bakgrunn og funksjonsnivå</u> , skal sikres like muligheter til en god og gratis utdanning.	Tilbud	Skal: finitt modalverb	Villighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
4	I fellesskolen møtes <u>barn og unge</u> fra ulike samfunnslag.	Konsta- tering					
5	<u>Sosialt fellesskap og fokus på samarbeid i skolen</u> gir færre sosiale konflikter i det norske samfunn.	Konsta- tering					
6	<u>Dette</u> er igjen et stort og undervurdert konkurransefortrinn i norsk arbeids- og næringsliv.	Konsta- tering					
7	<u>Alle</u> trenger å kunne lese, skrive og regne.	Konsta- tering					
8	Her lykkes <u>vi</u> ikke godt nok i dag.	Konsta- tering					
9	<u>Fellesskolens framtid</u> er avhengig av at foreldre er trygge på at skolen gir deres barn mest kunnskap.	Konsta- tering					
10	Samtidig har <u>Arbeiderpartiet</u> større ambisjoner for skolen.	Konsta- tering					
11	<u>Den</u> skal gi elevene et godt grunnlag for å bli gode samfunnsborgere.	Ordre	Skal: finitt modalverb	Nødven- dighet	Mid- dels	Subjektiv, implisitt	
12	I tillegg til å sikre at elevene tilegner seg	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødven- dighet	Mid- dels	Subjektiv, implisitt	

	grunnleggende kunnskaper og ferdigheter, <u>må skolen</u> legge til rette for at elevene får utviklet sine talenter og opplever mestring.						
13	<u>Mange elever trenger</u> derfor større faglige utfordringer enn de får i dagens skole.	Ordre	Trenger: finitt verb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
14	<u>Tilpasset opplæring betyr</u> at skolen aktivt tar hensyn til at elever lærer på ulike måter og i ulikt tempo.	Konsta tering					
15	<u>Skolen skal</u> fortsatt ha som mål å utdanne hele mennesket, gi elevene mulighet til å utfolde seg praktisk og estetisk og sørge for fysisk aktivitet, både i fri lek og med kompetente lærere.	Konsta tering					Her mener jeg skal uttrykker temporalitet og ikke modalitet, spesielt siden det står sammen med fortsatt.
16	<u>Arbeiderpartiet vil</u> ha en inkluderende skole.	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
17	<u>Det stiller</u> krav til hvordan vi utformer skolebygg, og det stiller krav til hvordan vi legger opp læringsarbeidet.	Konsta tering					
18	<u>Skolen skal</u> både ivareta den enkelte elevs individuelle behov og skolens rolle som fellesskapsarena.	Ordre	Skal: finitt modalverb	Nødven dighet	Mid dels	Subjektiv, implisitt	
19	I dag <u>er det</u> stor variasjon i hvordan skolene organiserer sin opplæring.	Konsta tering					
20	<u>Mange har</u> fått en mer spennende skolehverdag og et bedre samarbeid mellom lærere og elever.	Konsta tering					
21	<u>Det er</u> imidlertid viktig at alle elever opplever trygghet og tilhørighet, og at behovet for å oppleve samhandling med elever med	Konsta tering					

	forskjellige styrker og svakheter ivaretas i den organiseringen skolen legger opp til.						
22	<u>Et godt læringsmiljø i skolen</u> avhenger både av skolebyggene og av arbeidsmiljøet i klasserommet.	Konstatering					
23	<u>Arbeiderpartiet vil</u> videreføre låneordningen med rentekompensasjon for skolebygg.	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Midtels	Subjektiv, implisitt	
24	For å skape et bedre læringsmiljø og unngå uro i timene, trenger vi økt lærertetthet og tettere oppfølging av den enkelte elev.	Konstatering					
25	<u>Læreren må</u> få krav om og støtte til å lede elevene med naturlig autoritet.	Ordre	Må: finitt modalverb	Nødvendighet	Høy	Subjektiv, implisitt	
26	<u>Kontakten med foreldrene</u> er viktig for å legge til rette for at læreren kan framstå som en tydelig leder i klasserommet og sikre gode arbeidsforhold.	Konstatering					
27	<u>Bedre informasjon til foreldre om hvordan de kan bidra,</u> <u>foreldreavtaler,</u> <u>foreldreskoler og økt timeressurs til foreldrekontakt,</u> er tiltak som kan bedre samarbeidet mellom skole og hjem.	Konstatering					
28	<u>Målet om en inkluderende fellesskole</u> utfordres av at den vanlige undervisningen ikke alltid er tilrettelagt godt nok for enkelte elever.	Konstatering					
29	<u>Å møte alle elever med respekt</u> innebærer å legge til rette for at også	Konstatering					

	disse opplever skolehverdagen som meningsfull.						
30	<u>Tilpasset opplæring for denne gruppen</u> , betyr at skolen må ta i bruk mer praktisk tilnærming til lærestoff, flere arenaer for mestring og alternative opplegg både i og utenfor skolebygget.	Konstatering					
31	Norsk skole har de senere årene gått gjennom en rekke reformer.	Konstatering					
32	Nå er Kunnskapsløftet innført på alle trinn.	Konstatering					
33	<u>Det tar</u> mange år før vi ser resultatene av en reform.	Konstatering					
34	Derfor er det nødvendig at skolen får tilstrekkelig ro til å få Kunnskapsløftet til å virke etter intensjonene,	Ordre	Er det nødvendig : modalitets-metafor	Nødvendighet	Høy	Objektiv, eksplisitt	
35	og <u>Arbeiderpartiet</u> ønsker at de neste årene blir preget av stabilitet i skolen.	Konstatering					Ønsker er ikke en del av et utvidet predikat her, og har ikke modalitet
36	<u>Vi vil</u> videreutvikle Kunnskapsløftet gjennom klarere nasjonal styring for å oppnå viktige kvalitetsmål i skolen, og ha fokus på hva som kan gjøres med de utfordringene som gjenstår, i stedet for å gjennomføre nye og store reformer.	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Midtels	Subjektiv, implisitt	
37	<u>Arbeiderpartiet vil</u> :	Tilbud	Vil: finitt modalverb	Villighet	Midtels	Subjektiv, implisitt	
38	• at alle elever skal ha sin primære tilhørighet til én fast klasse eller basisgruppe hvor hoveddelen av felles opplevelser i skolen						

	skjer.						
39	• gi elevene rett til å gå på den skolen som ligger nærmest eller den de sokner til, og mulighet til å tas inn på annen skole dersom de ønsker det.						
40	• at lærestoffet og læremidlene skal gjenspeile mangfoldet i samfunnet.						
41	• sikre at læremidlene er tilgjengelige for alle elever fra skolestart, uansett målform eller tilretteleggingsbehov.						
42	• videreutvikle nasjonale kartleggingsprøver og innføre slike prøver i videregående opplæring.						
43	• legge til rette for at resultatene fra nasjonale prøver ikke kan brukes til å rangere elever, klasser eller skoler, men til å heve det faglige nivået for hver enkelt elev.						
44	• utarbeide konkrete læringsmål for hvert trinn til hjelp i lærernes læreplanarbeid.						
45	• styrke arbeidet med elev- og lærlingvurdering, og sikre at hver enkelt får tilbakemeldinger som fremmer læring og mestring.						
46	• opprette en nasjonal database med blant annet undervisningsopplegg, planarbeid og materiale til bruk i kontakten mellom skole og hjem						
47	• utvikle nettbaserte læremidler til bruk i undervisningen.						
48	• satse på bemannede, utviklingsorienterte og dynamiske skolebibliotek						

	som læringssentra i grunnskolen.						
--	-------------------------------------	--	--	--	--	--	--

Vedlegg 5: Intervju med Hadia Tajik

Utskrift av intervju med Hadia Tajik i mai 2010. Lydfil av intervjuet kan eventuelt fås ved kontakt med meg på hilde.tvedten@gmail.com.

Da kan jeg begynne med å spørre om hvordan de forslagene som kom inn til programkomiteen ble tatt hensyn til i arbeidet med partiprogrammet?

Det var en ganske lang prosess, og vi brukte ganske mye tid på å samle inn innspill på veldig mange forskjellige måter, ikke minst gjennom samråd ved å reise rundt i Norge og treffe folk der, ved å åpne opp for innspill på nett og møte interesseorganisasjoner. Så tror jeg det var veldig individuelt hva vi vektla mest, om det var de personlige møtene eller om det var bunkene med papirer som vi fikk tilsendt med jevne mellomrom. Det var virkelig store bunker. Jeg la de oppå hverandre på et eller annet tidspunkt, og det var litt av en haug.

Hva var det du vektla mest?

Det er lettere å la seg bevege av personlige møter, sånn tror jeg det er for alle. Sånn var det i hvert fall for meg. Og der kan man også stille oppfølgingsspørsmål og si: Hva mener du egentlig, eller hvordan er det hvis man ser på det på den måten, og dermed få en mer utdypende forklaring som det også er lettere å kjøpe. Når det gjelder de skriftlige innspillene, synes i hvert fall jeg at det noen ganger kunne være litt sånn... Man kunne ha behov for å vite noe mer enn de resonnementene som måtte ligge i forslaget. Det kunne variere veldig hvor gjennomtenkte eller gjennomarbeidede forslagene var. Noen var på noen setninger, andre var større resonnementer og åpenbart mer gjennomarbeidede tekster. Så på de skriftlige innspillene bladde jeg gjennom, jeg kunne ikke lese alt, men jeg leste mer om de tingene og de områdene jeg jobbet med akkurat der og da, eller som jeg tenkte var ekstra spennende.

Men de forslagene som kom gjennom internett og fra enkeltpersoner, hva slags rolle spilte de?

Jeg vil tro at de først og fremst var med på å danne et bakteppe, et vurderingsgrunnlag, vurderingsalternativer når man skal meisle ut tiltak og tiltaksforslag. Nå kommer ikke jeg på konkrete eksempler, for det er jo en stund siden, men jeg husker at det var en del ganger der jeg stoppet opp og tenkte at her er det et tiltak som jeg ikke har tenkt på før, eller at dette og er en måte å gjøre det på. Da var det gjerne fra lokallag, virkelig små lokallag et eller annet sted i Norge som kanskje hadde gjort ting på sin måte lokalt som kanskje kunne overføres på andre steder.

Hvordan gikk dere fram i arbeidet med å få inn flere forslag til programmet?

Hovedframgangsmåten var de to: Det å reise rundt og treffe folk, vise at vi er interesserte i hele Norge ved å være i hele Norge, men og å bruke nettet flittig. Her var det vel Helga som la opp ballen først med større nettutspill, og det er første gangen man har åpnet opp arbeidet med partiprogrammet på den måten. Det handler også om at vi innser som parti at vi kan ikke bare være innadrettet. Det er noe med at hvis man bare jobber med partiprogrammet internt, reproducerer man kanskje bare de samme gamle sannhetene. Heller enn å også se på hvilke andre måter det kanskje går an å gjøre de samme tingene på. Nå husker jeg ikke lenger spørsmålet ditt...

Men vi kan jo kanskje gå litt videre og se på: Hva tenker dere å ta med dere fra årets programprosess til neste programprosess, neste fireårsprogram?

Jeg tror det viktigste er faktisk åpenheten og at det lønner seg å ha en sånn åpenhet. Det er egentlig ingen tradisjon for det i Norge og i noen av de norske partiene. Kanskje også fordi det ikke har vært så teknisk og praktisk mulig før som det er nå, men og fordi partiarbeid generelt har vært veldig sånn innadvendt og internt. Men jeg opplever hvertfall at vi fikk litt sånn bredere diskusjoner. Først og fremst av å reise rundt, men og av de skriftlige innspillene.

Hva slags rolle spiller teknologien etter din mening?

Jeg tror det spiller en veldig stor rolle i det å få inn innspill og det å inkludere folk, men utfordringen er jo så klart at det blir mengder med informasjon. Og det å sortere den informasjonen på en fornuftig måte, det kan bli krevende. Så hadde vi heldigvis gode sekretærer som lagde gode oppsett for oss, som hadde maler for det. Men likevel tror jeg ingen i programkomitéen kan si med hånda på hjertet at de leste alt, med de konsekvenser det måtte ha for den enkelte sine innspill.

Da tenkte jeg å gå over til å spørre litt mer om partiprogrammet generelt. Hva er det det helt grunnleggende skal inneholde?

Det det helt grunnleggende skal inneholde, er jo for det første så skal det være helt tydelig på hva ideologien vår er, altså grunnverdiene til partiet. Men så skal det og på område etter område være tydelig på, konkret, hvilken retning er det vi vil ta Norge i på disse feltene. Da må en, ikke minst, adressere det som er de store spørsmålene i den fireårsperioden eller altså vår tid, og det som måtte være de store diskusjonene til enhver tid.

Hvordan er det en sånn tekst utformes?

Som regel kommer det et utkast først fra sekretærene. Det utkastet blir laget på basis av de diskusjonene man har hatt i programkomitéen underveis, de signalene som har kommet. De tar flittig notater. Men og på basis av det man vet at Arbeiderpartiet tradisjonelt står for. Når det utkastet kommer, får vi det tilsendt en stund i forveien, en uke eller to uker før det neste møtet, og da tar vi den teksten for oss, linje for linje og side for side. Og da kan man snu fullstendig opp ned på den teksten. Det gjelder spesielt tekster som innledningen som setter tonen for hele programmet. Det jobbet vi ganske grundig med, og gjorde ganske betydelige endringer på. Mens andre avsnitt er mer opplagte og mer selvsagte, der det ikke er så mye flikking som skal til.

Hvilke endringer gjorde dere da?

I prioriteringene på hva det... For det første på hvordan det skulle se ut innledningsmessig. Skal det være fem punkter som liksom er de fem viktigste, skal det være ti, skal det være en beskrivelse av status nå, status quo.. innretningen på innledningen. Så vidt jeg husker, så konkluderte vi med å trekke fram det vi mente var de viktigste utfordringene i vår tid som må adresseres i neste fireårsperiode. Så diskuterte vi prioriteringene på de, i hvilken rekkefølge de skulle stå i, og endte opp sånn som vi gjorde.

Hva annet er viktig når man former en sånn tekst, for eksempel hvem rettes den mot?

Nå skulle jeg ønske at jeg kunne si at partiprogrammet er noe alle kunne hatt glede av å lese eller at vi burde delt det ut i valgkampen og at folk kunne fått veldig mye ut av det. Men det tror jeg egentlig ikke er sant. Partiprogrammet er mer, vil jeg si, et sånt grunndokument som vi bruker som partiorganisasjon i alt det vi senere produserer, alt det som måtte være av valgkampmateriell eller det som måtte være av praktisk politisk arbeid. I det daglige virket her på Stortinget, hvis det dukker opp problemstillinger som vi ikke har drøftet så veldig mye, da søker vi veiledning i partiprogrammet og ser: Ligger det noe her i formuleringene som det går an å derivere noe ut fra, eller finnes det tidligere vedtak vi kan se hen til som staker ut kursen for hvilken retning vi vil ta det i. Så først og fremst vil jeg si at det er et politisk grunndokument til det praktiske arbeidet og ikke så veldig utadrettet, egentlig, dessverre. Jeg tror nok at interesseorganisasjoner, de får nok en del ut av å lese partiprogram. Men de er og drevne lesere på en helt annen måte enn, holdt jeg på å si, den jevne velger.

Men på bakgrunn av det, hva slags rolle spiller da et partiprogram i valgkampen?

Det spiller jo den rollen at alt det andre materiellet man lager, baserer seg på det. Og alt det man gjør av praktiske... Alt det som handler om utspill i valgkampen derives ut av partiprogrammet. Alt det som... Når Jens og Liv Signe og Kristin setter seg ned og diskuterer hva som skal være vår felles plattform, så legger vi partiprogrammene våre ved siden av hverandre og ser: Hva har vi felles, hva er det vi slåss om? Så det er mer et veiledningsdokument mer enn.. og ja, kanskje også en kommunikasjonsplattform. Kanskje ikke et som henvender seg så bredt ut, men mer til folk som er vant til å lese den typen dokumenter.

Hvordan kan man se Arbeiderpartiets tradisjoner og historie i et sånt dokument?

Så vidt jeg husker, refererer man jo aktivt til Arbeiderpartiets historie i den forstand at man sier at det alltid har vært Arbeiderbevegelsen som har osv, og at man bruker de verdiordene som assosieres med Arbeiderpartiet. Man bruker de aktivt, enten det er velferd eller solidaritet. Det var også en diskusjon vi hadde: Hvor mye sånne verdibegreper skal man bruke, og hva betyr de egentlig? Man hører seg selv si "fellesskapet" i den ene og den andre politiske sammenhengen, men hva er dette fellesskapet? Og gir sånne ord mening for andre enn oss som driver med det hele tiden? Samtidig så er dette begreper som selv om den jevne leser eller lytter ikke har et aktivt forhold til det, så plasserer man det likevel i det politiske landskapet, og at det derfor er viktige markører for hvor vi hører hjemme, og hva som er viktig for oss.

Hva gjør dere, eller hvordan gir programmet innhold til de ordene?

Vi prøver jo å gjøre det gjennom de tiltakene som vi meisler ut, altså i kulepunktsform. Det er de mest skal man si aktive tiltakene. Det er sånn vi forsøker å fylle det med innhold. Men det er jo alltid utfordringen: Forholdet mellom hvor på den ene siden ideologisk man skal være, hvor overordnet man skal være og hvor konkret man skal være i de tiltakene man foreslår. For jo mer konkrete tiltakene er, jo mer låst blir man i denne fireårsperioden på at man skal gjøre akkurat sånn. Det er jo som man har erfart i forrige fireårsperiode, det er mye som kan skje i løpet av en sånn stortingsperiode. Finanskrise, for eksempel. Og at det da kan være et visst behov for å holde litt igjen på konkretiseringen. Og det igjen spiller tilbake på det du utfordret meg på, hvordan man skal fylle det med innhold. Klart det er vanskelig.

Men hvem fyller man det med innhold for? For partiets del i forhold til den rollen programmet spiller som et grunndokument for partiet, eller for hva velgerne skal forstå hva man mener med den typen ord og ideologiske begreper?

For min del, sånn jeg oppfatter det, gjelder det først og fremst den jobben partiet gjør for senere så å overbevise velgere. Men det som presenteres i partiprogram, er på en måte ikke tygd eller presentert på en sånn måte at det er så veldig tilgjengelig for den jevne leser som ikke pleier å lese denne typen dokumenter. Man må jo lese de på en viss måte og med et visst blikk, og da må man ha gjort det hvertfall et par-tre ganger før det begynner å gi mening og ikke bare blir ord. For det har jeg opplevd noen ganger og i intervjusituasjoner at man blir utfordret på hvilke tiltak syns du vi skal gjøre i den og den sammenhengen. Så ramser jeg opp det som for meg er tre tiltak, og så sier de: Ja, men jeg hørte ingen tiltak. Så prøver jeg å si: Jo da, det lå inni her. Det er noe med at man bruker åpenbart litt forskjellig språk på det.